

Pētījums

**Latvijas ekonomikas attīstības
iespējamie scenāriji, iestājoties vai
neiestājoties Eiropas Savienībā**

Rīga, 2003

SATURS

IEVADS	4
1. GLOBALIZĀCIJA UN LOKALIZĀCIJA	5
1.1 <i>Eiropas Savienība</i>	8
1.2 <i>Krievija, NVS – attīstības tendences</i>	12
1.2.1 <i>Krievija šodien un nākotnē</i>	12
1.2.2 <i>NVS</i>	14
1.3 <i>Pasaule</i>	15
2. LATVIJA PIRMS IESTĀŠANĀS EIROPAS SAVIENĪBĀ	17
2.1 <i>Demogrāfiskā situācija</i>	17
2.2 <i>Ekonomiskā situācija</i>	17
2.3 <i>Izglītība un zināšanas</i>	26
2.4 <i>Reģionālā nevienlīdzība</i>	27
2.5 <i>Latvijas un pārējo ES kandidātvalstu sociālās un ekonomiskās attīstības salīdzinājums</i>	28
2.5.1 <i>Kandidātvalstu vispārējais raksturojums</i>	28
2.5.2 <i>Sociālie rādītāji</i>	32
2.5.3 <i>Iekšzemes kopprodukts</i>	35
2.6 <i>Vispārējās vides faktoru apkopojums (SVID)</i>	40
3. ATTĪSTĪBAS SCENĀRIJI	43
3.1 <i>Ārējās vides scenāriji</i>	43
3.2 <i>Latvijas attīstības scenāriji</i>	45
3.2.1 <i>Scenāriju modeļi</i>	45
3.2.2 <i>Scenārijs A- Latvija ārpus Eiropas Savienības</i>	45
<i>Vispārīgās tendences un priekšnosacījumi</i>	45
<i>Prognožu analītiskie aprēķini</i>	47
3.2.3 <i>Scenārijs B – Latvija iestājas Eiropas Savienībā</i>	51

Vispārīgās tendences un priekšnosacījumi	51
Investīcijas kā galvenais ekonomikas attīstības faktors	54
No ES fondiem pieejamo finansu resursu apjomi un struktūra	57
Prognožu analītiskie aprēķini	60
3.3 Scenāriju dinamiskā matrica	66
NOSLĒGUMS	68
<i>Tabulu un attēlu saraksts</i>	<i>71</i>

IEVADS

Latvija ir nostādīta vēsturiskas izvēles priekšā – pievienoties Eiropas Savienībai (ES), vai tomēr palikt patstāvīgai. Argumentu kā par vienu, tā arī par otru risinājumu ir pietiekami. Tomēr līdz šim mēģinājumi tos apkopot ir aprobežojušies galvenokārt ar atsevišķām sfērām. Piemēram, tiek diskutēts jautājums par to, vai Latvijai izdosies saglabāt neatkarību, atrodoties ES sastāvā.

Visai fragmentāri ir viena un otra veida argumenti arī ekonomikā. Nav šaubu, ka Latvijai, iestājoties ES, būs gan zaudējumi, gan ieguvumi. Lai gan daudzi no tiem tiek uzskaitīti, nav bijis mēģinājuma tos savilkt vienā „bilancē” un aprēķināt „sausu atlikumu”. Tas arī nav nemaz tik vienkārši, jo situācija nepārtraukti mainās gan ES, gan Latvijā, gan arī citās kandidātvalstīs un tas viss ietekmē kopainu.

Lai cik sarežģīti tas nebūtu, firmas *Konsorts* eksperti šajā darbā ir stādījuši mērķi: veikt situācijas analīzi par ES, ES kandidātvalstu, Krievijas, NVS un pasaules ekonomikas kopējo attīstību un izstrādāt minēto scenārijus Latvijas ekonomikas attīstībai, iestājoties vai neiestājoties ES.

Ekspertu grupa darbojās šādā sastāvā: ekonomikas doktors, profesors, firmas *Konsorts* prezidents Uldis Osis (darba vadītājs), ekonomikas doktore Tatjana Kalnmača, ekonomists Bronislavs Džeriņš, ekonomiste Zita Bindare, asistente Diāna Gulbe.

Tai pašā laikā darba autori nav mēģinājuši izdarīt neiespējamo – atbildēt uz visiem ar (ne)iestāšanos ES saistītiem jautājumiem. Sprotams, katrai Latvijas iedzīvotāju grupai vai dažādās tautsaimniecības nozarēs strādājošiem tie būs atšķirīgi. Tomēr Latvijas pilsoņi, vismaz to vairums, referendumā balsos ne jau tikai katrs pats par sevi un savām interesēm, bet arī par Latvijas valsti kopumā. Tādēļ arī šinī pētījumā ir mēģinājums apskatīt un izanalizēt tos jautājumus, kas mums visiem varētu būt kopīgi.

Tā kā darba autoriem uzdevuma veikšanai bija dots tikai viens mēnesis (2003. gada maijs), pētījumā ir plaši izmantoti arī agrāk neformālu darba grupu vai valsts institūciju izstrādātie konceptuālie un programmatiskie dokumenti par Latvijas ekonomisko un sociālo attīstību, tos, protams, kritiski izvērtējot un precizējot. Nozīmīgs informācijas avots bija 2000. gadā izstrādātā ilgtermiņa attīstības koncepcija “Latvija: no vīzijas uz darbību.”¹ Liela daļa analītiskās informācijas tika aizgūta no vortāla www.konsorts.lv, kur 2003. gada sākumā tika izveidota atsevišķa sekcija par Eiropas Savienību, tajā pakāpeniski uzkrājot informāciju un *Konsorta* ekspertu spēkiem veicot tās apkopošanu un analīzi.

Autori labi apzinās, ka tie šajā darbā spējuši pieskarties tikai nelielai, pašā virspusē redzamai problēmu daļai, kas saistīta ar Latvijas iestāšanos ES. Tādēļ mēs ceram, ka tas rosinās plašu sabiedrību formulēt jaunus jautājumus un gan pašiem, gan arī visiem kopīgi meklēt uz tiem atbildes.

¹ <http://159.148.58.74/grey/valstsparvalde.htm>

1. GLOBALIZĀCIJA UN LOKALIZĀCIJA

Eiropas Savienība, līdz ar ASV un Dienvidaustrumu Āziju mēdz uzskatīt par vienu no galvenajiem globālajiem ekonomiskajiem un politiskajiem centriem². Tādēļ jautājums par Latvijas iespējamo pievienošanos ES arī ir skatāms globalizācijas kontekstā. Globalizācija ir cieši saistīta ar zinātnes sasniegumiem, jaunu tehnoloģiju attīstību. Tomēr globalizācija ir sarežģītāks process nekā to līdz šim ir bijis pieņemts aprakstīt un traktēt. Globalizācijas procesus veicina daudzi faktori. Divi no tiem ir šādi:

Inovācijas un tehniskais progress, it īpaši transporta (jāatzīmē, ka transports ir pieskaitāms pie „vecajām” nozarēm) un komunikāciju jomā. Ja 19. gadsimtā izšķiroša loma bija tvaika lokomotīves un okeāna tvaikoņa izmantošanai, tad 20. gadsimtā tiem pievienojās automobiļi un lidmašīnas, bet 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā informācijas tehnoloģijas un telekomunikācijas. Bet vēl agrākais telegrāfs un telefons jau ļāva cilvēkiem komunicēties, aiztaupot daudzos gadījumos laiku, ko agrāk vajadzēja velēt ceļojumiem, apmeklējumiem vai vēstuļu rakstīšanai. IT laikmetā komunicēšanās iespējas ir vēl vairāk paplašinājušās.

Liberalizācija – tieši pateicoties liberalizācijai, starptautiskās tirdzniecības apjoms pēdējos 10 gados vidēji gadā ir pieaudzis 2 reizes straujāk nekā ražošanas apjoms, starptautiskās investīcijas – 3 reizes, bet starptautiskais vērtspapīru tirdzniecības apjoms – 10 reizes³.

Pastāv daudzi faktori, kas vienlaikus pastiprina gan globalizācijas, gan lokalizācijas⁴ tendences. Piemēram, viena no spilgtākajām pašreizējā inovāciju viļņa izpausmēm – informācijas tehnoloģijas un mūsdienu telekomunikācijas – veicina daudzu valsts un sabiedrības dzīves jomu globalizāciju, palielina dažādu valstu, uzņēmumu, organizāciju vai atsevišķu indivīdu iespēju dibināt kontaktus, nodarboties ar uzņēmējdarbību, veikt kultūras vai citas aktivitātes bez centrālās varas struktūrvienību starpniecības.

Savukārt globalizācijas procesā katra valsts vai reģions daudz ātrāk iegūst informāciju par ekonomiskiem procesiem, politiskiem notikumiem, jaunām tehnoloģijām, izgudrojumiem, atklājumiem vai praktisku pieredzi jebkurā jomā, tādējādi gūstot „virtuālu” pieeju visai pasaulei. Tas veicina ātrāku šīs valsts vai reģiona attīstību. Globalizācijas un lokalizācijas padziļināšanās dēļ arvien vairāk mainās daudzi ekonomiskie mehānismi, kā arī valsts pārvaldes un sabiedrības funkcionēšanas

² Governments, Globalization, and International Business. Oxford University Press, 1999.

³ Tiesa, šajās jomās, sakarā ar stagnāciju pasaules ekonomikā, pēdējos gados šīs aktivitātes ir sarukušas.

⁴ Lokālais līmenis var ietvert atsevišķu pasaules reģionu, valsti vai valsts daļu, piemēram pašvaldību, kā arī atsevišķu tautsaimniecības nozari vai nozaru grupu, industriālu klasteri utt.

pamatprincipi. Līdz ar kapitāla un preču plūsmu pasaulē arvien vairāk pastiprinās arī cilvēku mobilitāte⁵.

Tomēr par visaktīvāko globalizācijas dzinējspēku uzskatāma starptautiskā tirdzniecība. Arī 21. gadsimta sākumā tirdzniecības ekspansija padziļina globalizāciju. Ārējā tirdzniecība un pakalpojumi, to struktūra ir tās ekonomikas jomas, kuras tieši ietekmē arī Latvijas vietu un lomu pasaules saimnieciskajā sistēmā, rāda ceļus kā vislabāk izmantot globalizācijas sniegtās iespējas un priekšrocības. Preču un pakalpojumu eksporta pieaugums ļauj paaugstināt arī ražošanas un pakalpojumu sniegšanas apjomu, tādējādi veicinot jaunu darba vietu veidošanos. Lielāki apjomi nozīmē arī augstāku efektivitāti. Savukārt imports nodrošina inovāciju – jaunu tehnoloģiju, zināšanu un pieredzes ienākšanu, tādējādi nostiprinot Latvijas konkurētspēju pasaules tirgū.

Minēto globalizācijas procesu rezultātā reālais ienākums uz vienu iedzīvotāju ekonomiski attīstītajās valstīs 20. gadsimta otrajā pusē vairāk nekā trīskāršojies⁶. Bet dažās jaunattīstības valstīs, piemēram, Dienvidkorejā, tas vairāk nekā desmitkāršojies.

Kā jau tika minēts, globalizācija ir tikai viena pasaulē notiekošo sociāli ekonomisko attīstības procesu puse. Otra puse ir lokalizācija, kas var izpausties dažādās formās – kā reģionalizācija, aglomerācija vai klasterizācija. Lokalizācijas tendences atspoguļojas arī starptautiskajā darba dalīšanā.

Tāpat kā globalizācija, arī lokalizācija attīstās vairākos līmeņos. Lokalizācijas tendences var izpausties, integrējoties vairākām valstīm atsevišķā ekonomiskā grupā. Eiropas savienība, vai NVS ir šādas lokalizācijas piemēri. Vienlaikus, kā jau iepriekš tika minēts, tas ir šķietams pretstats globalizācijas procesiem. Piemēram, viens no globalizācijas galvenajiem mehānismiem ir starptautiskā darba dalīšana. Tas nozīmē, ka atsevišķas valstis vai pasaules reģioni pakāpeniski specializējas atsevišķās tautsaimniecības nozarēs, kurās tām ir salīdzinošās priekšrocības⁷. Savukārt specializācija rada nepieciešamību pēc intensīvākas preču un pakalpojumu apmaiņas starptautiskā mērogā, kas, tieši pretēji, izpaužas kā globalizācija. Bez lokalizācijas (specializācijas) nebūtu globalizācijas un otrādi. Abi šie procesi organiski papildina viens otru.

⁵ Katru gadu uz citām valstīm emigrē 2–3 miljoni cilvēku. Vairāk nekā 130 miljonu cilvēku 21. gadsimta sākumā bija apmetušies uz pastāvīgu dzīvi ārpus savas dzimtās zemes. Šis skaits katru gadu pieaug apmēram par 2%. Ziemeļamerikā un Rietumeiropā ikgadējais imigrantu skaits laika posmā no 1965. līdz 1990. gadam palielinājās vidēji par 2,5%, būtiski pārsniedzot pamatiedzīvotāju skaita dabīgo pieaugumu, kas bija tuvu nullei.

⁶ <http://www.imf.org/external/np/speeches/2003/051503.htm>

⁷ Pēdējos gados Japāna pievērsusi lielu uzmanību speciāliem keramikas paveidiem, amorfiem sakausējumiem, supravadītājiem, Vācija - jauniem polimēriem, sakausējumiem, keramikai, moderniem pusvadītājiem. Vēl selektīvākas ir mazās valstis: Šveicē strauji attīstījusies materiālu izgatavošana elektronikas nozarei, Norvēģijā - naftas ieguves tehnoloģijas šelfā, Dānijā – katalīzes materiāli.

Kā globālo centru ietvaros, tā arī ārpus tiem pastāv arī mazāka mēroga reģionālie (subreģionālie) centri. Viens no tiem – Centrālā Eiropa, Austrumeiropa un Baltijas valstis. Tomēr tas pagaidām ir visai nosacīts centrs, jo tajā ietilpstošo valstu aktīvākie tirdznieciskie sakari ne vienmēr ir saistīti viens ar otru. Piemēram, Latvijas lielākais tirdzniecības partneris ir Vācija, bet Igaunijai tā ir Somija un citas Skandināvijas valstis. Savukārt Lietuva atjauno savas vēsturiskās saites ar Poliju.

Latvija, tāpat kā citas Baltijas valstis, no ražošanas viedokļa veido Eiropas industriālā klastera ziemeļaustrumu malu, kas no Rietumeiropas turpinās ziemeļu virzienā, savienojoties ar Somiju (Skandināviju). Tas ir ļoti būtiski, jo ne ražošana, ne tirdzniecība pasaulē neattīstās vienmērīgi. Tieši ekonomiskie centri līdz šim galvenokārt veidojuši minēto bagātāko valstu trešdaļu; šie centri arī attīstās straujāk nekā perifērijas. Lielākā valstu daļa, kas neietilpst šajos centros, ar retiem izņēmumiem nespēj attīstīt pietiekamu industriālo bāzi un aktīvu tirdzniecību.

Tieši šajā vidē, globalizācijas un lokalizācijas, aglomerāciju un klasteru, izglītības un zinātnes, uzņēmējdarbības un konkurences, kā arī citu faktoru mijiedarbības rezultātā rodas sinerģiskais kopējais efekts, kas arī realizējas ekonomikas izaugsmē kopumā. Šajā faktoru mijiedarbībā nav viegli izsekot, kuras ir tiešās, kuras atgriezeniskās saites starp tiem.

Globalizācija un lokalizācija aktivizē arī tirdzniecības procesus. Tā, pēdējos gados arvien aktīvāk veidojas reģionālie tirdzniecības subcentri. Šāda tendence gan reizēm izsauc zināmas bažas no dažu valstu un starptautisko institūciju, it īpaši PTO puses – vai tikai tirdzniecības reģionalizācija nenonāks pretrunā ar globalizācijas procesu. Tomēr kompromiss šķiet panākts, ievērojot noteikumu, ka reģionālie tirdzniecības līgumi nedrīkst paredzēt nekādus nosacījumus, kas jebkādā veidā varētu ierobežot PTO mehānismus. Tas nozīmē, ka tie var saturēt nosacījumus, kas ir ne mazāk liberāli par PTO pieņemtajiem.

Attiecībā uz tirdzniecības reģionalizācijas nozīmi Latvijā jāatzīmē, ka trīs Baltijas valstis demonstrē visai atšķirīgu orientāciju savos tirdzniecības sakaros. Taču šo sakaru izpēte liecina, ka tie ir saistīti galvenokārt ar Baltijas jūras reģiona valstīm. Daudzas pazīmes arvien vairāk liecina, ka tieši Baltijas jūras reģions varētu būt optimāls subreģionālais centrs, kas aptver Eiropas ziemeļu daļu. Tas nozīmē, ka ir vērojama aktīva Ziemeļeiropas ar ES cieši saistīta subreģionālā ekonomiskā centra veidošanās. Par to liecina arī straujā ekonomiskā attīstība, kas raksturīga Baltijas valstu reģionam 2000.-2002. gadā.

1.1 Eiropas Savienība

Kā jau minējām, viens no pasaules lielākajiem globālajiem ekonomiskajiem centriem ir ES. Lisabonas ES valstu līderu samītā 2000. gadā konstatēts, ka ES valstis atpaliek ne tikai no ASV, bet arī no pārējām OECD dalībvalstīm visos rādītājos, izņemot sociālo nodrošinājumu. Arī CATO institūta analītiķi komentē: "ES ir ļoti nekonkurētspējīga globālajā ekonomikā", jo "caurmēra nodokļu nasta sasniedz 45% no IKP". (www.cato.org) ASV attiecīgā nodokļu nasta ir 29%, Japānā 28%, Šveicē 35%. Arī Latvijā tā pagaidām ir mazāka nekā ES. Taču jāņem vērā, ka Latvijas un caurmēra ES dalībvalsts situācija globālajā tirgū kardināli atšķiras. ES valstis vēl ilgi varēs turēties pasaules tirgū, pateicoties daudzos gadu desmitos uzkrātajam ekonomikas potenciālam. Tomēr krīze var pienākt samērā drīz, ja nekavējoties netiks pieņemti radikāli pasākumi. Daļēji tā jau atspoguļojas pieaugošajā bezdarba līmenī.

Eiropas valstīs 2003. gada sākumā bezdarbs sasniedza 8.6% līmeni. Vissmagākajā situācijā ir nonākusi Vācija, kur bezdarbs uzkāpis nepieredzēti augstā līmenī – 11.3%. Vācijas valdība gan cenšas darīt visu iespējamo, lai ekonomiskās situācijas pasliktināšanos apturētu, bet eksperti šīm aktivitātēm lielus panākumus neprognozē.

ES darba tirgus raksturojams kā visai neelastīgs. ES ir pašlaik pamatā orientēta uz darbinieku un patērētāju interešu apmierināšanu. Subsīdijas lauksaimniekiem ir izkropļojušas ES konkurētspēju attiecībā pret ASV un Japānu. ES attīstības tempi aug lēni, un stagnācija Eiropā ir tikai likumsakarīga.

Eiropa sastopas arī ar citām nopietnām problēmām. Vairākās Eiropas valstis (it īpaši Francija, Itālija) pieļāvušas palielinātu budžeta deficītu, tādējādi radot inflācijas draudus. Daļēji budžeta deficīts rodas augsto sociālo izmaksu, subsīdiju un pavalstu dēļ, jo Eiropa vēsturiski ir pieradusi pie dažāda veida atbalsta, tāpēc sociālās izmaksas, kas veido lielāko daļu no valstu budžetiem samazināt praktiski neizdodas. Turklāt daudzas valdību aktivitātes ierobežo arodbiedrību darbība, kas nereti traucē ekonomisko reformu ieviešanu, kuras skartu plašu Eiropas iedzīvotāju grupu intereses⁸.

Turpinoties pasliktināties ekonomiskajai situācijai ES, var sākties deflācijas spirāle ar tai sekojošu recesiju, no kuras izkļūt vēlāk būs daudz grūtāk. Tāpēc Eiropas Centrālā banka (ECB) vairs ne tikai Eiropā, bet arī ASV tiek kritizēta par vilcināšanos procentu likmju samazināšanā. Par piemēru tiek pieminēta ASV centrālā banka (FRS), kura pat mazāk draudīgā ekonomiskā situācijā piekopa agresīvu procentu likmju samazināšanas politiku.

⁸ Piemēram, Eiropas lidostās arvien biežākas un ilgstošākas kļūst lidojumu kavēšanās, pieaug drūzma un pārpratumi kā pasažieru, tā arī gaisa transporta kompāniju starpā. Galvenais pakalpojumu kvalitātes krituma iemesls ir jau trīs gadus ilgstošā gaisa satiksmes operatoru arodbiedrību niknā pretestība izveidot vienotu Eiropas gaisa satiksmes vadības sistēmu. Iemesli ir ļoti saprotami – daudzi šajā sfērā strādājošie zaudēs darbu, jo vienota Eiropas gaisa vadības sistēma funkcionēs daudz efektīvāk ar mazāku operatoru skaitu. To nodrošina arī tehniskais progress IT un telekomunikāciju tehnoloģiju jomā, kas sarežģītus globālus procesus ļauj vadīt no viena centra.

Taču ECB savā monetārajā politikā, atšķirībā, piemēram, no ASV vai Lielbritānijas centrālajām bankām, jāvadās pēc Eiropas valstu piešķirtā mandāta – nodrošināt cenu stabilitāti. Tās galvenais kritērijs ir inflācija, kura nedrīkst pārsniegt 2% līmeni. Diemžēl vēl kopš 1999. gada ES atrodas draudoši tuvu šai robežai. ECB procentu likmju samazināšana šajā situācijā veicinātu banku kredītu ekspansiju un tātad arī neizbēgamu inflācijas kāpumu virs noteiktās maksimālās robežas.

Apspriedē Briselē, kas notika 2003. gada pavasarī, kā viens no steidzamākajiem pasākumiem tika atzīmēta nepieciešamība grozīt darba likumdošanu lai ļautu darba devējiem vieglāk atlaist un pieņemt darbā strādājošos, kā arī radīt tādas papildus nodokļu atvieglojumus, kas biznesā veicinātu konkurenci. ES līderi apspriedē vēlreiz atkārtoja daudzkārt deklarēto apņemšanos atvērt konkurencei elektrības, gāzes, dzelzceļu pakalpojumu un finanšu tirgus. Lai gan atsevišķas valstis, kā Lielbritānija, Nīderlande un dažas citas panākušas ievērojamu progresu šajās jomās, citu valstu bezdarbība paralizē vienota, integrēta tirgus izveidi ES kopumā. Tā, piemēram, Francija, kuras līderi vārdos vienmēr atbalstījuši reformu nepieciešamību, praksē saskaras ar spēcīgu arodbiedrību pretestību. Tā rezultātā praktiskos reformu pasākumus nākas atkal un atkal atlikt.

Lai risinātu samilzušās problēmas, Eiropas Komisija pēdējā laikā pievērš īpašu uzmanību arī rūpniecības politikai. Rūpniecības politika pēc būtības ir dažādu politikas sfēru kombinācija, kurām, lai nodrošinātu konkurētspējas nostiprināšanu, ir jābūt fokusētām un koordinētām. Kā trīs pamata faktori, kas iespaido ES rūpniecības konkurētspēju ir minēti⁹:

Zināšanas

Eiropai ir jābūt vadošajās pozīcijās pasaulē akumulējot zināšanas. Tiek norādīts uz izglītības, profesionālās apmācības un pētniecības nozīmi, kā arī moderno tehnoloģiju un to pielietojanas attīstību. Svarīgākais priekšnosacījums Eiropas rūpniecības konkurētspējas stiprināšanā ir investīcijas zināšanās un pētniecībā. Intelektu ir kā prioritāte. Zināšanas ir galvenais instruments rūpniecības politikā.

Inovācijas

Tiek norādīts uz nepieciešamību nodrošināt inovācijām labvēlīgus priekšnosacījumus, jaunu tehnoloģiju pielietojšanu, jaunu, starptautiski konkurētspējīgu produktu attīstību. Arī ES inovāciju sistēmai ir nepietiekama kapacitāte pārvērst zināšanas jaunā vai uzlabotā produkcijā, pakalpojumos vai procesos ar augstu pievienoto vērtību.

Zināšanas un inovācijas ir bāze, pamatojoties uz kuru var attīstīties tādi augstas pievienotas vērtības rūpniecības sektori, kā biotehnoloģijas, nanotehnoloģijas, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, vienlaikus nodrošinot IKT ieviešanu un efektīvu izmantošanu visās rūpniecības nozarēs.

Uzņēmējdarbība

⁹ Eiropas Komisija, "Rūpniecības politika paplašinātā Eiropā"

Tiek norādīts uz nepieciešamību aktivizēt uzņēmējdarbību, īpaši veicinot MVU attīstību, veidot jaunus uzņēmumus, jaunas darba vietas, nodrošināt pieejamību finanšu pakalpojumiem, uzņēmēju gara stiprināšanu jau sākot ar izglītības programmām skolās.

Pamatā tiek uzsvērts, ka rūpniecības politika ir horizontāla – t.i., tiek veidoti nosacījumi un labvēlīga vide konkurētspējīgas rūpniecības attīstībai. Vienlaicīgi, tiek norādīts uz nepieciešamību atsevišķos gadījumos ņemt vērā rūpniecības sektoru specifiku – izstrādāt politikas pasākumus atbilstoši situācijai un pastāvošajiem apstākļiem konkrētos sektoros. Tādējādi tiek norādīts, ka rūpniecības politika ietver sevī gan horizontālu gan vertikālu jeb sektorālu pieeju.

Eiropas Komisija ir norādījusi, ka nepieciešama rūpniecības konsolidācija. It īpaši nepieciešams kooperēties ar jaunajām ES dalībvalstīm. Arī Gēteborgas ES padomē 2001.gada jūnijā, pieņemot ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, kandidātvalstis tika aicinātas ievērot nacionālajā politikā ES noteiktos mērķus ekonomikas, sociālajā un vides aizsardzības jomā. Kā būtiski svarīgi rūpniecības sektori ES atzīmēti kuģubūve, transports, ķīmiskā rūpniecība.

Neskatoties uz dažādām reformu iniciatīvām, vēl joprojām daudzas agrākos laikos visādi protežētās un aprūpētās Eiropas firmas maksā arvien dārgāku cenu par iepriekšējo "siltumnīcas" dzīves veidu - tām arvien biežāk nākas atkāpties lētāku un gandrīz tikpat kvalitatīvu ražojumu priekšā no Taivānas, Dienvidkorejas, Honkongas u.c. Daļēji tāpēc daudzām Eiropas firmām nākas samazināt ražošanu, atlaist darbiniekus, pieaug bezdarbs, bet valdībām jāpalielina nodokļus, lai segtu budžeta deficītu un varētu maksāt pieaugošos bezdarbnieku pabalstus. Viens no augstāk minēto problēmu iemesliem Eiropā, salīdzinot ar ASV, Japānu un t.s."tīģervalstīm", ir nepietiekoši aktīvs inovāciju process. Kā rāda pētījumi, tam ir vairāki cēloņi. To skaitā, relatīvi neliela zinātnieku nodarbinātība rūpniecības sektorā, t.i., nepietiekami attīstīta industriālā pētniecība, mazs zinātnes darbinieku īpatsvars kopējā darbaspēkā¹⁰, atpalcība augsto tehnoloģiju patentēšanas intensitātes jomā, nepietiekoša ražojošā sektora un izglītības iestāžu sadarbība, salīdzinoši pasīvi funkcionējoši inovāciju stimulēšanas un uzņēmējdarbības atbalsta mehānismi.

Eiropai visai raksturīga arī izvairīšanās no riska, bez kā nav iedomājama jaunu tehnoloģiju vai jauna veida uzņēmējdarbības uzsākšana. Līdz ar to jaunas inovācijas tirgū parādās nereti ar lielām grūtībām un kavēšanos – bieži vien tikai tad, kad eiropiešus jau apsteiguši (līdz ar to gūstot arī lielāko peļņas daļu) konkurenti no ASV vai Austrumāzijas.

Nevar nepieminēt arī sarežģītās uzņēmējdarbības uzsākšanas procedūras, apgrūtināto jaunu uzņēmumu dibināšanu, vājo kompāniju sadarbība P&A jomā, vāji attīstīto riska kapitālu u.c.

¹⁰ Zinātnieku un pētniecības inženieru skaits uz 1000 nodarbinātajiem ASV, Japānā un ES ir attiecīgi 7,4 (t.sk. uzņēmumos – 6,9), 8,9 (6,2) un 5,0 (2,4).

Ņemot vērā augstāk minētās ES problēmas, Lisabonas samitā valstu delegāti vienojās par vairākiem pasākumiem, kam būtu jāuzlabo uzņēmēju stāvoklis. To skaitā:

- labāka MVU pieeja finansējumam;
- nodokļu sloga samazināšana;
- inovāciju veicināšana;
- darba tirgus modernizācija;
- izglītības un apmācības iespēju uzlabošana;
- uzņēmējdarbību apgrūtinājošo noteikumu un ierobežojumu novēršana, u.c.

Kaut gan Lisabonas stratēģiju var uzskatīt par apvērsumu Eiropas ekonomiskajā politikā, virkne valstu ir zaudējušas savu sākotnējo reformu entuziasmu, jo vēl arvien EK ir spiesta izteikt negatīvu valstu attīstības gadskārtējo novērtējumu.

Tai pašā laikā 2003. gada sākumā Eiropas rūpniecības un darba devēju konfederāciju savienība UNECE (mazo uzņēmumu pārstāvju grupa) vērsusies pie nacionālajām valdībām, lai tās izstrādātu un iesniegtu konkrētus uzņēmējdarbības atbalsta pasākumu plānus, kas nodrošinātu Lisabonā notikušajā valdību pārstāvju samitā pieņemtās stratēģija īstenošanu.

Lai mazinātu atšķirības starp Eiropas valstu izglītības sistēmām, 29 Eiropas valstis 1999. gadā parakstīja Boloņas deklarāciju, ar kuru apņemas izveidot vienotu līdzīgas izglītības sistēmas telpu. Termins ir 2010. gads.

Iepriekš teiktais, ekonomisko un politisko aspektu apskats ļauj izdarīt dažus būtiskus secinājumus:

- ES jau ilgstoši pārdzīvo nopietnas strukturāla rakstura problēmas, it īpaši sociālās sfēras, uzņēmējdarbības un inovāciju jomā;
- Tai pašā laikā ir izstrādāta virkne programmu un iniciatīvu, kas ļautu minētās problēmas veiksmīgi risināt un tiešam padarītu ES par pasaules konkurētspējīgāko reģionu, kā to paredz Lisabonā deklarētās apņemšanās;
- Attiecīgajām programmām tiek paredzēts arvien lielāks finansējums, kas daudzos gadījumos jau šobrīd ir pieejams kandidātvalstīm, bet vēl lielākā apjomā tas būs izmantojams pēc iestāšanās ES;
- Ja Latvija gadījumā nepievienojas ES, tai šāds finansējums nepienāksies un pastāvošās problēmas, kuras apskatīsim zemāk, nebūs iespējams risināt.

Šie secinājumi jāņem vērā lemjot par Latvijas pievienošanos ES kā vieni no būtiskākajiem.

1.2 Krievija, NVS – attīstības tendences

1.2.1 Krievija šodien un nākotnē

Trīs pēdējos gadus Krievijas ekonomika ir samērā stabila un prognozējama. Arvien aktīvāki Krievijā kļūst arī daudzi ārvalstu investori. Inflācijas temps gadu no gada samazinās. Krievijas iedzīvotāju ieņēmumu līmenis pamazām pieaug. Pēdējā laikā to veicinājušas arī augstās naftas cenas pasaules tirgū, kas ir viena no galvenajām Krievijas eksporta precēm un viens no lielākajiem ieņēmumu avotiem. Ienākumu līmeņa paaugstināšanās iespaido pozitīvas pārmaiņas arī Krievijas rūpnieciskajā sektorā.

Krievijas iekšzemes kopprodukts 2003. gada pirmajā ceturksnī ir audzis par 6.4%. Tik liels ekonomiskais pieaugums Krievijā nav bijis redzēts kopš 2000. gada beigām. Lai gan būtisks ekonomikas attīstības faktors bija augstās naftas cenas pasaules tirgū, arī citās Krievijas tautsaimniecības nozarēs bija vērojama izaugsme, arī rūpniecības izlaides indekss šajā periodā pieauga par 6%. Krievijas ekonomisti atzīmē, ka veiksmīgai ekonomikas attīstībai pēdējā laikā galvenokārt jāpateicas Krievijas lielajiem uzņēmumiem.

Taču Starptautiskais Valūtas fonds (SVF), neskatoties uz minētajām pārmaiņām, brīdina Krieviju par ekonomiskās izaugsmes palēnināšanos, nepietiekošajiem valsts ekonomiskās attīstības tempiem¹¹. Gandrīz visi Krievijas ekonomikas sektori, kas nav saistīti ar izejvielu ieguvī, joprojām praktiski ir konkurēt nespējīgi. Tāpat starptautiskie eksperti norādījuši, ka ekonomiskās izaugsmes stabilizēšanai Krievijā ir nepieciešamas radikālas strukturālās reformas, piesardzīga makroekonomiskā politika un mazāka atkarība no dabas resursiem. Krievijā mazais bizness no ekonomiski attīstītajām valstīm, kur mazais bizness rada apmēram 50-70% nacionālā ienākuma, atpaliek 8 reizes, dodot ienākumu tikai 10-12%. Krievijā nav spēcīga arī banku sistēma, un nelielu biznesu uzsākošam uzņēmējam ir gandrīz neiespējami saņemt kredītu ar pieņemamiem procentiem.

Savukārt Krievijas ekonomiskās attīstības ministrija izstrādājusi ekonomiskās attīstības prognozes līdz 2020. gadam, kas satur vairākus attīstības scenārijus. Tie pamatā saistīti ar naftas ieguvī, tās eksportu un naftas cenām pasaules tirgū. Pesimistiskākais scenārijs paredz naftas cenas kritumu līdz 13.5 ASV dolāru par barelu. Pēc ekspertu domām, pie šī cenu līmeņa Krievija beidzot būtu spiesta ķerties pie nopietnām strukturālām reformām. Tomēr izkļūt no ekonomiskās "bedres" valsts spētu ne ātrāk kā nākamajā desmitgadē.

Bāzes scenāriji paredz mērenas vai "optimistiskas" naftas cenas pasaules tirgū un aktīvas strukturālās reformas Krievijā. Ja naftas cenas būs ap 18.5 ASV dolāriem par barelu, Krievijas ekonomikas ikgadējais attīstības temps sasniegšot vidēji 4.2%.

¹¹ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2003/cr03144.pdf>

Optimistiskajā scenārijā par pamatu pieņemta naftas cena ap 22-23 ASV dolāriem par barelu. Šajā gadījumā Krievijas IKP varētu pieaugt ik gadu apmēram par 6-6.5%. Arī inflācija nepārsniegtu 3-5%, un Krievijas IKP pieaugtu apmēram 3.33 reizes. Tās ekonomikas daļa 2020. gadā sasniegtu apmēram 4-4.5% no pasaules ekonomikas (IKP) kopapjoma pašreizējo 2.5% (2000.g.) vietā.

Krievijas IKP pēc pirktspējas paritātes sastāda ap 1.27 triljoniem ASV dolāru. Tas ir mazāk nekā Itālijas IKP - 1.4 triljoni ASV dolāru, nerunājot par tādām valstīm kā Vācija, Francija vai Lielbritānija. Pat trīskāršojot IKP līdz 2020. gadam, kā to optimistiskajā ekonomikas attīstības scenārijā paredz Krievijas ekonomisti, Krievijai izdotos ne vairāk kā sasniegt vai, labākajā gadījumā - nedaudz pārsniegt šodienas Japānas IKP līmeni - ap 3.55 triljoni ASV dolāru. Tā, pat optimistiskais scenārijs, skatot to globālā mērogā, nerada necik optimistisku iespaidu.

Ekonomika jebkurā valstī ir cieši saistīta ar politiku. Politekonomiskajā jomā Krievija ir palikusi praktiski bez sabiedrotajiem - tā ir viena pret NATO, viena pret ES (neskatoties uz abu šo starptautisko institūciju pēdējā laika pretrunām), viena pret lielo „septiņnieku”. Tāpēc pēdējo divu gadu laikā tā sabiedrotos meklē Austrumu bloka valstīs – Ķīnā, Korejā, Indijā un citās, pārsvarā „trešās” pasaules valstīs¹².

Krievijas un Ķīnas attiecību uzlabošanai vēl 2001. gada jūlijā abu valstu prezidenti parakstīja draudzības un sadarbības līgumu. Abas valstis gatavojas rīkoties koordinēti gan terorisma apkarošanas jautājumos, gan Krievijas un Ķīnas lomas nostiprināšanā mūsdienu pasaulē. Ja Krievijas un Ķīnas tuvināšanās noritēs veiksmīgi, tās gribot negribot drīzumā veidos kopīgu opozīciju Rietumu pasaulei, par ko jau šobrīd liecina daudzas pazīmes.

Teorētiski Latviju Krievijas un Dienvidāzijas valstu attiecības varētu īpaši neuztraukt kaut vai tādēļ, ka tās atrodas pārāk tālu no mums un ekonomiskās saites ar tām ir minimālas. Cita lieta ir Krievijas loma šajā reģionā. Šo notikumu ķēde dod pamatu domām par tādu ievērojamu valstu konsolidāciju kā Krievija, Ķīna, Indija, Ziemeļkoreja, kas var nākotnē pretendēt uz jauna globāla ģeopolitiska centra veidošanos.

Daļēji par to vedina domāt arī nesen pabeigtā Francijas pētījumu centra (*Institut Francais des Relations Internationales* – fr.val.) prognoze izdevumā “Pasaules tirdzniecība 21.gadsimtā” (skatīt 15. lpp.).

Latvija ir pārāk maza, lai ietekmētu globālos procesus, tā var tiem tikai pielāgoties. Latvijai paliekot neitrālai valstij, ir mazas izredzes tādai palikt arī ilgākā laikā.

Ja Krievijas un Rietumu attiecības pasliktināsies, Krievijas politiskā diverģence un atsvešināšanās no Rietumiem nozīmēs arī vēsākas attiecības ar Latviju, it īpaši tādās stratēģiskās jomās kā tranzīts un enerģētika. Tiesa, nevajadzētu šādas iespējamās

¹² “Krievija - pagrieziena punkts par 180 grādiem”, *Konsorts*, 03.12.2002, <http://www.konsorts.lv/index.php?d=57>

tendences arī pārāk dramatizēt. Pastāv un arī nākotnē būs aktuāli faktori, kādēļ Krievijai būs svarīga labu attiecību uzturēšana ar ASV, ES un NATO, piemēram, terorisma apkarošana. Krievijai kādam jāpārdod arī naftu, gāzi un citas izejvielas. To ieguves palielināšana Krievijas dzīlēs lielā mērā ir atkarīga no ārvalstu investīcijām, kā arī no pozitīvi noskaņotiem klientiem Rietumvalstīs.

1.2.2 NVS

Krievijas prezidents V.Putins raksturojis NVS, kā organizāciju, kuras "nozīmi nevajadzētu pārspīlēt". Ukrainas attiecības ar Rietumiem ir visai saspīlētas. Iemeslu tam ir daudz – nopietni cilvēktiesību pārkāpumi, arvien jauni korupcijas skandāli Ukrainas augstākajā vadībā, kā arī stipras aizdomas, ka Ukraina Irākai pārdevusi modernu radaru sistēmu. Tagad runāt par Ukrainas tuvināšanos Rietumiem ir visai problemātiski, vismaz, kamēr tās prezidents ir Leonīds Kučma. Taču arī Ukraina nevar palikt viena pati šādā nedraudzīgā politiskā telpā. Krievija šo situāciju ātri novērtēja un nekavējās atsākt sadarbību ar Ukrainu, kura kādu laiku bija „iesaldēta” Melnās jūras flotes un virkni citu strīdīgu jautājumu dēļ.

Krievijas, Ukrainas, Baltkrievijas un Kazahstānas prezidenti Maskavā 2003. gada sākumā vienojās izveidot kopīgu ekonomisko zonu. Vienošanās paredz izveidot augsta līmeņa darba grupu, kura strādās pie attiecīga līguma sagatavošanas, ko parakstīt tiek plānots 2003. gada rudenī. Galvenie šīs ekonomiskās zonas pamatprincipi būšot ekonomiskās politikas koordinācija, likumdošanas saskaņošana un vienotas komisijas izveide, kura regulēs tirdzniecību, muitas procedūras un tarifus. Pašlaik nav skaidrs kā šī zona būs saistīta ar pastāvošo NVS, vai, varbūt, NVS tiks likvidēta vispār. Katrā ziņā jau kopš tās dibināšanas sākuma tā regulāri izpelņījusies tās dalībvalstu bargu kritiku par tās formālo raksturu un zemo efektivitāti. Galvenā uzmanība līguma projektā tiek pievērsta tirdzniecības un tarifu jautājumiem. Pēc tā noslēgšanas šīs valstis gatavojas kā vienota ekonomiskā zona iestāties Pasaules Tirdzniecības organizācijā.

Šādas ekonomiskās zonas izveidošana varētu veicināt tās potenciālo dalībnieku tālāko ekonomisko integrāciju. Kopumā tas būtu vērtējams kā loģisks solis, jo pēdējo gadu laikā, šīs valstis arvien vairāk nostiprināja savstarpējās ekonomiskās attiecības. Tiesa, tām vēl tāls ceļš ejams, lai no starptautiskās tirdzniecības viedokļa šādu zonu varētu sākt uzskatīt par integrētu ekonomisko reģionu ar pietiekami darbaspējīgu institucionālo struktūru.

Tā kā iniciatīva vienotas ekonomiskās zonas izveidē nāk galvenokārt no Krievijas, var secināt, ka tā tam piedod arī zināmu politisku nozīmi. Piemēram, Ukraina jau ilgāku laiku svārstās starp tuvināšanos Eiropas Savienībai un NATO no vienas puses un Krievijai no otras. Ja īstenotos pirmais variants, Krievijas ietekmes sfēra Eiropā vēl vairāk sašaurinātos, ko tā noteikti nevēlas pieļaut.

Savukārt Kazahstāna ir nozīmīga savu pasakaini bagāto resursu – naftas, gāzes, metālu u.c. dēļ. Tās prezidents N.Nazarbajevs labi saprot savas iespējas un vēlas būt neatkarīgs. Tādēļ viņš ir draugos gan ar rietumvalstīm, kuras ar savām investīcijām un tehnoloģijām viņam palīdz apgūt zemes dziļu bagātības, gan ar Krieviju, no kuras Kazahstāna daļēji atkarīga resursu transportēšanā uz pasaules tirgiem. Piemēram, daļa

no Kazahstānā iegūtās naftas tiek transportēta uz rietumiem pa Krievijas cauruļvadu sistēmu, tai skaitā caur Primorsku, apejot Ventspili.

Šīs tendences Latvijai ir pietiekami nozīmīgas arī no pašas Latvijas iestāšanās vai neiestāšanās ES viedokļa. Proti, Latvijai neiestājoties ES negatīva referendumā balsojuma rezultātā, var prognozēt ekonomiskā un politiskā spiediena palielināšanos vairs ne tik daudz no Krievijas, bet no vienotās ekonomiskās zonas puses austrumos, kurā Krievija neapšaubāmi spēlēs līdera lomu. Tas varētu radīt visai negatīvas sekas Latvijas ilgtermiņa ekonomiskajai attīstībai.

1.3 Pasaule

SVF prognozē iekšzemes kopprodukta (IKP) pieauguma tempa samazināšanos 2003. gadā praktiski visā pasaulē. Turklāt lielākais šī rādītāja kritums ir Eirozonas valstīs - par 1.2%. Tomēr pasaulē kopumā ekonomiskās attīstības temps varētu būt augstāks nekā "lielajās" ekonomikās, pateicoties galvenokārt dinamiskākai attīstībai Austrumāzijā, Austrumeiropā un Baltijas valstīs.

Tabula 1-1 IKP pieauguma temps pret 2002. gadu¹³

	2003	Izmaiņas pret iepriekšējo prognozi	2004
Pasaule	3,2	0,5	4,1
ASV	2,2	-0,4	3,6
Eirozona	1,1	-1,2	2,3
Japāna	0,8	-0,3	1,0
Pasaules tirdzniecības apgrozījums	4,3	-1,8	6,1

SVF 2003. gadā prognozē arī starptautiskās tirdzniecības apgrozījuma tempa samazināšanos. Uzmanība pievēršama tam, ka šis temps tomēr saglabājas augstākā līmenī nekā IKP pieauguma temps. Tā tas vērojams jau daudzus pēdējos gadus pēc kārtas un šī tempu atšķirība norāda uz to, ka turpinās globalizācijas procesi. Proti, darba dalīšanas padziļināšanās un specializācijas rezultātā tirdzniecības apgrozījums pieaug straujāk nekā produkcijas izlaides un pakalpojumu apjomi.

Runājot par ilgtermiņa attīstības tendencēm, uzmanību piesaista nesen pabeigtās Francijas pētījumu centra (*Institut Francais des Relations Internationales* – fr.val.) prognozes izdevumā “Pasaules tirdzniecība 21.gadsimtā”¹⁴. Tajās secināts, ka, iespējams, Eiropa nākamo 50 gadu laikā kļūs par lielu zaudētāju pasaules ekonomikā. Ķīna un pārējās Austrumāzijas valstis, - Honkonga, Makao un Taivāna) ap 2050. gadu būs visnozīmīgākais reģions pasaules ekonomikā, aiz tās atstājot Ziemeļameriku

¹³ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2003/01/pdf/chapter1.pdf>

¹⁴ “Le commerce mondial au XXIe siècle”

(ASV, Kanādu un Meksiku). Savukārt Eiropa kļūs par visai otršķirīgas nozīme reģionu pasaules ekonomikā.

Uz 2050.gadu, saskaņā ar šo pētījumu, Eiropas daļa pasaules ekonomikā būšot tikai 12% tagadējo 22% vietā. Tas būs tāds pats līmenis, kā, piemēram, 12 naftas ražotājvalstīm, to skaitā, Irānai, Irākai, Nigērijai un Venecuēlai.

Tai pat laikā Ziemeļamerika pamanīšoties gandrīz saglabāt savu daļu pasaules ekonomikā, pieļaujot kritumu no 25% 2000.gadā tikai līdz 23% 2050.gadā.

Lielākais ieguvējs būšot Ķīna. Tiek prognozēts, ka tā palielinās savu daļu no 18 – 24% kopējā pasaules ekonomikā un uz 2050. gadu tā būs arī lielākais spēlētājs tajā.

Minētais pētījums paredz, ka laika posmā no 2000. līdz 2020 gadam, sakarā ar zemo dzimstību, uz Eiropu varētu atplūst ap 30 miljonu imigrantu, jo Eiropai būs vajadzīgs darbaspēks. Neskatoties uz to, iedzīvotāju skaits Eiropā tomēr turpinās samazināties un posmā no 2000.gada līdz 2050. gadam to skaits no 493 miljoniem saruks uz 434 miljoniem. Tai pat laikā Ķīnā iedzīvotāju skaits no 1 miljarda 282 miljoniem palielināsies līdz 1 miljardam 472 miljoniem, Ziemeļamerikas valstu grupā skaits palielināsies no 413 miljoniem līdz 584 miljoniem.

Vēl tikai pirms gadsimta Rietumeiropa bija varens spēks pasaulē, kas kolonizēja lielu daļu pasaules. Šoreiz otra pasaules daļa izdarīs savu gājienu. Uz 2050. gadu ekonomiskais pārsvars būs tieši Āzijas – Klusā okeāna reģionā – tā to paredz Francijas pētījumu institūts.

Pētījumā vēl tiek prognozēts, ka uz 2050. gadu Eiropā būs 30 dalībvalstis – pašreizējās 15 dalībvalstis, 10 jaunās, kuras uzņems 2004.gadā, kā arī Bulgārija, Rumānija, Šveice, Norvēģija un Islande. Institūts arī iesaka Eiropai uzlabot savas attiecības ar Krieviju un Vidusjūras valstīm, to skaitā – Turciju, kuru uzskata par galveno valsti šajā reģionā.

2. LATVIJA PIRMS IESTĀŠANĀS EIROPAS SAVIENĪBĀ

2.1 Demogrāfiskā situācija

Pašlaik Latvijā demogrāfiskie rādītāji valstī ir vieni no zemākajiem Eiropā. Pēdējā desmitgadē iedzīvotāju dabiskais pieaugums ir bijis negatīvs. Pēc CSP datiem, 2002. gadā valstī bija 2 345,7 tūkst. iedzīvotāju, par 320 tūkst. cilvēku jeb 12,3% mazāk nekā 1989. gadā. Migrācijas, tai skaitā Krievijas karaspēka izvešanas, rezultātā iedzīvotāju skaits šajā laikā samazinājās par 189 tūkst. cilvēku.

Par iedzīvotāju sastāva novecošanās procesu liecina izmaiņas iedzīvotāju vecuma struktūrā pēdējās divās tautas skaitīšanās. 2000. gada tautas skaitīšanās iedzīvotāju kopskaitā bija 18,1% bērnu vecumā līdz 14 gadiem, bet 1989. gadā – 21,4%. Tajā pašā laikā 60 gadu un vecāku iedzīvotāju īpatsvars palielinājās līdz 21%, salīdzinot ar 17,4% 1989. gada tautas skaitīšanās. Nelielas pozitīvas tendences manāmas tikai pēdējo gadu demogrāfiskajos rādītājos.

No 1991. gada vērojamā depopulācijas tendence ir negatīvi ietekmējusi arī iedzīvotāju vecuma sastāva proporcijas. Bērnu un pusaudžu (0-14 gadu vecumā) īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā pēdējā desmitgadē ir samazinājies par 5%, bet pensijas vecuma iedzīvotāju īpatsvars ir pieaudzis par 1,8%. Demogrāfiskā slodze (darbspējas vecumu nesasniegušo un pārsniegušo personu skaits vidēji uz 1000 personām darbspējas vecumā) pēdējos gados arī ir mazliet samazinājusies, kas pamatā ir pozitīvi, tomēr to daļēji var skaidrot ar pensijas vecuma pakāpenisko paaugstināšanu.

Šī statistika atspoguļo vairākas dziļākas Latvijas tautsaimniecības un sociālās problēmas – nevienmērīga teritorijas sociāli ekonomiskā attīstība, kā arī nepietiekamais plašas darbaspējīgo iedzīvotāju daļas izglītības līmenis. Līdz ar to var secināt, ka liela Latvijas (iespējams, pat lielākā Latvijas teritorijas) daļa iepriekš apskatīto ekonomisko un sociālo faktoru dēļ šobrīd vēl nav spējīga patstāvīgi nodrošināt stabilitu, ilgtspējīgu, tai skaitā tradicionālo tautsaimniecības bāzes nozaru attīstību. Tas viss liecina par to, ka zinātniski tehniskais progress, inovatīvie procesi, kā arī ekonomiskās attīstības tempi Latvijā pagaidām ir pārāk vāji un nevienmērīgi, lai nodrošinātu plaša iedzīvotāju loka būtisku dzīves līmeņa pieaugumu un demogrāfiskās situācijas uzlabošanu.

2.2 Ekonomiskā situācija

Par valsts ekonomiskās attīstības apkopojošo rādītāju ir pieņemts uzskatīt iekšzemes kopproduktu (turpmāk – IKP) uz vienu iedzīvotāju. Analizējot šo rādītāju, var secināt, ka ekonomiskā attīstība Latvijā sākot ar 1996. pārgājusi jaunā fāzē – no makroekonomiskās stabilizācijas perioda deviņdesmito gadu sākumā uz ekonomisko izaugsmi. Deviņdesmito gadu otrajā pusē – laika periodā no 1996. gada līdz 2000. gadam IKP bija palielinājies par 25,6% jeb vidēji gadā par 4,7%. Šajos gados IKP Latvijā ir pieaudzis aptuveni divas reizes straujāk nekā ES un pusotras reizes straujāk nekā ES kandidātvalstīs. Pamazām sāk samazināties starpība starp Latvijas un ES IKP uz vienu iedzīvotāju.

Turklāt ekonomiskās attīstības tempi pieauga stabilā makroekonomiskā vidē –

inflācija Latvijā ir viena no zemākajām starp pārejas ekonomikas valstīm. Bez cenu stabilitātes ekonomisko izaugsmi veicināja arī vairāki citi faktori, tai skaitā arī finansu (fiskālā) stabilitāte. Valdības īstenotā fiskālā politika tiecas nodrošināt sabalansētu valsts budžetu. Valsts kopbudžeta fiskālais deficīts līdz šim bijis zemāks par Māstrihtas līgumā pieļautajiem 3% no IKP.

Arī Eiropas Komisija un tās amatpersonas, kas apmeklē Latviju, atzinīgi novērtē Latvijas gatavību iestāties Eiropas Savienībā. Tās atzīmē augstos ekonomikas izaugsmes tempus un izsaka pārliecību, ka līdz 2004. gada maijam (līdz iestāšanās brīdim) tiks novērsti vēl esošie Eiropas Komisijas norādītie trūkumi. Tāpēc var secināt, ka Latvijas uzņemšana ES neradīs būtiskas problēmas pašreizējo dalībvalstu ekonomikai. Arī Latvijas realizējamā makroekonomiskā politika atbilst ES prasībām.

IKP uz vienu iedzīvotāju faktiskajās cenās 2001. gadā Latvijā bija 3,6 tūkstoši eiro vai 18 % no ES dalībvalstu un kandidātvalstu, kas uzaicinātas iestāties ES, 2001. gada vidējā līmeņa. Sakarā ar zemāku cenu līmeni Latvijā, salīdzinot ar ES dalībvalstīm un kandidātvalstīm, IKP pēc pirktspējas paritātes standartiem Latvijā ir nedaudz augstāks - 37 % no ES dalībvalstu un kandidātvalstu, kas uzaicinātas iestāties ES, vidējā līmeņa. Abu šo rādītāju līmenis ir viszemākais visu šo valstu starpā. Pēc iestāšanās ES un pēc iekļaušanās eiro zonā, cenu izlīdzināšanās procesā, IKP pēc pirktspējas paritātes standartiem tuvināsies IKP faktiskajās cenās. Tādēļ Latvijas ekonomikas turpmākās attīstības prognozēm par izejas pozīciju būtu jāpieņem IKP faktiskajās cenās. Sakarā ar IKP pieaugumu 2002. gadā Latvijā par 6,1% salīdzināmās cenās un zemiem IKP pieauguma tempiem ES dalībvalstīs un vairākās kandidātvalstīs, kas uzaicinātas iestāties ES, Latvijas IKP faktiskajās cenās uz vienu iedzīvotāju palielināsies un sasniegs apmēram 19 % no šo valstu vidējā līmeņa.

Turpmāko ekonomisko izaugsmi mūsu valstī būtiski iespaidos jau izveidojusies IKP struktūra. Iepriekš ilgi kavētā, pēc tam lielā mērā sasteigtā rūpniecības (izņemot pārtikas) uzņēmumu privatizācija, subsidētas ārvalstu pārtikas produkcijas imports, nepietiekošs atbalsts vietējiem uzņēmumiem, īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem un virkne citu faktoru, ir veicinājuši tādu Latvijas IKP struktūras izveidošanos, kas rada nopietnas bažas par ekonomiskās attīstības perspektīvām jau tuvākajā nākotnē.

Zemāk norādītajā tabulā (skatīt *Tabula 2-1*) varam pārliecināties kā mainījusies IKP struktūra pēdējos gados, kad Latvijas ekonomika sāka atgūties no straujas lejupslīdes, ko izraisīja sāpīga piemērošanās tirgus saimniecības apstākļiem.

Tabula 2-1 Kopējā pievienotā vērtība pa preču un pakalpojumu grupām, %

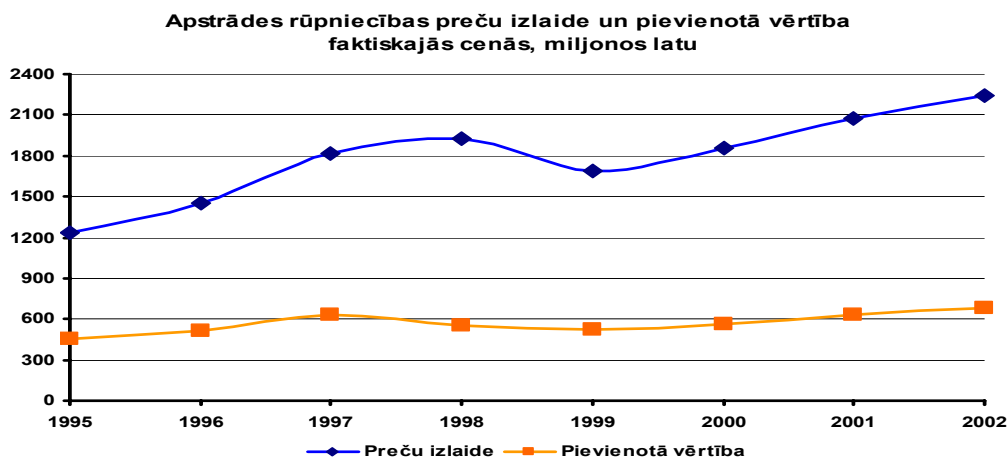
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Preces kopā	43,4	39,6	37,9	34,6	31,4	30,2	29,7	29,4
tai skaitā:								
lauksaimniecība, medniecība un ar to saistītie pakalpojumi	8,0	6,9	4,4	2,9	2,4	2,8	3,0	2,9
apstrādes rūpniecība; ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	22,7	21,1	22,3	17,9	15,3	14,6	14,9	14,8
Pakalpojumi kopā	56,6	60,4	62,1	65,4	68,6	69,8	70,3	70,6

tai skaitā:								
tirdzniecība, automobiļu un sadzīves priekšmetu remonts	11,4	15,5	16,1	16,8	17,6	18,0	18,5	19,9
Transports, glabāšana un sakari	16,1	17,2	16,9	16,6	15,3	15,4	15,5	14,6
operācijas ar nekustāmo īpašumu, noma u.c. komercdarbība	4,3	3,3	5,1	7,7	9,4	10,4	11,2	11,1

Subsidētās pārtikas produktu imports, vissāpīgāk skāra lauksaimniecību, bet nokavētā rūpniecības uzņēmumu privatizācija veicināja rūpniecības īpatsvara kopējā pievienotajā vērtībā turpmāku samazināšanos. Lauksaimniecības un rūpniecības īpatsvara samazināšanās noteica preču ražošanas darbības veidu zemo īpatsvaru kopējā pievienotajā vērtībā. Lēns pievienotās vērtības pieaugums preču ražošanas darbības veidos ir par iemeslu tam, ka IKP uz vienu iedzīvotāju faktiskajās cenās un pēc pirktspējas paritātes standartiem Latvijā ir zemāks kā Igaunijā un Lietuvā, jo pakalpojumu darbības veidu devums IKP pieaugumā vērtības izteiksmē izrādījās nepietiekošs, lai segtu atpalicību no abām kaimiņvalstīm šajā rādītājā.

Preču ražošanas darbības veidu īpatsvara samazināšanos kopējā pievienotajā vērtībā ietekmēja arī pievienotās vērtības samazināšanos preču izlaides bāzes cenu sastāvā, kas īpaši izteikta apstrādes rūpniecībā, kuras devums preču izlaidē pārsniedz pusi no kopējā preču izlaides apjoma (skatīt *Attēls 2-1*).

Attēls 2-1 Apstrādes rūpniecības preču izlaide un pievienotā vērtība faktiskajās cenās, miljonos latu

Piecos gados pēc 1997. gada, preču izlaide apstrādes rūpniecībā palielinājās par 23%, bet pievienotā vērtība tikai par 8%, kas liecina, ka pat šajos gados, tātad pēc samērā ilga laika pēc atdalīšanās no bijušās PSRS, preču izlaide ar augstāku pievienoto vērtību augusi stipri lēnāk nekā ar zemu un vidēju pievienoto vērtību.

Visaugstākais pievienotās vērtības īpatsvars bāzes cenu sastāvā līdz šim bijis

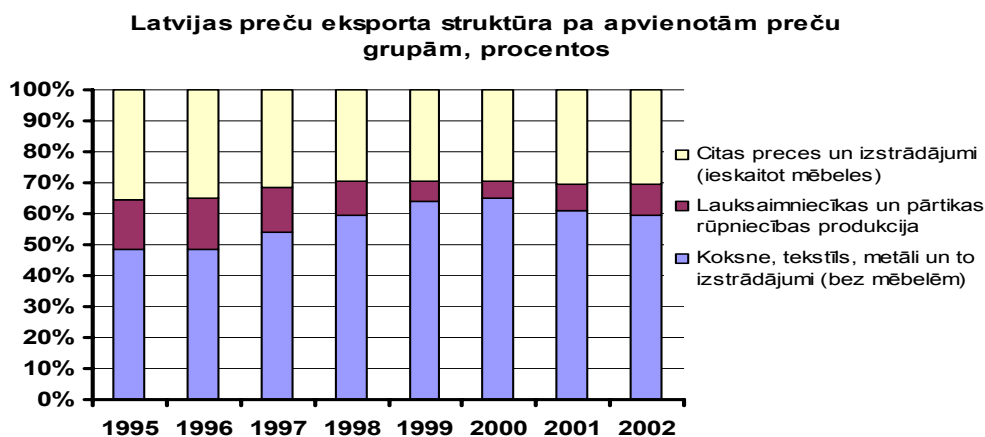
iekšzemē patērējamiem preču ražošanas darbības veidiem: elektroenerģijai, gāzes un ūdens apgādei un būvniecībai, attiecīgi 44 un 37 procenti, bet galvenajā preču eksporta nozarē - apstrādes rūpniecībā – tikai 30 procenti.

Apstrādes rūpniecības struktūras nelabvēlīgās izmaiņas nosaka arī Latvijas vietu starptautiskajā tirdzniecībā. Tā šobrīd raksturojas, galvenokārt, ar tādu preču eksportu, kurām nav nepieciešama dziļa izejvielu pārstrāde, augsta tehnoloģija un zinātnes sasniegumu izmantošana.

Uz Latviju ES valstis eksportē preces arvien pieaugošos apjomos, to vērtība ir jau sasniegusi 1,3 miljardus latu un var prognozēt, ka šis apjoms turpinās pieaugt. No Latvijas ES valstis ievēd preces 0,85 miljardu latu apjomā, galvenokārt, ar zemu pievienoto vērtību – koksni un tās izstrādājumus, tekstilizstrādājumus, metālus un to izstrādājumus, kas 2002. gadā veidoja 76 % no kopējā uz šīm valstīm eksportēto preču apjoma. Šajā sakarā ir svarīgi apzināt, kāda patiesībā ir Latvijas ekonomikas pašreizējā situācija un iespējas ilgspējīgai un stabilai attīstībai ES sastāvā vai ārpus tās.

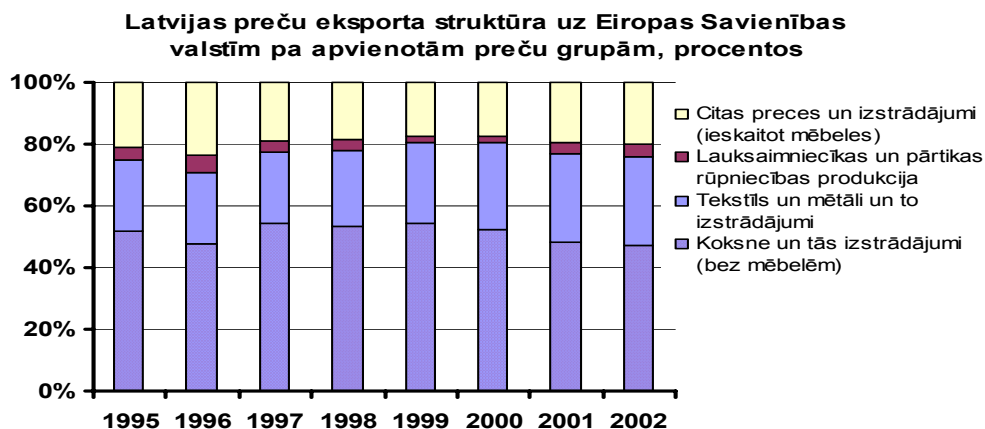
No kopējā mūsu valsts preču eksporta apjoma (skatīt *Attēls 2-2*) ap 60%, ar nelielām novirzēm, sastāda trīs preču grupas: koksne un tās izstrādājumi (bez mēbelēm), tekstilmateriāli un tekstilizstrādājumi, metāli un to izstrādājumi.

Attēls 2-2 Latvijas preču eksporta struktūra

Vēl lielāks īpatsvars koksnei, tekstilam, metāliem un to izstrādājumiem (bez mēbelēm) ir preču eksportā uz ES valstīm, kur tas ar nelielām novirzēm, kā tas redzams zemāk (*Attēls 2-3*), sastāda 76 - 80 %.

Attēls 2-3 Latvijas preču eksports uz ES, %

Koksne un tās izstrādājumi ir visapjomīgākā preču grupa, kas nodrošina vairāk par 1/3 no visiem Latvijas eksporta ieņēmumiem. Uz ES Latvija eksportē 85 – 90% no visa koksnes un tās izstrādājumu eksporta apjoma. Tas sastāda pusi un atsevišķos gados pat vēl vairāk, kā tas redzams *Attēls 2-3*, no kopējā eksporta apjoma uz ES valstīm. Šajā sakarībā, izskatot eksporta ieņēmumus par 1 tonnu koksnes un tās izstrādājumu eksportu (*Tabula 2-2*), jāsecina, ka šis rādītājs visu pēdējo gadu gaitā ir svārstījies 60 – 64 latu robežās. Tas liecina, ka eksporta struktūrā, tajā skaitā, arī uz Eiropas Savienības valstīm apjomīgu un stabilu vietu ieņem kurināmā koksne un apaļkoki.

Tabula 2-2. Koksnes un tās izstrādājumu eksports

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Daudzums, tk. tonnu	4375	3183	4668	5986	5856	6909	6823	7437
Ieņēmumi, milj. Ls	182	194	289	358	376	423	427	473
Ieņēmumi par 1 tonnu, milj. Ls	42	61	62	60	64	61	63	64

Eksporta preču atsevišķā pozīcijā ir izdalīts mēbeļu eksports un 2002. gadā tas sasniedza 67,6 milj. latu. Pēdējos divos gados mēbeļu eksports ir audzis apmēram par 8,6 milj. latu gadā. Mēbeles tiek eksportētas, galvenokārt, uz ES valstīm. Tomēr, sakarā ar to joprojām zemo īpatsvaru eksporta struktūrā – 4,8 %, tas maz ietekmē kopējo eksporta pieaugumu.

Plašāku ieskatu par mūsu valsts eksporta preču klāstu, kas veidoja eksporta ieņēmumu pieaugumu pēdējā gadā sniedz *Tabula 2-3*. Redzams, ka vislielākais eksporta ieņēmumu pieaugums, salīdzinot ar 2001. gadu ir preču grupām – alkoholiskie, bezalkoholiskie dzērieni un etiķis –1,8 reizes, tabaka – par 74 %, kurināmā koksne – par 61 % un alumīnijs un tā izstrādājumi – par 47 %. Šīs visai savdabīgas, izņemot kurināmo koksni, Latvijas ekonomikai preču grupas ir nodrošinājušas 1/3 visa eksporta ieņēmumu pieauguma.

Visu pārējo preču eksporta ieņēmumu pieaugums ir tikai 8,6 %.

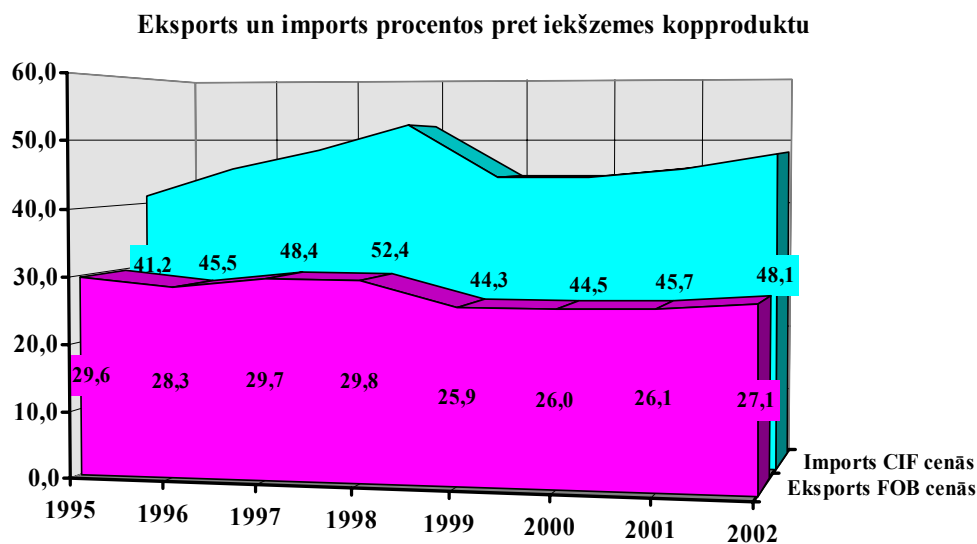
Tabula 2-3 Preču grupas, kas nodrošināja eksporta ieņēmumu pieaugumu 2002. g., salīdzinot ar 2001. g.

		Eksporta ieņēmumi 2002. g. milj. Ls		Pieaugums milj. Ls	
<i>Lauksaimniecība, zivsaimniecība un pārtikas preču rūpniecība</i>		144,0		32,9	
tajā skaitā:	alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni; etiķis		21,4		13,8
	tabaka		20,0		8,5
	gatavie zivju, vēžveidīgo, molusku produkti un konservi		34,5		4,2
<i>Koksne un tās izstrādājumi (bez mēbelēm)</i>		472,8		45,6	
tajā skaitā:	kurināmā koksne		26,6		10,1
	apaļkoki		72,7		7,5
	zāgmateriāli		236,3		8,8
citi koksnes izstrādājumi, bez mēbelēm, finiera, saplākšņa un plātnēm			81,1		19,1
<i>Metāli un to izstrādājumi</i>		185,4		25,6	
tajā skaitā:	dzelzs, tērauds un to izstrādājumi		105,1		12,2
	alumīnijs un tā izstrādājumi		59,2		19,0
<i>Mašīnas un mehānismi; elektriskās iekārtas; transporta līdzekļi</i>		117,6		13,1	
<i>Pārējās preces un priekšmeti</i>		489,0		35,2	
tajā skaitā:	aglomerēta un neaglomerēta kūdra		14,5		3,8
	farmācijas produkti		38,1		3,5
	plastmasas un to izstrādājumi		18,6		3,8
	papīrs, kartons un tā izstrādājumi		19,4		4,6
	stikla šķiedra (ieskaitot stikla vati) un tās izstrādājumi		18,0		3,9
	mēbeles, gultas piederumi		67,6		8,6
	citas preces un priekšmeti (pieaugumā - saldo)		312,8		7,0
KOPĀ		1408,8		152,4	

Sasniegtais preču eksporta ieņēmumu apjoms ir tikai 59% un šo ieņēmumu pieaugums pēdējā gadā ir 54%, salīdzinot ar importa apjomu un pieaugumu. Ārējās tirdzniecības negatīvais saldo ir sasniedzis gandrīz 1,1 miljardu latu un augstāk izskatītā preču eksporta struktūra neliecina par iespējām tuvākajā perspektīvā apturēt negatīvā saldo pieaugumu.

Arī preču eksporta un importa tendences, attiecībā pret IKP, kas atspoguļotas zemāk (*Attēls 2-4*), neliecina par situācijas uzlabošanos.

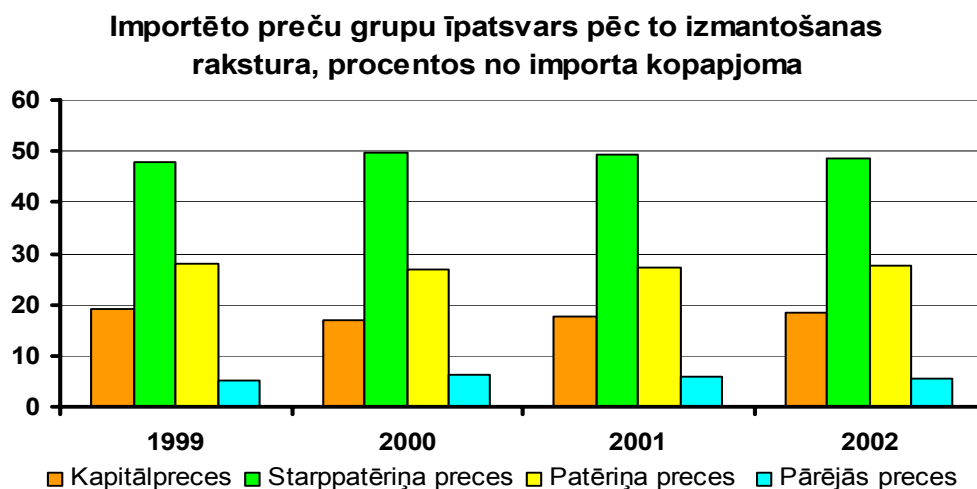
Attēls 2-4 Eksports un imports pret iekšzemes kopproduktu, %

Pēdējo 3 gadu laikā preču imports ir pieaudzis vairāk kā par 700 miljoniem latu un visus šos gadus bez būtiskām izmaiņām saglabājas ievesto preču struktūra pēc izmantošanas rakstura, kā to var redzēt *Attēls 2-5*: kapitālpreces – 17–19%, starppatēriņa preces – 48-50%, patēriņa preces – 27- 28% un pārējās preces 5-6%.

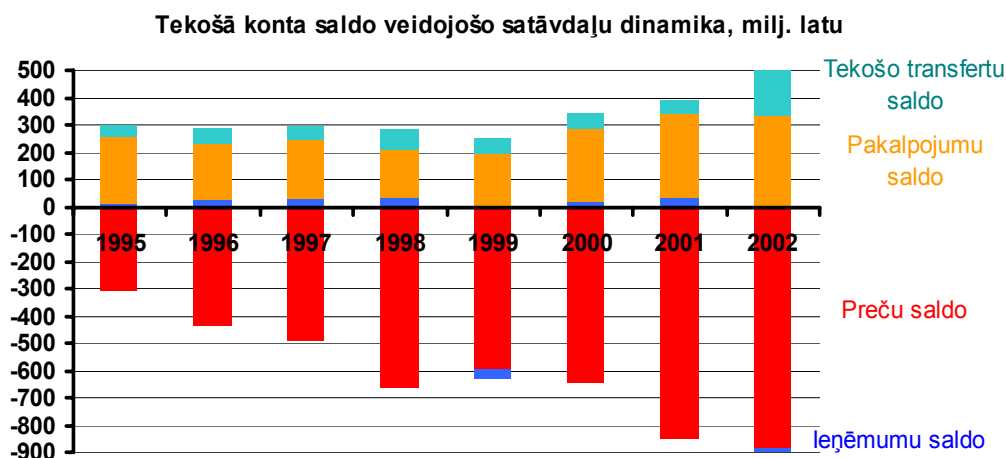
No *Attēls 2-5* var secināt, ka, strauji pieaugot preču importa apjomam, gandrīz vienlīdz strauji ir audzis visu izmantošanas veidu preču imports, jo iekšzemes ražotāji nespēj nevienā no minētajām preču grupām apmierināt augošo pieprasījumu, ko veido ne tik daudz pašu ienākumi, kā banku izsniegtie kredīti. Pēdējo 3 gadu laikā banku izsniegto kredītu atlikums iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām ir audzis par 1,2 miljardiem latu vai par 0,5 miljardiem latu vairāk kā iekšzemes uzņēmumu un privātpersonu pieprasījuma un termiņnoguldījumi bankās latos un ārvalstu valūtā.

Attēls 2-5 Preču imports

Situācija preču ražošanas darbības veidu attīstībā un līdz ar to arī ārējā tirdzniecībā ir par iemeslu samērā augstam maksājumu bilances tekošā konta deficītam, kas pēdējos gados variē 7 – 10% robežās pret IKP. Tekošā konta sastāvdaļu dinamiku raksturo Attēls 2-6.

Attēls 2-6 Tekošā konta saldo

Tekošā konta deficītu (skat. Attēls 2-6) sedz galvenokārt ārvalstu investīcijas, kas 2002. gadā sasniedza 5,3 miljardus latu, pārsniedzot par 2,4 miljardiem latu Latvijas investīciju ieguldījumus ārvalstīs. Ārvalstu investīciju pārsniegums pār Latvijas investīcijām ārvalstīs 2002. gadā pieauga par 0,4 miljardiem latu.

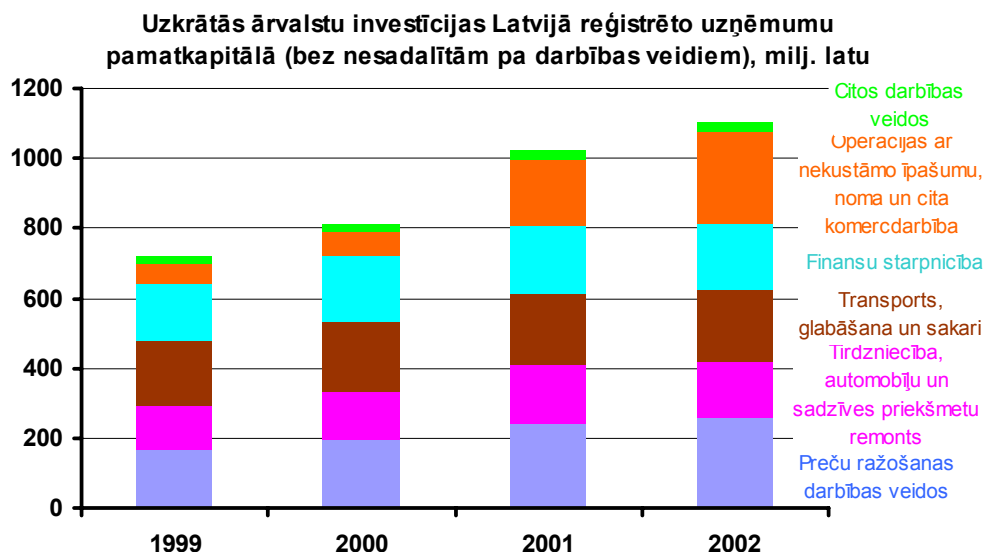
No kopējā ārvalstu investīciju apjoma 1,6 miljardi latu ir tiešās investīcijas. No tām 1,2 miljardi uzkrāti Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitālā. Tomēr dziļāka analīze rāda, ka gan vietējie, gan ārvalstu investori līdz šim orientējušies galvenokārt uz nozarēm, kur kapitāla apgrozījums ir samērā ātrs, līdz ar to risks ir relatīvi zemāks (tirdzniecība, banku pakalpojumi u.c. pakalpojumu nozares), vai arī uz nozarēm ar stabilu tirgus pieprasījumu (telekomunikācijas, atsevišķu pārtikas produktu ražošana

u.c.). Rezultātā Latvijā pakalpojumu sfērā uzkrātais fiziskais kapitāls patlaban ir kļuvis apmēram 3 reizes lielāks nekā ražošanas sfērā (lauksaimniecība, mežsaimniecība, zvejniecība, rūpniecība, būvniecība).

Tāpat, neskatoties uz Latvijai labvēlīgu starptautisko investīciju bilanci, bažas izraisa ārvalstu investīciju pieauguma struktūra pēdējā gadā. Tā, 2002. gada laikā tiešo ārvalstu investīciju pieaugums bija tikai 130 milj. latu – mazāk kā jebkurā gadā pēc 1996. gada. Toties ārvalstis palielināja naudas un noguldījumu apjomu Latvijā par 451 milj. latu un tas ir jau sasniedzis 1485 milj. latu – 28% no visām ārvalstu investīcijām. Šādas izmaiņas ārvalstu investīciju struktūrā var kļūt par klupšanas akmeni Latvijai, ja Eiropas valstīs izraisās priekšnosacījumi ekonomiskām kolīzijām.

Īpaša nozīme valsts ekonomikas stimulēšanai ir ārvalstu tiešajām investīcijām, kas ieguldītas Latvijā reģistrēto uzņēmumu kapitālā. Pārskatu par šo investīciju struktūru pa darbības veidiem sniedz nākamais attēls (*Attēls 2-7*).

Attēls 2-7 Ārvalstu investīcijas

Attēlā redzami darbības veidi, kuros ārvalstu investori izvieto investīcijas Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitālā. Tie ir Latvijas pašreizējos apstākļos lielāko peļņu nesošie pakalpojumu darbības veidi. Pēdējos divos gados īpaša interese pievērsta vienam no tiem – no kopējā ieguldījuma apjoma pieauguma 340 milj. latu vairāk kā puse – 189 milj. latu ieguldīta uzņēmumos, kas nodarbojas ar operācijām ar nekustāmo īpašumu, noma un citu komercdarbību. Izveidojusies ārvalstu investīciju struktūra Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitālā neliecina par iespējām ar ārvalstu kapitāla atbalstu radīt jaunas darba vietas, paplašināt eksporta preču apjomu un paaugstināt Latvijas uzņēmumu konkurētspēju ārējā un iekšējā tirgū, kas varētu sekmēt ilgtspējīgu un stabilu attīstību. Tas lielā mērā saistīts ne tik daudz ar neuzticību Latvijai kā valstij, bet ar tās pagaidām visai nenoteikto starptautisko statusu, it īpaši attiecībā uz ES un NATO. Tādēļ, ja Latvija pievienosies šīm starptautiskajām organizācijām, var sagaidīt pakāpenisku ārvalstu investīciju straujāku

pieaugumu arī kapitālietilpīgajās rūpniecības nozarēs.

Rezumējot augstāk minēto, jākonstatē, ka pašreizējā ekonomiskā situācija, neskatoties uz samērā augstajiem attīstības tempiem pēdējos gados, Latvijā ir sarežģīta. Par to liecina makroekonomisko rādītāju satura analīze, kā arī samilzušās sociālās un demogrāfiskās problēmas, kuru risināšanai nepieciešama ne tikai laba griba, bet arī finansiālais nodrošinājums, kas ir tieši atkarīgs no valsts ekonomiskās attīstības pakāpes. Tāpēc būtiska nozīme būs Latvijas lēmumam par pievienošanos ES, kas radītu papildus iespējas augstāk minēto samilzušo problēmu risināšanā.

2.3 Izglītība un zināšanas

Viens no svarīgākajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem ir pētījumi un attīstība (P&A). P&A finansējums Latvijā ir arī zemākais starp Baltijas valstīm un viens no zemākajiem starp visām postsociālisma valstīm. Valsts finansējuma rādītāji (0,4% no IKP) krasi atšķiras no industriāli attīstīto valstu (t.sk. ES valstu) rādītājiem, kur P&A finansējums ir vidēji 3% – tādā procentuālā atšķirība ir apmēram 8 reizes. Vēl lielāka atšķirība parādās, rēķinot finansējumu uz vienu zinātnieku: tad tā sasniedz jau 30-40 reizes. Zemais finansējuma apjoms uz vienu zinātnieku pastāv, neskatoties uz to, ka P&A personāla skaits Latvijā kopš 1990. gada ir samazinājies apmēram 7 reizes (no 30690 cilvēkiem 1990. gadā līdz 5107¹⁵ – 2001. gadā), un pašreiz uz 1000 iedzīvotājiem tas ir apmēram 3-4 reizes mazāks kā ES valstīs. P&A finansējums Latvijā ne tikai ievērojami atpaliek no industriāli attīstīto valstu rādītājiem, bet ir arī zemākais starp ES kandidātvalstīm.

Atsevišķu nozaru zinātniskie institūti Latvijā tomēr raksturojami ar labām zinātniskām tradīcijām un ir konkurētspējīgi starptautiskajā arēnā fundamentālās un pielietojamās pētniecības sfērā. Taču šobrīd to funkcionēšana lielā mērā ir balstīta uz sadarbību ar ārvalstu institūtiem un firmām, jo valsts finansējums pat tekošajiem saimnieciskajiem izdevumiem ir nepietiekams. Arī inovāciju pieprasījums Latvijas tautsaimniecībā pagaidām ir pārāk ierobežots, lai šis zinātniskais potenciāls varētu tikt uzturēts no iekšējiem Latvijas resursiem.

Līdzekļu trūkums modernas aparatūras iegādei zinātniski pētnieciskiem nolūkiem un augsto tehnoloģiju ražošanas attīstībai, kā arī zinātniskā personāla atjaunošanai apdraud daudzas, pagaidām vēl perspektīvas iestrādes. Tādējādi arvien samazinās iespējas iziet tirgū (arī vietējā) ar inovatīvu produkciju. Iespējams, ka augstskolās būs jāslēdz arī attiecīgās studiju programmas.

Neskatoties uz atsevišķās jomās pietiekami lielajām potenciālajām Latvijas zinātnes iespējām un attīstības perspektīvām, pat gatavām, pasaulē konkurētspējīgām izstrādņēm, tās bieži neizdodas novest līdz gala rezultātam – produktam vai pakalpojumam, pārdodamam tirgū. No šīs analīzes var izdarīt svarīgu secinājumu:

Vēl viena Latvijas zinātnes vājā puse ir savienojamo elementu trūkums starp zinātni un uzņēmējdarbības sektoru, kas nodrošinātu zinātnisko izstrādņu komercializāciju. Ņemot vērā iepriekš minēto par augstākās izglītības un zinātnes zemo integrācijas

¹⁵ Tai skaitā - nepilnu darba laiku strādājošie zinātnieki

pakāpi, var secināt, ka zinātne kopumā Latvijā ir stipri izolēta – tai ir vājas saites gan ar augstskolu, gan uzņēmējdarbību – neskatoties uz to, ka Latvijā pakāpeniski attīstās inovāciju atbalsta institūcijas (tehnoloģiskie parki un centri).

Latvijai pieejamo ES strukturālo fondu izlietojuma programmā paredzēts 161 miljonu eiro tērēt uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšanai¹⁶. Tai pašā laikā arī pētniecības un attīstības finansējuma lielums, kā arī tā izlietošanas principi un mehānismi ir viena no svarīgākajām ekonomiskās attīstības komponentēm.

2.4 Reģionālā nevienlīdzība

Viena no lielākajām Latvijas pašreizējām ekonomiskajām problēmām ir reģionālā nevienlīdzība, kas veicina arvien dziļāku sabiedrības sociālo neslāņošanos. Rīgā darbojas 62% no visiem ekonomiski aktīvajiem uzņēmumiem valstī. Vairāk kā puse no ārvalstu investīcijām un 42% valsts iedzīvotāju koncentrēti Rīgā un Rīgas rajonā. (Ventspils, kas pēc investīciju apjoma ir otra lielākā pilsēta aiz Rīgas, saņem 8% ienākošo ārvalstu investīciju). Ja neskaita Rīgu un Ventspili, uzņēmumu koncentrācija pārējā valsts teritorijā ir vairāk vai mazāk vienmērīga.

Izvērtējot uzņēmumu teritoriālo izvietojumu Latvijā, var uzskatīt, ka lielākais saimnieciskais klasteris vai klasteru grupa Latvijā ir koncentrējusies Rīgā. Tam ir arī objektīvi ekonomiskie priekšnosacījumi. Rīga ir Latvijas galvaspilsēta, tātad tajā ir valdība ar attiecīgajām institūcijām, kur risināt daudzus ar uzņēmējdarbību saistītus jautājumus; Rīga ir liels, starptautiska mēroga transporta mezgls ar jūras un gaisa ostām, dzelzceļu un autoceļu tīklu; tajā ir attīstīts informatīvais tīkls, tajā ir koncentrētas valsts un privātās institūcijas, kas sniedz dažādus uzņēmējdarbībai nepieciešamos pakalpojumus, kā arī mācību iestādes. Līdz ar to arī uzņēmējdarbības izmaksas Rīgā un Rīgas rajonā vairumā nozaru ir zemākas nekā citos valsts reģionos.

Arī no uzņēmējdarbības efektivitātes viedokļa, ekonomiskā atdeve ir ievērojami augstāka Rīgā un Rīgas reģionā. Vidējais IKP rādītājs uz 1 iedzīvotāju Rīgas reģionā ir 4 reizes lielāks nekā Latgales reģionā, lai gan Latgales reģiona teritorija ir gandrīz 15 reizes lielāka. Turklāt stabila IKP uz 1 iedzīvotāju pieauguma tendence arī ir vērojama tikai Rīgas reģionā.

Latvijas līmenis pēc IKP rādītāja uz vienu iedzīvotāju tomēr pakāpeniski tuvojas ES vidējam līmenim. Taču tas atkal notiek tikai uz Rīgas rēķina, kura šo starpību samazina visai strauji. Pārējie Latvijas reģioni, it īpaši Latgale, tieši otrādi – vēl vairāk atpaliek no ES vidējā līmeņa. Tādējādi var uzskatīt, ka notiek ārpus-Rīgas reģionu diverģence ar ES.

Lai arī Rīga un Latvija kopumā pēdējos gados ir samazinājuši starpību ar ES IKP ziņā uz vienu iedzīvotāju, tā jebkurā gadījumā nav mazāka par 75%. Tas ir svarīgi tādēļ, ka saskaņā ar Eiropas Savienības palīdzības finansiālo atpalikušo teritoriju attīstības veicināšanai nosacījumiem, Latvija kopumā var pretendēt uz strukturālo fondu līdzekļiem un attiecīgi lēmumu ir arī pieņemti. Reģionālās attīstības izlīdzināšanai Attīstības plānā noteikta prioritāte “Līdzsvarotas attīstības veicināšana”, kuras mērķis

¹⁶Avots: LR Finanšu ministrija, Attīstības plāns, 2003

ir paaugstināt dzīves kvalitāti, uzlabot reģionu pievilcību un līdzsvarotu visas valsts teritorijas attīstību. (Skat. 24. lpp.)

Kvalificētu speciālistu trūkums reģionos gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs un visos kvalifikāciju līmeņos bremsē darba ražīguma un uzņēmējdarbības efektivitātes palielināšanos, jaunu tehnoloģiju ieviešanu, uzņēmumu vadības un tirgus iemaņu apgūšanu. Pat uzņēmumos, kur ieviestas mūsdienu tehnoloģijas, ne vienmēr tiek nodrošināta pienācīga to atdeve.

Arī vairumā Latvijas reģionu centru – pilsētās – turpinās stagnācija. Tas izsauc nopietnas bažas ne tikai šo reģionu centros, bet valstī kopumā.

Viens no galvenajiem priekšnosacījumiem, lai būtu iespējama straujāka Latvijas reģionu attīstība, ir reģionālā un administratīvi teritoriālā reforma, kuru rezultātā būtu vēlams izveidot mazāku skaitu novadu un pašvaldību. Tas dotu lielākas pārvaldes funkciju un finansu decentralizācijas iespējas valsts mērogā, kā arī palielinātu novadu administrāciju atbildību par to ilgtermiņa attīstību, tai skaitā uz inovāciju un jaunu tehnoloģiju bāzes.

Cits praksē pielietojams mehānisms reģionu attīstības izlīdzināšanai un to dabīgo priekšrocību aktivizēšanai pārejas ekonomikas periodā ir īpaši atbalstāmo reģionu statusa piešķiršana. Lai mazinātu sociāli ekonomiskās atšķirības attīstības ziņā starp dažādiem pagastiem, pilsētām un rajoniem, Saeima 1997. gada 22. maijā pieņēma likumu “Par īpaši atbalstāmajiem reģioniem”. Likuma mērķis ir radīt iespējas īpaši atbalstāmo reģionu paātrinātai ekonomiskajai attīstībai, lai veicinātu līdzvērtīgu sociāli ekonomisko apstākļu izveidošanos visā valsts teritorijā. Likums nosaka pamatprincipus īpaši atbalstāmo reģionu noteikšanai, reģionālās attīstības līdzekļus, Reģionālās attīstības padomes un Reģionālā fonda izveidi, kā arī iespējas vietējo attīstības padomju un attīstības fondu radīšanai. Likuma realizācijai ir pieņemti vairāki Ministru kabineta noteikumi un virkne Ekonomikas ministrijas instrukciju¹.

Tomēr minēto normatīvo dokumentu īstenošana praksē nav iespējama bez attiecīga finansiāla nodrošinājuma. Lai gan no valsts un pašvaldību budžetiem un arī pirmsiestāšanās strukturālajiem fondiem attiecīgi līdzekļi tiek piešķirti, to apjoms joprojām nav pietiekams, lai mainītu augstāk minētās tendences – reģionu ārpus Rīgas atpalicību un sociālo noslāņošanos. Latvijai neiestājoties ES arī pašreizējie ES līdzekļi vairs netiks piešķirti un tas nozīmē, ka reģionālās problēmas tālākā laika gaitā vēl vairāk saasināsies.

2.5 Latvijas un pārējo ES kandidātvalstu sociālās un ekonomiskās attīstības salīdzinājums¹⁷

2.5.1 Kandidātvalstu vispārējais raksturojums

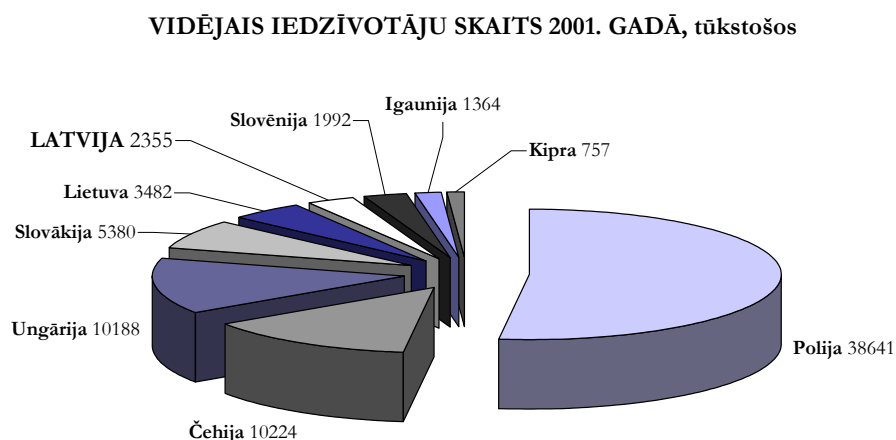
Ja Latvija pievienosies ES, tad liela nozīme tālākā Latvijas integrācijas procesā ES būs pašreizējām kandidātvalstīm. Arvien ciešākas ekonomiskās un politiskās saites

¹⁷ “Eiropas Savienības kandidātvalstu sociālās un ekonomiskās attīstības salīdzinājums pēc atsevišķiem rādītājiem”, Džeriņš B., *Konsorts*, <http://www.konsorts.lv/files/eskandvserakstur.pdf>

Latviju vieno ar pārējām Baltijas kaimiņvalstīm – Lietuvu un Igauniju. Tādas valstis kā Polija, Čehija, Ungārija, Slovākija (izņemot Kipru) Latvijai ir ģeogrāfiski tuvākas nekā, piemēram, Francija, Spānija vai Itālija. Bet tieši ģeogrāfiskais faktors ir viens no noteicošajiem tirdzniecības sakaru nostiprināšanā. Tādēļ visai svarīgi ir noskaidrot pašreizējo Latvijas ekonomisko stāvokli attiecībā pret pārējām kandidātvalstīm.

Vispārējā raksturojumā apskatīsim šādus rādītājus – vidējo iedzīvotāju skaitu, demogrāfiskos rādītājus, lauksaimniecībā izmantojamās zemes raksturojumu, mājokļu būvniecību un vieglo automašīnu, telefonu un mobilo telefonu skaitu.

Attēls 2-8

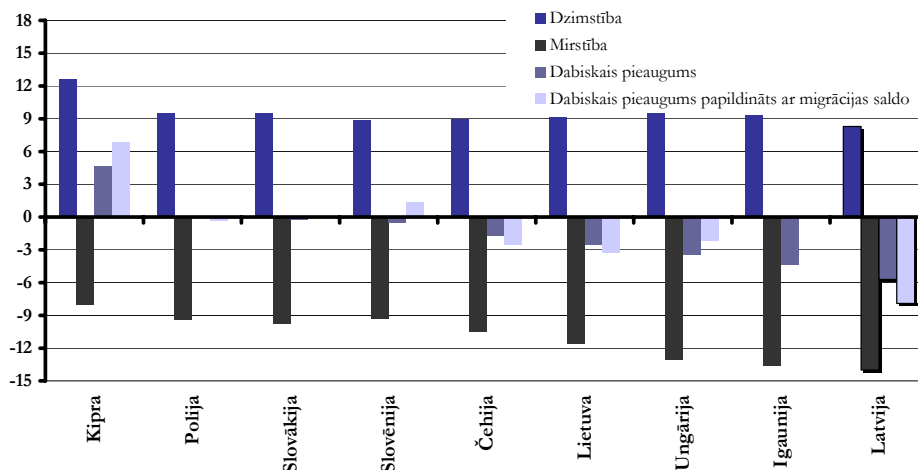

Kopējais vidējais iedzīvotāju skaits (*Attēls 2-8*) apskatāmajās Eiropas Savienības kandidātvalstīs ir 74,4 miljoni cilvēku, vai 20 % no Eiropas Savienības pašreizējo dalībvalstu kopējā iedzīvotāju skaita. Tomēr vairāk kā puse, 38,6 miljoni iedzīvotāju, ir Polijā. Mazāk iedzīvotāju kā Latvijā ir Slovēnijā, Igaunijā, bet vismazāk ir Kiprā – 0,8 miljoni.

Demogrāfiskie rādītāji – dzimstība, mirstība, dabiskais pieaugums, dabiskais pieaugums papildināts ar migrācijas saldo (*Attēls 2-9*) uzrāda, ka Kiprā, Polijā, Slovākijā un Slovēnijā demogrāfiskie rādītāji vērtējami pozitīvi vai neitrāli t.i., dabiskais pieaugums vai dabiskais pieaugums papildināts ar migrācijas saldo nav negatīvi. Kā varam redzēt, Latvijā no visām salīdzināmām valstīm ir viszemākā dzimstība, toties visaugstākā mirstība, augstākais negatīvais saldo dabiskajam pieaugumam un dabiskajam pieaugumam, kas papildināts ar migrācijas rādītāju. Igaunijas demogrāfiskie rādītāji ir tikai nedaudz labāki nekā Latvijai.

Attēls 2-9

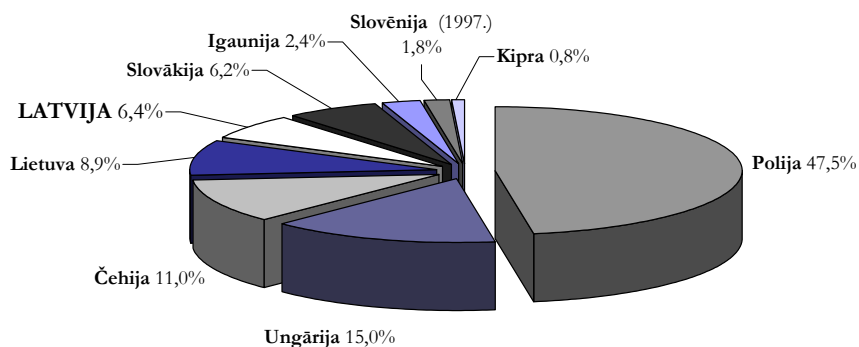
DEMOGRĀFISKIE RĀDĪTĀJI 2001. GADĀ uz 1000 iedzīvotājiem
(Kipra 2000.g., par Igauniju nav migrācijas datu)

Tai pašā laikā uzmanību saista tas, ka, ja dzimstības rādītāji salīdzināmajās valstīs (izņemot Kipru) atšķiras samērā nedaudz, tad Latvija izceļas ar lielu mirstības līmeni, kā arī augsto negatīvo dabisko pieaugumu. Ņemot vērā arī visai zemu iedzīvotāju blīvumu lielākajā Latvijas teritorijas daļā, tas ilgtermiņā pavājina valsts iespējas attīstīt ekonomiski efektīvu saimniecību, ja netiks īstenota samērā liberāla imigrācijas politika.

Attēls 2-10

LAUKSAIMNIECĪBĀ IZMANTOJAMĀS ZEMES KOPĒJĀS
PLATĪBAS (390 t. km²) SADALĪJUMS STARP VALSTĪM 2001.
GADA BEIGĀS, procentos

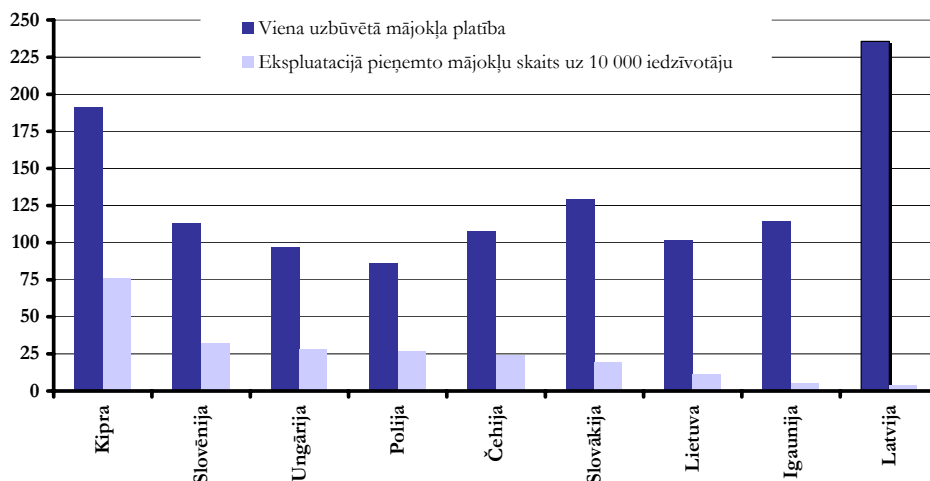
Lauksaimniecībā izmantojamās zemes sadalījums starp kandidātvalstīm (Attēls 2-10) nav vienmērīgs. Ja vidēji uz vienu iedzīvotāju kopumā kandidātvalstīs ir nedaudz vairāk par ½ hektāru, tad Igaunijā – 0,7 hektāri, Lietuvā – 1 hektārs un Latvijā 1,05 hektāri, kas apliecina augstāk teikto par vājo iedzīvotāju blīvumu Latvijā.

Rēķinot uz vienu lauksaimniecībā strādājošo lauksaimniecībā izmantojamās zemes

platība vidēji ir 10 hektāri. Mazāka platība ir tikai Slovēnijā un Polijā – 7 hektāri. Pārējās valstīs – no 15 līdz 25 hektāriem, tajā skaitā, Lietuvā – 15 hektāri, Latvijā – 17 hektāru, Igaunijā – 24 hektāri.

Attēls 2-11

MĀJOKĻU BŪVNIECĪBA 2001. GADĀ
(par Kipru un Slovēniju 2000. gada dati)

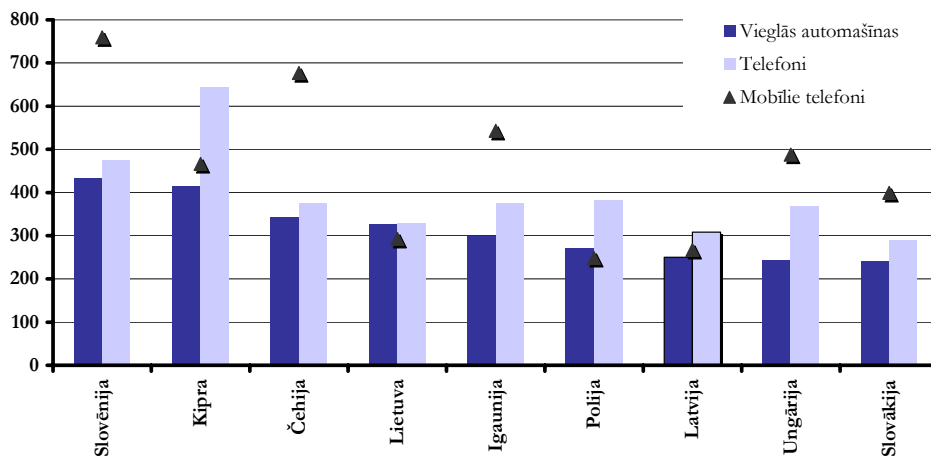
Pēc uzbūvēto mājokļu skaita uz 10000 iedzīvotāju (*Attēls 2-11*) kandidātvalstīs 2001. gadā ierindojās tādā secībā, kas ar nelielām novirzēm korelē ar iekšzemes kopprodukta apjoma secību uz vienu iedzīvotāju.

Toties vislielākā viena ekspluatācijā pieņemtā mājokļa platība ir Latvijā, lai gan pēc iekšzemes kopprodukta apjoma uz vienu iedzīvotāju un uzbūvēto mājokļu skaita tā ierindojas pēdējā vietā – 236 m², tai seko Kipra 191 m². Pārējās valstīs tā svārstās no 86 m² Polijā līdz 129 m² Slovākijā. No tā varētu izdarīt secinājumu, ka Latvijā vairums mājokļu tiek būvēts pārtikušākai iedzīvotāju daļai, kura skaita ziņā pagaidām nav liela, bet, kura var atļauties lielākus mājokļus. Daļēji to varētu saistīt arī ar iespējama Latvijas jaunbagātnieku dzīvas stila iezīmēm, jo, piemēram, Igaunijā šādas tendences tik krasi neizpaužas.

Lielākais vieglo automašīnu, telefonu un mobilo telefonu skaits uz 1000 iedzīvotājiem 2001. gada beigās (*Attēls 2-12*) bija Slovēnijā, Kiprā un Čehijā (telefoni un mobilie telefoni kopā). Latvija ieņēma attiecīgi 7. un 8. vietu. Mazāks kā Latvijā vieglo automašīnu nodrošinājums bija Ungārijā un Slovākijā, bet mazāks mobilo telefonu nodrošinājums – Polijā. Šis salīdzinājums, no vienas puses, raksturo zemāku Latvijas attīstības pakāpi šajā jomā, bet no otras puses tas parāda lielas, vēl neizmantotas attīstības iespējas nākotnē.

Attēls 2-12

VIEĢĻO AUTOMAŠĪNU, TELEFONU UN MOBĪLO TELEFONU SKAITS UZ 1000 IEDZĪVOTĀJIEM 2001. GADA BEIGĀS (Polijai telefoni - galvenās standartlīnijas)

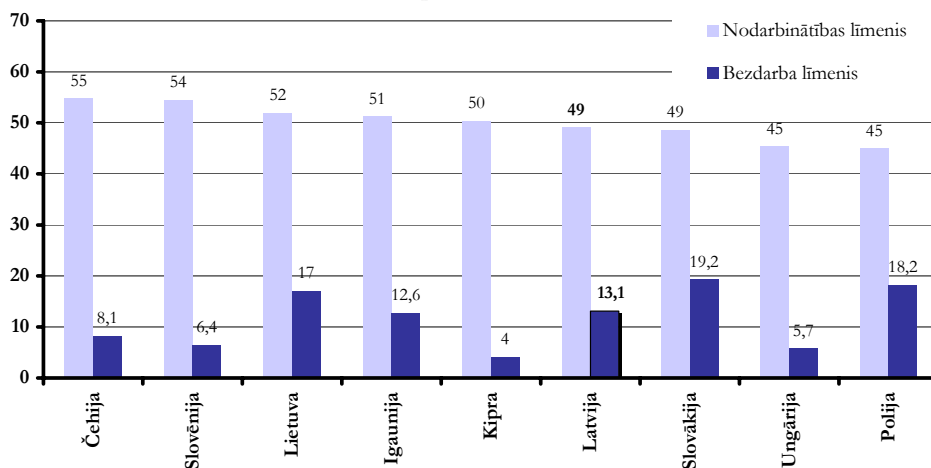

2.5.2 Sociālie rādītāji

Sociālo rādītāju sastāvā ir ietverti 4 aspekti – Nodarbinātības un bezdarba līmenis, Pensionāru skaits, Mēneša vidējā bruto darba samaksa, un Mājsaimniecību vidējie naudas izdevumi uz vienu iedzīvotāju.

Attēls 2-13

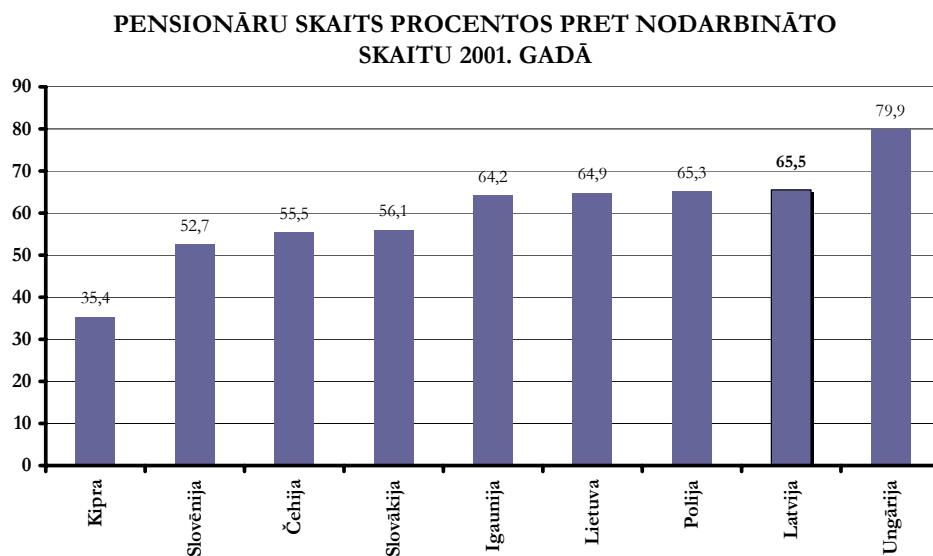
NODARBINĀTĪBAS UN BEZDARBA LĪMENIS PAR 15 GADIEM VECĀKU IEDZĪVOTĀJU SKAITĀ 2001. GADĀ, procentos

Augsts nodarbinātības īpatsvars iedzīvotāju skaitā, kas vecāki par 15 gadiem, un

salīdzinoši zems bezdarbnieku īpatsvars (*Attēls 2-13*) ir Čehijā un Slovēnijā. Ar viszemāko nodarbināto iedzīvotāju īpatsvaru izceļas Ungārija un Polija, bet tās būtiski atšķiras pēc bezdarbnieku īpatsvara. Ungārijai tas ir otrais no zemākajiem – pēc Kipras, bet Polijai otrs augstākais – pēc Slovākijas. Latvijai abi šie rādītāji būtiski neatšķiras no vidējiem šajā valstu grupā.

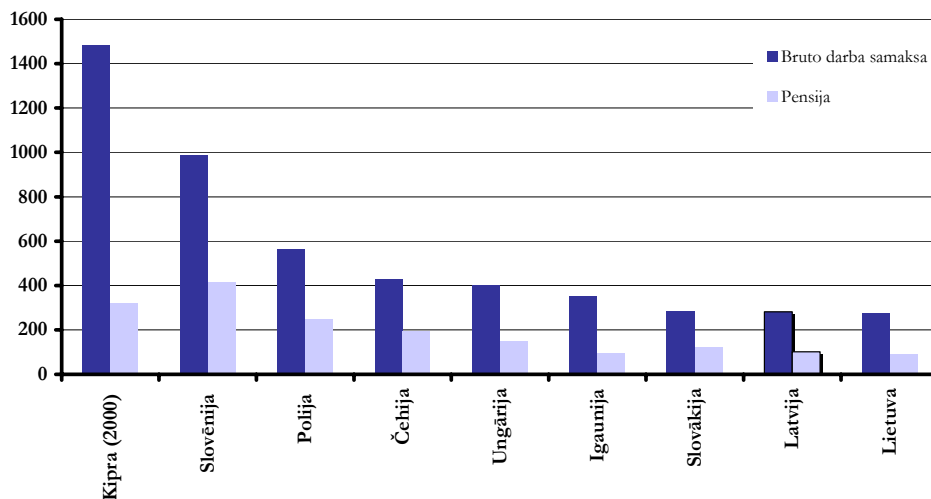
Attēls 2-14

Vismazākais pensionāru skaits attiecībā pret nodarbināto skaitu (*Attēls 2-14*) ir Kiprā. Pārējās valstis var sadalīt trijās grupās ar līdzīgiem rādītājiem – Slovēnija, Čehija un Slovākija, tad Igaunija, Lietuva, Polija un Latvija un beidzot Ungārija, kura krasi izceļas ar lielo pensionāru skaitu – 79,9%, salīdzinot ar nodarbināto skaitu. Tomēr tas, ka Latvija pēc šī rādītāja tai tūlīt seko, arī ir visai satraucoši, jo ilgtermiņā tas arvien vairāk var kļūt par ekonomiskās attīstības bremsējošu faktoru.

Attēls 2-15

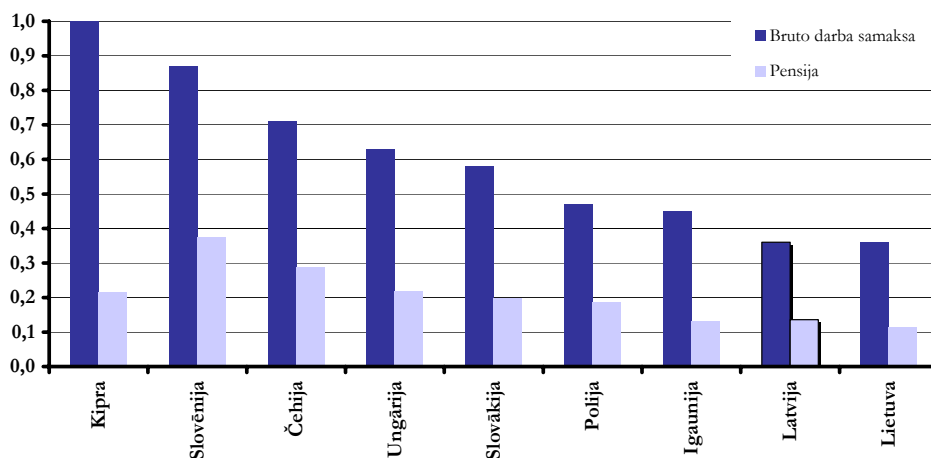
**MĒNEŠA VIDĒJĀ BRUTO DARBA SAMAKSA UN PENSĪJA
2001. GADĀ, eiro**

Viszemākā mēneša vidējā bruto darba samaksa un pensija, izteikti eiro (*Attēls 2-15*) ir Baltijas valstīs un Slovākijā. Tomēr šāds salīdzinājums ir nepilnīgs. Jo cenu līmenis un nodokļu politika katrā valstī ir atšķirīgi. Cenu faktora minimizācijas nolūkā, izmantojot katras valsts attiecību starp iekšzemes kopproduktu faktiskajās cenās un iekšzemes kopproduktu pēc pirktspējas paritātes standartiem, varam nedaudz precīzāk uztvert darba samaksas un pensiju starpības starp valstīm un tās atspoguļotas tālāk (skat. *Attēls 2-16*).

Attēls 2-16

**BRUTO DARBA SAMAKSAS UN PENSĪJU SALĪDZINĀJUMS
PAR 2000. GADU, izslēdzot cenu starpības
(Kipras bruto darba samaksa = 1)**

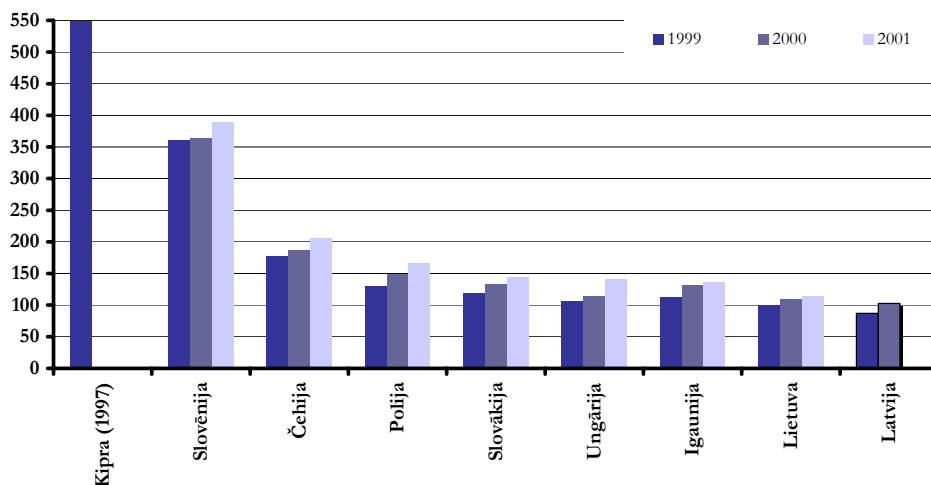

Tā kā Kiprai šajos rādītājos nav uzrādīti dati par 2001. gadu, aprēķins visām valstīm

veikts par 2000. gadu. Salīdzinot abus attēlus, redzams, ka valstu secība tajos ir nedaudz atšķirīga un tas attiecas vispirms uz Poliju un Slovākiju. Samazināšanās virzienā ir mainījušās bruto darba samaksas un pensiju apmēra proporcijas starp valstīm ar augstiem šiem rādītājiem – Kipru un Slovēniju - ar pārējām valstīm. Tomēr šajā aprēķinā nav uztvertas nodokļu politikas atšķirības starp valstīm.

Attēls 2-17

MĀJSAIMNIECĪBU VIDĒJIE NAUDAS IZDEVUMI UZ VIENU IEDZĪVOTĀJU MĒNESĪ, eiro

Mājsaimniecību vidējie naudas izdevumi uz vienu iedzīvotāju mēnesī, izteikti eiro (*Attēls 2-17*) viszemākie ir Baltijas valstīs. Tādi tie ir arī, ja tos pārrēķina pēc pirktspējas paritātes standartiem. Tā kā iestāšanās ES un iekļaušanās eiro zonā veicinās cenu izlīdzināšanās procesu, ir jārēķinās ar to, ka tieši eiro izteiktie rādītāji turpmāk visprecīzāk raksturo ekonomisko procesu norisi.

No augstāk teiktā nākas secināt, ka Latvija ne vien stipri atpaliek no ES vidējā līmeņa, bet daudzos ekonomikas attīstības rādītājos atrodas vienā no zemākajām vietām arī kandidātvalstu vidū. Tas nozīmē, ka, pārējām kandidātvalstīm pievienojoties ES, bet Latvijai paliekot ārpusē, šī atpaliecība varētu vēl vairāk pastiprināties. Tādēļ Latvijai, salīdzinājumā ar citām kandidātvalstīm, kuras uzaicinātas iestāties ES, būtu lielāks pamats to arī darīt, jo rezultātā tā varētu piesaistīt relatīvi lielākus līdzekļus no ES fondiem un nodrošināt straujāku ekonomisko un sociālo attīstību.

2.5.3 Iekšzemes kopprodukts

Iekšzemes kopproduktu, ir pieņemts uzskatīt par valsts ekonomiskās attīstības pakāpes svarīgāko rādītāju, kurā atspoguļojas attiecīgajā laika periodā iegūtā pievienotā vērtība, kas ir šī rādītāja noteicošā sastāvdaļa. Salīdzināšanai starp valstīm, to izsaka vienotā valūtā uz vienu iedzīvotāju. Šim nolūkam izmanto attiecīgās valsts iekšzemes kopprodukta rādītāju nacionālajā valūtā faktiskajās cenās un nacionālās valūtas vidējo kursu pret valūtu, kurā veic salīdzināšanu.

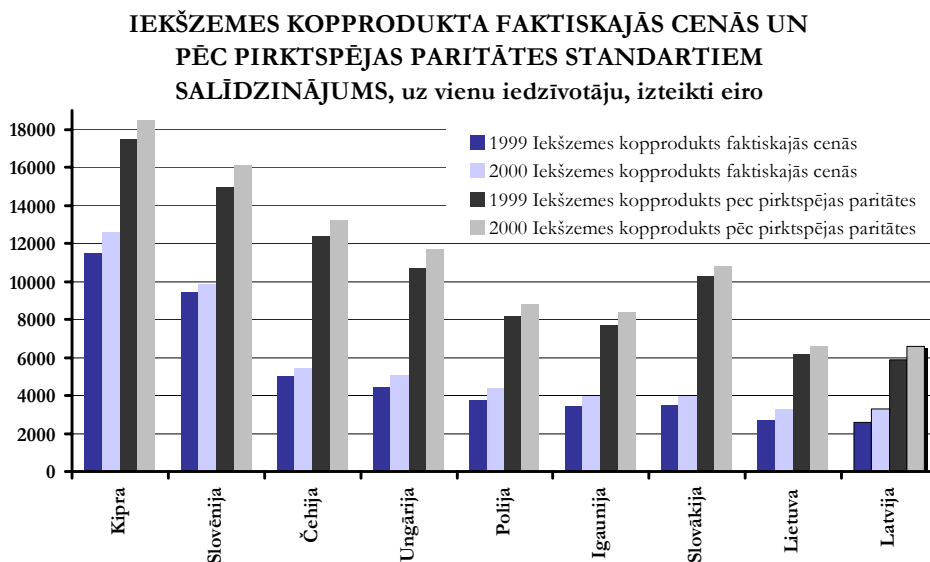
Lai izvērtētu, kāds iekšzemes kopprodukta rādītāja līmenis būtu, ja izslēgtu cenu

atšķirības starp valstīm, izvēloties par etalonu kādu noteiktu valsti vai valstu grupu, iekšzemes kopproduktu aprēķina pēc pirktspējas paritātes standartiem.

Ekonomiskās attīstības pieauguma tempa noteikšanai izmanto iekšzemes kopprodukta nacionālajā valūtā pārrēķinu kāda noteikta gada vidējās cenās.

Iekšzemes kopprodukta rādītāju apskatīsim četros atšķirīgos aspektos: Iekšzemes kopprodukts faktiskajās cenās un pēc pirktspējas paritātes standartiem, iekšzemes kopprodukts faktiskajās cenās, iekšzemes kopprodukts procentos pret vidējo kandidātvalstīs un iekšzemes kopprodukta pieaugums salīdzināmās cenās.

Attēls 2-18

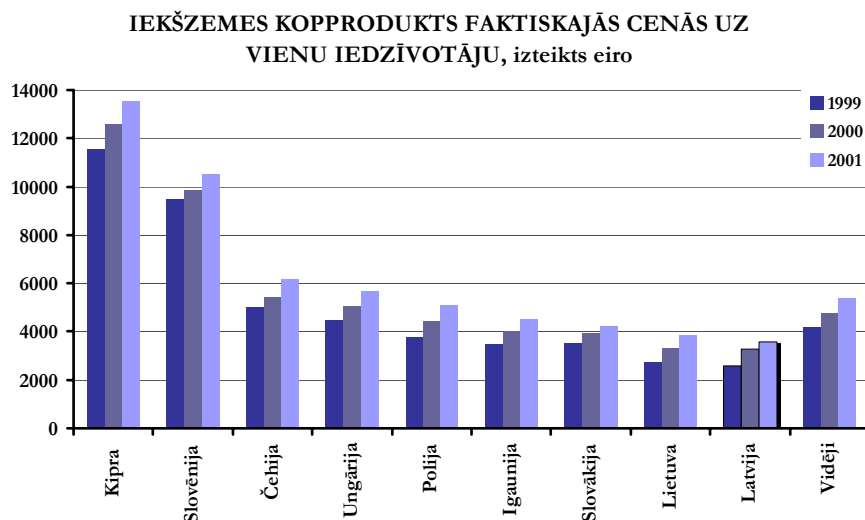

Viszemākais iekšzemes kopprodukts izteikts eiro uz vienu iedzīvotāju (*Attēls 2-18*) pēc abiem parametriem – faktiskajās cenās un pēc pirktspējas paritātes standartiem ir Latvijā un Lietuvā.

Liela atšķirība starp abiem iekšzemes kopprodukta rādītājiem – faktisko un iespējamo, ja izslēdz cenu starpību, ir raksturīga valstīm, kurās iekšzemes kopprodukts faktiskajās cenās ir zemāks kā valstī vai valstu grupā, kuru izvēlās par etalonu.

Ievērojot pēc pirktspējas paritātes standartiem aprēķinātā iekšzemes kopprodukta nosacīto raksturu, turpmākajā apskatā izmantosim iekšzemes kopprodukta rādītājus faktiskajās cenās, kas izteikti eiro. Iekšzemes kopproduktu faktiskajās cenās uz vienu iedzīvotāju pēdējos trīs gados raksturo *Attēls 2-19*.

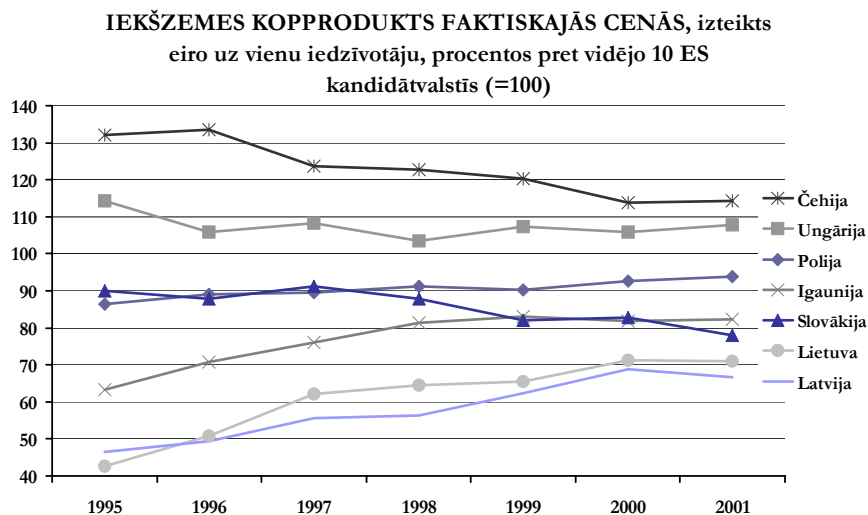
Attēls 2-19

Kā redzam šajā attēlā, valstu secība pēc ekonomiskās attīstības pakāpes pēdējo gadu laikā būtiski nav mainījusies, izņemot to, ka Igaunija aizsteigusies nedaudz priekšā Slovākijai.

Uzskatāmāk šo valstu ekonomiskās attīstības pakāpes izmaiņu salīdzinājumu var izsekot, ja izvēlamies ilgāku laika posmu un attēlā neiekļaujot Kipru un Slovēniju, kuru ekonomikas attīstības pakāpe ir ievērojami augstāka kā pārējām apskatā iekļautajām valstīm (Attēls 2-20).

Attēls 2-20

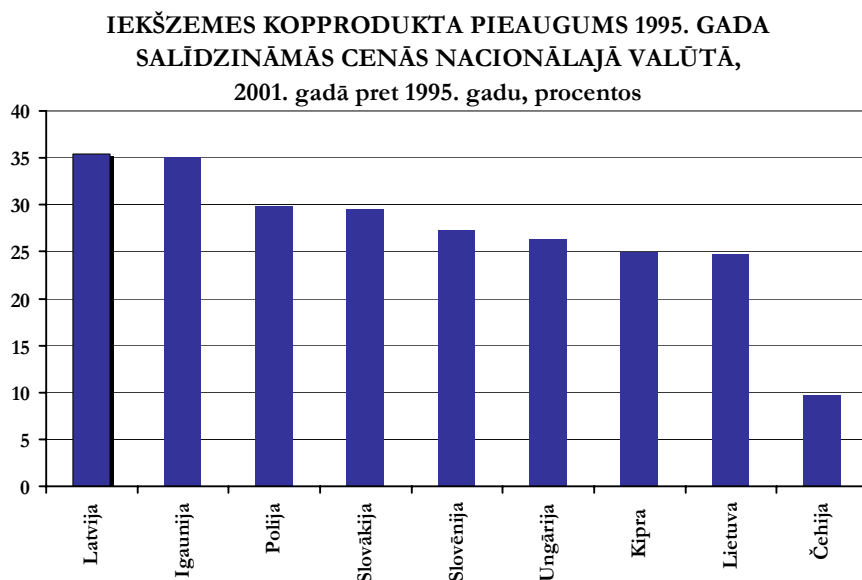

Kā redzam attēlā, starp iekļautajām valstīm ir samazinājies šī rādītāja izkliedes diapazons un galējie rādītāji pakāpeniski tuvojās 10 kandidātvalstu vidējam līmenim. To sekmēja Igaunijas, Lietuvas un Latvijas tuvināšanās vidējam līmenim no ļoti

zemas pozīcijas, kā arī Čehijas lejupslīde, tuvinoties vidējam līmenim no augstākās pozīcijas. Tas pats attiecināms arī uz attēlā neiekļautajām valstīm – Kipru un Slovēniju. Īpaši nav paveicies Slovākijai, kas, būdama 1995. gadā samērā tuvu vidējam līmenim, noslīdēja zemāk par Igaunijas sasniegto līmeni.

Tomēr pavisam cita ekonomiskās izaugsmes aina valstu starpā atklājas, ja to izvērtē salīdzināmās cenās nacionālajā valūtā (Attēls 2-21).

Attēls 2-21

Iepriekš (Skat. Attēls 2-20) redzējām, ka iekšzemes kopproduktu novērtējot vienotā valūtā, Lietuvas ekonomiskā izaugsme ir bijusi straujāka nekā Latvijai, bet vērtējot nacionālajā valūtā (Attēls 2-21) – Lietuvas ekonomiskās attīstības tempi ir bijuši gandrīz par trešdaļu lēnāki. Tikpat atšķirīgs ir Polijas un Slovākijas ekonomiskās izaugsmes tempu vērtējums abos attēlos. Tik būtiskas atšķirības vērtējumā izraisa nacionālās valūtas kursa svārstības konkrētajās valstīs. Tādēļ apskatītie valstu ekonomiskās attīstības izvērtēšanas varianti, izmantojot iekšzemes kopprodukta rādītājus, liecina par nepieciešamību konkretizēt, ko īsti katrs no tiem izsaka.

Tā, pastāv būtiska atšķirība starp vienotā valūtā izteiktajiem iekšzemes kopproduktu rādītājiem faktiskajās cenās un iekšzemes kopproduktu pēc pirktspējas paritātes standartiem. Iekšzemes kopprodukts faktiskajās cenās dod iespēju salīdzināt vienas valsts ekonomikas attīstības līmeni ar citu valsti vai valstu grupu, bet iekšzemes kopprodukts pēc pirktspējas paritātes standartiem – salīdzināt pirktspēju valstu iekšējā tirgū, sasniegtā ekonomiskā potenciāla ietvaros. Savstarpēji salīdzinot šos abus vienas valsts iekšzemes kopprodukta rādītājus var noteikt cenu līmeņa atšķirību no aprēķinos pieņemtās bāzes. Tā, piemēram, kā tas redzams Attēls 2-18, 2000. gadā Latvijā un Lietuvā cenu līmenis bija 2 reizes un Igaunijā 2,1 reizi zemāks kā ES valstīs vidēji, bet Kiprā un Slovēnijā attiecīgi tikai 1,5 un 1,6 reizes zemāks.

Vairākās publikācijās Latvijas presē un citos masu mēdijos šo abu iekšzemes kopprodukta rādītāju raksturu nereti apzināti vai neapzināti ignorē. Tas attiecināms uz

Latvijas un ES iekšzemes kopprodukta rādītāju salīdzināšanu. Ja tiek izmantots tikai iekšzemes kopprodukta rādītājs uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes standartiem bez īpašiem komentāriem, tad iznāk, ka Latvijai tas ir tikai trīs reizes zemāks par attiecīgu ES rādītāju. Toties, ja tiktu lietots rādītājs faktiskajās cenās – būtu jāatzīst, ka Latvijai tas ir sešas reizes zemāks.

Augstāk minētais vēlreiz apliecina visai nieprieicinošo Latvijas ekonomisko un sociālo situāciju, salīdzinājumā ar ES un pārējām kandidātvalstīm. Šis būtu viens no galvenajiem faktoriem, kuru būtu jāņem vērā, lemjot par pievienošanos ES.

2.6 Vispārējās vides faktoru apkopojums (SVID)

Augstāk veiktā vispārējās vides, kā arī pašas Latvijas situācijas analīze ļauj izdarīt secinājumu kopumu pēc SVID (stiprās puses, vājās puses, iespējas un draudi) metodes.

STIPRĀS PUSES	VĀJĀS PUSES
Stabila makroekonomiskā un fiskālā vide	Augsts strukturāls bezdarbs.
Samazinās starpība starp Latvijas un ES IKP uz vienu iedzīvotāju	Zems darba ražīgums.
Labvēlīga ģeogrāfiskā situācija (pie labvēlīgām starpvalstu politiskām attiecībām, it īpaši ar Krieviju)	Zems ienākumu līmenis uz iedzīvotāju, IKP uz vienu iedzīvotāju ir viens no zemākajiem kandidātvalstīs
Rīga ir viens no svarīgākajiem Baltijas jūras reģiona ekonomiskajiem centriem.	Ievērojamas ienākumu/bezdarba līmeņu atšķirības valstī (piemēram Rīga/Latgale)
Strauji augošs pakalpojumu sektors (finanses, transports, celtniecība)	Aizvien pieaugošas attīstības līmeņu atšķirības starp laukiem un pilsētām
Nozīmīgi mežu resursi, kas kalpo par pamatu tālākai kokapstrādes un mēbeļu rūpniecības attīstībai.	Zema konkurētspēja vairumā tautsaimniecības nozaru.
Laba vides un dabīgo resursu kvalitāte, liela bioloģiskā daudzveidība.	Zema produkcijas daudzveidība. Ap 60% eksporta apjoma veido 3 preču grupas: koksne, tekstils un metāli.
Augsts iedzīvotāju vispārējās izglītības līmenis.	Zema pievienotā vērtība svarīgākajās tautsaimniecības nozarēs. Preču izlaide ar augstāku pievienoto vērtību aug stipri lēnāk nekā ar zemu un vidēju pievienoto vērtību.
Pieaugošs studējošo skaits augstākajās mācību iestādēs.	Uzņēmumu ierobežota piekļuve uzņēmējdarbības attīstībai nepieciešamiem pakalpojumiem un tehnoloģijām
	Zems privāto ienākumu un uzkrājumu līmenis, kas ierobežo iekšzemes investīcijas.
	Vairāk nekā puse ārvalstu investīciju tiek ieguldīti nekustamajos īpašumos, finanšu sfērā, transportā un tirdzniecībā.
	Ražošanas bāze ir novecojusi (telpas un iekārtas). Ražošanas sfērā uzkrātais fiziskais kapitāls ir 3 reizes mazāks nekā pakalpojumu sfērā.
	Zems investīciju līmenis pētījumos, attīstībā un inovācijās. Vāja zinātnes sasaiste ar uzņēmējdarbību.
	Lēni izglītības sistēmas modernizācijas tempi. Izglītības neatbilstība darba tirgus prasībām. Nepietiekams profesionālo mācību programmu piedāvājums un kvalitāte.

IESPĒJAS	DRAUDI
<p>Iespējas paātrināt administratīvi teritoriālo reformu un attīstīt reģionu ekonomiskos centrus, izlīdzinot reģionālās disproporcijas.</p> <p>Uzlabojoties transporta/komunikāciju tīkla kvalitātei palielināsies nodarbinātības iespējas nomaļajās valsts teritorijās</p> <p>Pateicoties tīrai videi labas iespējas attīstīt netradicionālo/bioloģisko lauksaimniecību un akvakultūru</p> <p>Potenciāls pievienotās vērtības pieaugums preču un pakalpojumu eksportā.</p> <p>Augsto tehnoloģiju attīstības iespējas ilgtermiņā.</p> <p>Veiksmīga izglītības sistēmas reforma.</p> <p>Tranzīta nozares konkurētspējas pieaugums saistībā ar transporta tīkla kvalitātes uzlabošanu.</p> <p>Pievienoties lielākam, aizsargātam tirgum (ES, NVS)</p> <p>Palielināt Latvijas kā valsts ekonomisko un politisko lomu (ES, NVS)</p>	<p>Turpinoties stagnācijai ES, tas arvien vairāk negatīvi ietekmēs arī Latvijas attīstības tempu.</p> <p>Pastiprināsies Krievijas politiskais un ekonomiskais spiediens uz Latviju, kā rezultātā ārvalstu investori to uzskatīs par pieaugošu riska faktoru.</p> <p>Spēcīga ES un citu valstu ražotāju konkurence tradicionālajās tautsaimniecības nozarēs (lauksaimniecība, zivsaimniecība).</p> <p>Ministru kabineta mērķis ieviest bezdeficīta budžetu ierobežos valsts investīciju iespējas pētniecībā un attīstībā (R&D), kas neveicinās ar privāto sektoru palielināt savu finansējumu šai jomai.</p> <p>Pastiprināsies teritoriālās attīstības atšķirības starp Latvijas reģioniem.</p> <p>Iekšējās migrācijas pieaugums (virzienā no laukiem uz pilsētām)</p> <p>Ārējās migrācijas pieaugums (“smadzeņu” noplūde uz ārzemēm)</p> <p>Nepietiekamas investīcijas perspektīvo nozaru infrastruktūras attīstīšanā.</p>

Sabalansētas ilgtspējīgas valsts un sabiedrības attīstības svarīgākais priekšnosacījums ir, ka stiprās un vājās puses, kā arī iespējas un draudi, savstarpēji kompensējas. Tomēr, izvērtējot SVID kopumā, nākas secināt, ka sabalansētība starp SVID sektoriem lielā mērā ir atkarīga no ārējiem faktoriem. Tā, piemēram, izskatot „stiprās puses” faktorus, grūti izdalīt tādus, kuri ilgstoši nostādītu Latviju ārpus konkurences no citu valstu puses¹⁸.

Savukārt, vājās puses un draudi veido faktoru grupu, kuru pārvarēšanā kopumā Latvijai kopš neatkarības atgūšanas nav izdevies panākt jūtamu progresu. Labākajā gadījumā var runāt par šo faktoru ietekmes stabilizāciju un arī ne visos gadījumos. Tā, pastiprinās Krievijas politiskais un ekonomiskais spiediens, turpina pastiprināties reģionālās ekonomiskās un sociālās attīstības atšķirības valsts iekšienē u.c. Ja Latvija visā atgūtās neatkarības laika posmā neuzturētu nepārtrauktu virzību uz ES un NATO (iestājoties un aktīvi darbojoties arī citās starptautiskās organizācijās), vājo pušu un draudu faktoru nozīme būtu bijusi daudz lielāka. Tā neizbēgami būtu negatīvi ietekmējusi arī ekonomisko un sociālo reformu, kā arī ekonomikas attīstības tempu. Turpinot attīstīt šo pēdējo atziņu var uzdot jautājumu – kā SVID kontekstā varētu mainīties dažādo faktoru mijiedarbība, ja Latvija izlemj (vai neizlemj) pievienoties ES? Atbildēt uz šo jautājumu iespējams izskatīt dažādus Latvijas attīstības scenārijus.

¹⁸ Piemēram, par būtisku priekšrocību uzskatītā neaizsalstošā Ventspils osta zaudēja savu naftas tranzīta monopolstāvokli pēc Būtiņģes un Primorskas naftas termināļu uzbūvēšanas, kā arī termināļu pilnveidošanu citās ostās. Arī Rīgas brīvdostā investori strādā pie naftas termināļu būvniecības projektiem.

Bet jau no SVID var secināt, ka ilgākā termiņā Latvijai ir ierobežotas attīstības iespējas, būtiski neuzlabojot salīdzinoši nedaudzās priekšrocības un nepaplašinot iespējas, kā arī nesamazinot trūkumus un draudus.

Latvijai iestājoties ES, tai paveras vēl šādas papildus iespējas:

- Tehniskās, tehnoloģiskās, konsultatīvās, zinātniski pētnieciskās u.c. sadarbības un palīdzības saņemšana (ES)
- Ekonomisko pētījumu atbalstošu fondu finansējums (pieejamais 1,6 miljardi eiro līdz 2006. gadam)

Pasaules tirgū ir vairāku veidu *spēlētāji* – nacionālās valstis, kam pašām par sevi ir liels ekonomiskais spēks (ASV), valstu savienības (ES, NVS, OECD, G7, G8), starptautiskas institūcijas (ECB, ERAB u.c.), kuru darbība ir vērsta uz tās dalībnieku un valstu ekonomiskā spēka nodrošināšanu.

Latvijas stiprās puses negarantē neatkarīgu, ilgtspējīgu, stabilu ekonomisko attīstību, bet vājās puses un draudi, tiem pastiprinoties, slēpj būtisku stagnācijas risku.

3. ATTĪSTĪBAS SCENĀRIJI

3.1 Ārējās vides scenāriji¹⁹

Globālie attīstības procesi, ārējās vides ietekme Latvijai kā nelielai valstij ir īpaši svarīga. Neatkarīgi no tā, vai Latvija pievienosies ES vai nē, nākotnē var prognozēt šādu galveno faktoru ietekmi uz Latvijas attīstību:

- starptautiskās politiskās un ekonomiskās alianses būs balstītas uz valstu reģionālo piederību; tajā pašā laikā veidojas globālas alianses pēc dalībnieku interesēm, to nozīmīgums un ietekme uz visiem attīstības procesiem pieaug;
- Eiropa, neskatoties uz īslaicīgām pretrunām (t.sk. Irākas sakarā) turpinās savu politisko, ekonomisko un militāro tuvību ar ASV, tuvākajos 10-15 gados turpinās pieaugt arī Eiropas politiskā un, iespējams, militārā loma, lai gan tālākā perspektīvā tā varētu arī samazināties;
- ir prognozējams Āzijas lomas pieaugums ekonomiskajā attīstībā (Ķīna, Indija, Japāna, Koreja u.c.);
- izglītība un tās kvalitāte būs izšķirošie faktori globālā konkurencē, pieaugs pieprasījums pēc augsti kvalificēta darbspēka, arī no Latvijas („*smadzeņu*” *aizplūšana*);
- arvien aktuālāki kļūs ar imigrāciju saistītie jautājumi;
- tālākajā perspektīvā arvien lielāka nozīme būs globalizācijas procesam, kas ietekmēs politisko, sociālo un ekonomisko attīstību visā pasaulē;
- NATO, Eiropas Savienība un ASV, kā arī Krievija būs galvenie spēki, kas noteiks situāciju Baltijas jūras reģionā turpmāko 20–30 gadu laikā. Taču var pieaugt arī Baltijas un Skandināvijas loma tām ciešāk integrējoties politiski un ekonomiski;

NATO turpinās saglabāt svarīgu, iespējams, dominējošu lomu Eiropas un Transatlantijas drošības interešu aizstāvēšanā. Alianses efektivitāti nākotnē ietekmēs:

- ASV iesaistes līmenis Eiropas problēmās;
- NATO tālākā paplašināšanās;
- atšķirības militārajās iespējās un tehnoloģijā starp ASV un Eiropas sabiedrotajiem (ASV tehnoloģiskais pārkums militārajā jomā skaidri parādījās Persijas līča karā 1991. gadā, kā arī operācijās Afganistānā 2001. gadā²⁰);
- sekmes Eiropas integrācijā.

¹⁹ Ārējās vides scenāriju izstrādāšanā par pamatu ņemts pētījums „Latvija: no vīzijas uz darbību. Ilgtspējīgas attīstības koncepcija. Rīga, 2000” (http://159.148.58.74/grey/garais_saraksts.htm#valsts_parvalde).

²⁰ Pēdējā Irākas karā ES valstis, izņemot Lielbritāniju nepiedalījās. Tomēr šajā militārajā kampaņā bija acīmredzams milzīgs ASV tehnoloģiskais progress, it īpaši telekomunikāciju un dažādu elektronisko risinājumu jomā, kas radikāli izmainīja militāro operāciju raksturu kopumā. Tas ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ Irākas karam sākoties, kļūdaini izrādījās daudzu militāro ekspertu prognozes, ka šis karš būs ilgstošs.

Attiecībā uz ES iespējamie vairāki scenāriju varianti:

1. ES nespēj īstenot nobriedušās strukturālās reformas, turpina saasināties iekšējās politiskās, sociālās un ekonomiskās problēmas, ekonomiskā attīstība stagnē, ES arvien vairāk zaudē savu politisko ietekmi un ekonomisko nozīmi pasaulē. Pievienojušās kandidātvalstis sākotnēji (līdz 2005.-2007. gadam) attīstās samērā veiksmīgi, bet tālākajā laika gaitā ekonomiskā stagnācija un sociālās pretrunas sāk pārņemt arī tās. ES valstu starpā pastiprinās grupēšanās un sadarbība starp grupām pavājinās (pastiprinās lokalizācija – skatīt 6.lpp);
2. Vienota Eiropas Savienība, neraugoties uz reģionalizācijas procesu pastiprināšanos (piemēram, ziemeļvalstis un dienvidvalstis); ES vieno kā ekonomiskās, tā arī drošības intereses; turpinās zināma ekonomiskā un tehnoloģiskā atpalicība no ASV; jaunās dalībvalstis attīstās, lai gan nevienmērīgi;
3. Tiek pārvarēta ES stagnācijas tendences; jaunās dalībvalstis sekmīgi integrējas politiski un saimnieciski spēcīgā un vienotā Eiropā; izveidojusies plašā Eiropas Savienība nostājas pasaules ekonomiskās attīstības priekšgalā, kā to paredz Lisabonas stratēģija;

Šajā pētījumā par Latvijas iestāšanās ES scenāriju pamatu pieņemts ES perspektīvās attīstības 3. scenārijs, kā atbilstošs Lisabonas stratēģijai un citiem ES dokumentiem. Latvijas scenāriju izstrādē pieņemts arī, ka ASV turpmākajos gados saglabās galvenās globālās lielvaras statusu, kas izpaudīsies gan politikā, gan ekonomikā, gan arī militārajā jomā. Nākamajā desmitgadē ASV, iespējams, vēl vairāk nostiprinās savas līderpozīcijas pasaulē. Attiecībā uz Eiropu, un sevišķi uz Austrumeiropu un Baltijas valstīm iespējama tās ietekmes pastiprināšanās, it īpaši, ja jūtāmāki izpaudīsies ES stagnācijas tendences saskaņā ar augstāk minēto 1. ES scenāriju.

Krievijas vietu Baltijas jūras reģionā un pasaulē ietekmēs:

- demokrātijas un tirgus ekonomikas attīstības pakāpe Krievijā;
- līdzdalība globālajā ekonomikā un globalizācijas procesos;
- attiecības ar ASV un citām rietumvalstīm.

Sagaidāms, ka tuvākajā laikā Krievijā būs formāla demokrātija ar relatīvu tirgus ekonomiku, kas atsevišķās nozarēs atvērta ārvalstu investīcijām. Krievijā saglabāsies nepieciešamība pēc rietumvalstu investīcijām, kā arī interese par politisko dominanci Baltijas jūras reģionā un Austrumeiropā. Rietumvalstis iespēju robežās turpinās atbalstīt Krievijas ekonomiku un prognozējamu politisko attīstību. Kompromisu robeža starp iespējamo rietumu palīdzību un Krievijas prasībām, iespējams, kļūs skaidrāka 2-3 gadu laikā pēc NATO un ES paplašināšanās.

Faktiski Krievijas attīstības jautājums ir atkarīgs no tā, vai Krievijā atjaunosies pašlaik iestrēgušais demokratizācijas process un atvērta tirgus sabiedrības attīstība. Scenāriju modelēšanā pieņemts, ka Krievijā tikai ilgtermiņā varētu tikt pārvarēta ekonomiskā atpalicība, nostiprināsies demokrātija un tirgus ekonomika. Tuvākajos 2-3 gados pēc Latvijas un citu kandidātvalstu pievienošanās ES un NATO jūtamas izmaiņas Krievijas un Latvijas attiecībās visdrīzāk nenotiks, jo Krievijas tradicionālajā politiskajā un plašās sabiedrības apziņā vēl būs grūti pierast pie jaunā „tuvo ārzemju” statusa. Latvijai paliekot ārpus ES, maz šaubu, ka Krievijas politiskais un ekonomiskais spiediens uz Latviju, kā jau minējam augstāk, (skatīt 13.lpp.) ievērojami pieaugs un reālā tās ietekme uz Latvijas ekonomiku un politiku palielināsies.

3.2 Latvijas attīstības scenāriji

3.2.1 Scenāriju modeļi

Prognozējot Latvijas sociālekonomisko attīstību, tika apskatīti divi scenāriji. Scenāriji tiks apkopoti dinamiskajā matricā (skat. *Attēls 3-1*), attiecīgi norādot Latvijas vietu šobrīd un virzības perspektīvas, iestājoties vai neiestājoties ES. Katra scenārija ietvaros apskatīti trīs ES attīstības tempi – aktīvs, vidējs un pasīvs.

Attēls 3-1 Scenāriju dinamiskā matrica

Scenārijs A Latvija neiestājas ES	Scenārijs A-1	Scenārijs A-2	Scenārijs A-3
Scenārijs B Latvija iestājas ES	Scenārijs B-1	Scenārijs B-2	Scenārijs B-3
	Aktīva	Vidēja	Pasīva
	ES attīstība		

Inerces scenārijs (A) atspoguļo SVID analīzē identificētos stipro un vājo pušu, kā arī iespēju un draudu faktoros. Tie tiek ņemti vērā modelējot pēdējos gados makroekonomikā izveidojušās proporcijas un tendences un paredz valsts nākotni ārpus ES. Šajā gadījumā ekonomiskās aktivitātes prognoze balstās uz pieejamajiem iekšējiem resursiem un mērenu ārvalstu investīciju pieplūdumu.

Alternatīvais scenārijs (B) modelē situāciju, ka Latvija iestājas ES, kas, no vienas puses, ir saistīts ar zināmiem ierobežojumiem un izdevumiem (iestājmaksa un dalībmaksas ES budžetā), no otras puses – papildus iespējām, tajā skaitā mērķa finansējumu saņemšana no ES strukturālajiem un citiem fondiem. No SVID faktoriem lielāka loma tiek piešķirta stiprajām pusēm un iespējām. Savukārt vājo pušu un draudu ietekme tiek samazināta.

3.2.2 Scenārijs A- Latvija ārpus Eiropas Savienības

Vispārīgās tendences un priekšnosacījumi

Inerces scenārijs paredz iespējamo Latvijas attīstības gaitu, neiestājoties ES, balstoties uz pastiprinātu nelabvēlīgu iekšējo un ārējo faktoru ietekmi saskaņā ar SVID analizētajiem trūkumiem un riskiem.

Demogrāfijas prognozes liecina, ka, saglabājoties šodienas tendencēm, 2025.gadā iedzīvotāju skaits Latvijā tikai nedaudz pārsniegs 80% no pašreizējā skaita. Saglabājoties iepriekšējo gadu iedzīvotāju kustības intensitātei (emigrācijai), tas var samazināties vēl vairāk (līdz 75% no šodienas iedzīvotāju skaita). Salīdzinoši straujāk iedzīvotāju skaits samazināsies Latgalē. Līdz ar to iedzīvotāju vecuma struktūras pasliktināšanos raksturo:

- bērnu skaita absolūtais un relatīvais samazinājums līdz 13–14% no iedzīvotāju kopskaita, bez tendences pieaugt;
- pensijas vecuma iedzīvotāju daļas noturīga pieauguma tendence (līdz 27%)

2025.gadā), līdz ar to pieaugošs pensijas vecuma iedzīvotāju demogrāfiskais slogs uz darbības vecuma iedzīvotājiem;

- darbības vecuma (15-59 g.) iedzīvotāju relatīvās daļas stabilizācija (60–63%), taču turpināsies šī kontingenta novecošanās.

Ņemot vērā, ka arī iedzīvotāju ienākumi turpina saglabāties zemā līmenī, uzkrājumi neveidojas, investīciju avoti ir ierobežoti, Latvijai pastāv risks iekļūt ekonomikas stagnācijā. Valdību pūliņi, īstenojot dažādas programmas, izrādās nepietiekami, jo šīs programmas netiek pienācīgi koordinētas un vadītas, kā to liecina deviņdesmito gadu prakse. Tā kā ekonomikas attīstības tempi samazinās, vidējais ienākumu līmenis uz vienu iedzīvotāju nepalielinās, vai palielinās tikai nedaudz.

Lauksaimniecībā ierobežotās investīciju plūsmas dēļ arvien jūtama kļūs dzīves līmeņa diferenciācija starp nodarbinātajiem lauksaimniecībā un nelauksaimnieciskajā sektorā. Daļēji tas izpaudīsies arī kā tālāka diferenciācija starp pilsētām, it īpaši Rīgu, Ventpili un laukiem (skatīt arī 2.4. Reģionālā nevienlīdzība, 27.lpp.).

Vājās ekonomikas dēļ valsts pārvaldes reforma notiek atrauti no reģionu reformas, atsevišķas centrālās varas funkcijas nepāriet reģioniem, kuriem savukārt nepietiek līdzekļu nepieciešamo funkciju realizēšanai. Praktiski notiek Latvijas mazpilsētu attīstība. Saglabājas ļoti lielas teritoriālās atšķirības sociāli ekonomiskās attīstības ziņā, valstī ir atpalikušie reģioni un tiem ir vājas pašattīstības iespējas, tiem nepieciešams arvien pieaugošs valsts atbalsts, to atkarības pakāpe no centra pieaug.

Minēto procesu dēļ pastiprināsies arī citas disproporcijas:

- izglītība, īpaši augstākā izglītība, nenodrošinās kvalificēta darbaspēka veidošanos atbilstoši darba tirgus prasībām un tautsaimniecības attīstības vajadzībām; komercializācija radīs traucējumus izglītības pieejamībā sociāli ekonomiski trūcīgiem reģioniem un sabiedrības slāņiem; nevienlīdzība izglītības pieejamībā radīs sabiedrības un reģionu krasu noslāņošanos un polarizācijas tendenču pastiprināšanos valstī;
- palielinoties atšķirībām starp nabagajiem un bagātajiem, radīsies arī principiālas atšķirības starp zinošiem un nezinošiem sabiedrības locekļiem; bezdarbs kļūs strukturāls – zemu izglītotā darbaspēka kvalifikācija neatbildīs darba tirgus pieprasījumam;
- tuvākajā laika posmā zinātnieku un profesoru skaits turpinās samazināties, it īpaši inženierzinātnēs; zinātniskie pētījumi, vājš inovāciju process nenodrošinās Latvijas zināšanu ietilpīgajiem produktiem nozīmīgu *nišu* pasaules tirgū; šo procesu vēl vairāk sarežģīs „*smadzeņu aizplūšana*” uz ekonomiski augstāk attīstītajām valstīm vai nu tādēļ, ka tur par tādu pašu kvalifikācijas līmeni piedāvā labāku atalgojumu, vai arī tādēļ, ka Latvijā tās nespēs atrast savām spējām adekvātu pielietojumu sakarā ar disproporcijām tautsaimniecības nozaru attīstībā un vājo reindustrializācijas tempu;
- Latvija neieņem nozīmīgu vietu Eiropas ekonomiskajā telpā; iespējamā politiskā nestabilitāte, ekonomiskās infrastruktūras un tehnoloģiskā potenciāla vājums ir šķērslis nozīmīgām ārvalstu ilgtermiņa investīcijām Latvijā;
- Latvijas integrācijas process ES ievērojami aizkavējas vai Latvija vispār paliek ārpus ES; ir vāja sadarbība starp Austrumiem un Rietumiem, Latvijas austrumu robeža praktiski ir slēgta politisku iemeslu dēļ, valsts ir ES ekonomiski un sociāli neaktīva nomale;
- vājinās parlamentārās demokrātijas un tirgus ekonomikas principi, populāras

kļūst autoritārisma idejas, demokrātisku lēmumu pieņemšanu aizvieto korporatīvas, oligarhiskas attiecības; sabiedrības šķelšanās padziļinās, Latvija kļūst par reālu daudzkopienas valsti;

➤ Latvijas ekonomika balstās uz tranzīta tirdzniecību un pakalpojumiem, mazas pievienotās vērtības ražošanu (vieglā, pārtikas, kokapstrādes rūpniecība) un izejvielu eksportu; Latvija galvenokārt ir ES preču un novecojošu tehnoloģiju noieta tirgus;

➤ valstī saglabāsies un palielināsies noziedzības, narkomānijas, terorisma un konfliktu iespējamība;

➤ visu minēto faktoru mijiedarbībā Latvija arvien vairāk nonāks ekonomiskā atkarībā no ārvalstīm, kam sekos arī tieša vai netieša politiskā atkarība.

Šāda scenārija īstenošanās atspoguļosies arī valsts ekonomiskās attīstības rādītājos, tai skaitā iekšzemes kopprodukta pieauguma tempos. To parāda analītiskie modeļu aprēķini.

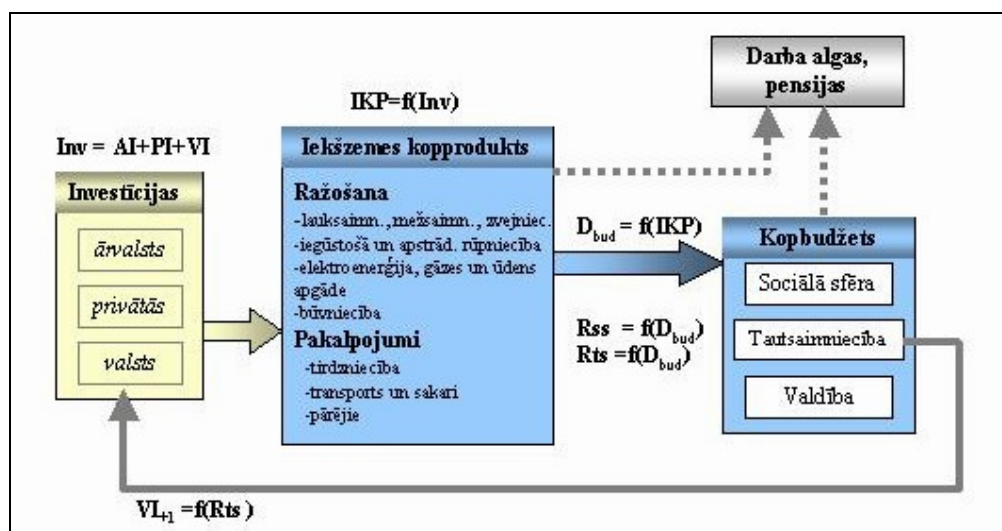
Prognožu analītiskie aprēķini

Prognozētie rādītāji un to kopsakarības

Kā integrālie rādītāji, kuri raksturo valsts ekonomiskās attīstības kopējās tendences, tika apskatīti:

- iekšzemes kopprodukts (IKP);
- konsolidētā budžeta ieņēmumi;
- valsts izdevumu struktūra, izdalot sociālo sfēru un tautsaimniecības nozaru finansēšanas apjomus;
- kopējās investīcijas ekonomikas attīstībā un tā daļa, kuru finansē no valsts avotiem;
- darba algas reālais līmenis.

Attēls 3-2 Makroekonomisko rādītāju savstarpējās ietekmes shēma

Aprēķinu priekšnosacījumi

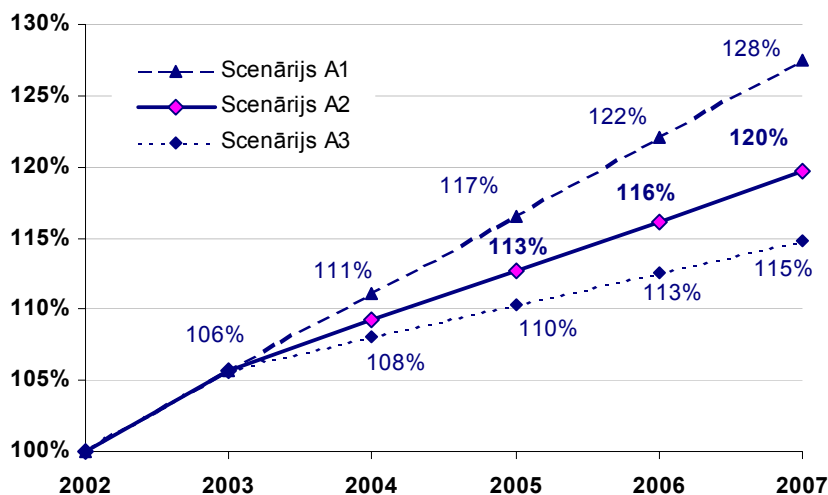
- Retrospektīvā analīze, izmantojot 1996.-2002.g. datus. Prognožu periods – 2003.-2007.g.
- Aprēķini veikti 2000.gada salīdzināmajās cenās.
- Aprēķinos tika izmantoti šādi valūtu kursi: 1USD=0,59 LVL; 1EUR= 0,6 LVL.
- Investīciju pieauguma vidējais ikgadējais temps apskatāmajā periodā ir 5%, kas sastāda 2,7-2,8% no IKP.
- Investīciju struktūru pēc finansēšanas avotiem nosaka pēdējo trīs gadu laikā izveidojušās proporcijas, kas saglabāsies līdz prognožu perioda beigām.
- Prognozējot IKP faktiskajās cenās, inflācijas līmenis tiek pieņemts 1,7-1,8% gadā.

Aprēķinos pieņemts, ka tuvāko divu gadu laikā budžeta deficīts samazināsies: 2004.gadā -2% no IKP; 2005.gadā -1%. Sākot ar 2006.gadu tiek prognozēts bezdeficīta budžets. Konsolidētā budžeta ieņēmumi un izdevumi saglabāsies 39-40% līmenī no IKP. Budžeta izdevumu struktūrā 72% līdzekļu paredzēti sociālajai un kultūras sfērai, 11% - tautsaimniecības finansēšanai, 15% - valdības dienestiem, aizsardzības sistēmai, valsts drošībai.

Aprēķinu rezultāti

Veiktā analīze par investēšanas procesiem Latvijā pēdējo gadu laikā liecina par ekonomikas izaugsmei nelabvēlīgām tendencēm. Investīciju sadalē pa nozarēm joprojām dominē pakalpojumu sfēra – 78% no kopējiem ieguldījumiem un tikai 22% no tiem tiek novirzīti ražošanas sektoram. Izejot no prognozētajiem investīciju apjomiem un ņemot vērā iekšzemes kopproduktu veidojošo nozaru struktūru, paredzams, ka IKP pieauguma temps tuvākajos gados palēnināsies. IKP reālais pieaugums līdz 2007.gadam, attiecībā pret 2002.gadu, tiek novērtēts diapazonā no 15 līdz 28%, atkarībā no ES dalībvalstu ekonomiskās aktivitātes. (skat. 4.2.nodaļu). Tas ir, ja Eiropas valstu ekonomika attīstīsies vidējos tempos, var sagaidīt Latvijas IKP pieaugumu 3-3,5% gadā (*Scenārijs A2*, skat. Attēls 3-3).

Attēls 3-3 IKP prognozējamā dinamika, 2002.g.=100% (Scenārijs A)

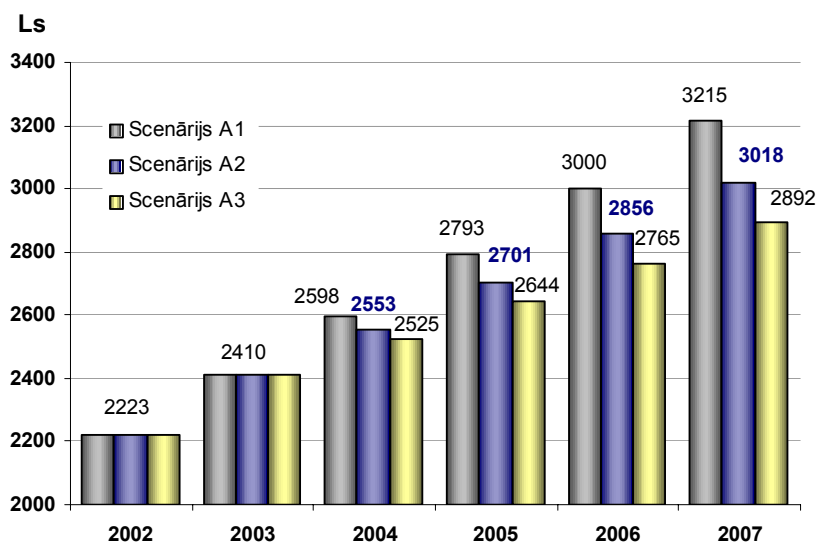

Tabula 3-1 Galveno makroekonomisko rādītāju dinamika (Scenārijs A2), milj. latu

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Investīcijas	581	729	993	942	1153	1166	1224	1286	1350	1417	1488	1563
valsts un pašvaldību budžetu līdzekļi	54	67	103	112	146	114	140	145	152	160	168	176
uzņēmumu un organizāciju līdzekļi	312	451	599	593	640	680	721	740	777	816	857	899
banku kredīti	16	61	161	137	241	175	206	226	238	249	262	275
ārvalstu investīcijas	106	52	56	38	53	120	77	91	96	100	105	111
citi avoti	92	98	75	62	73	76	80	83	87	92	96	101
IKP (2000.g.vidējās cenās)	3486	3778	3957	4070	4348	4693	4978	5264	5438	5610	5784	5960
IKP ikgadējs pieaugums	3.7%	8.4%	4.7%	2.9%	6.8%	7.9%	6.1%	5.7%	3.3%	3.2%	3.1%	3.0%
Kopbudžets												
Ieņēmumi	1072	1307	1577	1589	1623	1697	1895	2172	2284	2398	2516	2638
Izdevumi	1111	1267	1572	1745	1744	1797	2042	2340	2404	2462	2516	2638
t.sk. sociāla sfēra	772	867	1067	1180	1217	1276	1489	1685	1731	1773	1811	1900
tautsaimniecība	98	135	185	223	193	180	246	257	264	271	277	290
valdības dienesti	171	202	272	290	279	301	358	351	361	369	377	396

Ņemot vērā pakāpenisko Latvijas iedzīvotāju skaita samazināšanās tendenci (vidēji 0,75-0,77% gadā), var novērtēt IKP apjomu uz vienu iedzīvotāju (skat. Attēls 3-4)

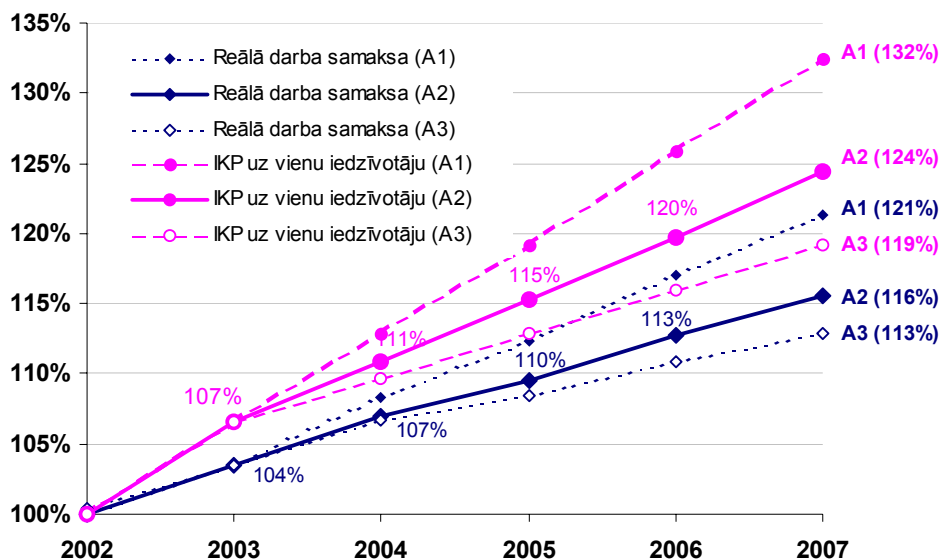
Attēls 3-4 IKP uz vienu Latvijas iedzīvotāju faktiskajās cenās, (Scenārijs A)

Prognozētā budžeta ieņēmumu pieauguma dinamika (Scenārijs A2) nodrošina valstij 2007.gadā akumulētos līdzekļus 2,6 miljardus latu apjomā. Salīdzinot ar 2002.gadu, izdevumi sociālajai un kultūras sfērai palielinās 1,3 reizes un sastādīs 1.9 miljardus latu.

Pašreizējais darba samaksas līmenis Latvijā ir viszemākais starp ES kandidātvalstīm un tās pieaugums ir atkarīgs no ekonomiskās attīstība tempiem mūsu valstī. Kā rāda IKP pieauguma iespējamie tempi, ja Latvija nepievienojas ES, reālā darba samaksa laika posmā līdz 2007. gadam varētu palielināties par 13-21% (skat. Attēls 3-5)

Attēls 3-5 IKP uz vienu iedzīvotāju salīdzināmās cenās un viena strādājoša reālā darba samaksa, (2002.gada=100%), Scenārijs A

IKP diapazonu augšējā robeža (Scenārijs A1) un darba samaksas pieaugums ir uzskatāms pat par optimistisku un iespējamu, pie nosacījuma, ka Latvijā jau tekošajā gadā tiek īstenoti priekšnoteikumi, kas veicina uz preču eksportu tendētu mazo un vidējo uzņēmumu attīstību, lai kāpinātu un diversificētu eksporta struktūru, kā arī panākt ārvalstu investoru interesi izdarīt ieguldījumus ne tikai operācijās ar nekustāmo īpašumu, nomu un komercdarbību un citos pakalpojumu darbības veidos, bet palielināt šos ieguldījumus preču ražošanas darbības veidu attīstībā. Būtiska loma ekonomiskās izaugsmes jomā būs arī ES reakcijai uz Latvijas atteikšanos iestāties ES, jo ES valstis ir galvenie ārējās tirdzniecības partneri un to sniegtais finansiālais atbalsts ļauj risināt virkni samilzušu problēmu.

Arī pensiju apmēra pieauguma teorētiskie tempi, rēķinot pēc pirktspējas, varētu būt līdzīgi kā darba samaksai. Tas nozīmē, ka 2007. gadā vidējā vecuma pensija vēl nerasniegs viena iedzīvotāja iztikas minimumu. Protams, ir iespējami politiski lēmumi, kas var paātrināt pensiju pieauguma tempus vismaz līdz iztikas minimumam, bet tad jāreķinās ar valsts budžeta līdzekļus samazināšanu citās jomās.

Tomēr, prognozētie attīstības tempi ir nepietiekami, lai pārvarētu Latvijas atpalikšanu no citām valstīm, tai skaitā ES kandidātvalstīm. Sociālekonomiskās attīstības intensifikācija ir iespējama ar noteikumu, ka palielināsies kapitāla plūsma, tiks veiktas papildus investīcijas ražošanas sektorā, paaugstināsies vietējās produkcijas konkurētspēja. Pie izveidojušās situācijas tikai Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā būtu priekšnosacījums valsts dinamiskākai attīstībai.

3.2.3 Scenārijs B – Latvija iestājas Eiropas Savienībā

Vispārīgās tendences un priekšnosacījumi

Nemot vērā augstāk veikto SVID analīzi (skat. 40. lpp.) un ārējās vides attīstības dinamiku, tiek pieņemti priekšnosacījumi Latvijas attīstības scenārijam, kuri paredz

ekonomikas izaugsmes perspektīvas Latvijai iestājoties ES.

Nozīmīgākais ekonomiskās izaugsmes rādītājs ir IKP. Teorētiski iespējamais IKP pieaugums, iestājoties ES, balstās uz pieņēmumiem, ka:

- Latvijā ir izveidoti un sekmīgi darbojas nepieciešamie priekšnoteikumi turpmākai straujai ekonomikas attīstībai;
- ES strukturālo un infrastruktūras attīstības (kohēzijas) fondu sniegtais finansiālais atbalsts tiek novirzīts, ja ne tieši, tad vismaz ar nolūku konkurētspējīgu (ar augstu pievienoto vērtību) ražošanas un pakalpojumu nozaru izaugsmes veicināšanai.

Ņemot vērā pašreizējo Latvijas ekonomikas attīstības līmeni (ražošanas un pakalpojumu darbības veidu (nozaru) apjomus un struktūru; preču eksporta un importa sastāvu; ārvalstu investīciju zemo līmeni ražošanā un augsto koncentrāciju atsevišķās pakalpojumu nozarēs (skat. 3. nodaļu "Latvija pirms iestāšanās ES")) un attīstības pieredzi valstīs, kam pirms iestāšanās ES arī bija zems IKP līmenis uz vienu iedzīvotāju (Īrija, Grieķija, Spānija un Portugāle), taču kurām netika attiecināti pašreizējo ES kandidātvalstu noteiktie ierobežojumi, jāsecina:

optimistiskajā variantā (Scenārijs B1), ja valsts ekonomikā izdosies rast un sākt apgūt nišu darbības veidiem, kas izmanto ar jauniem zinātnes sasniegumiem saistītas tehnoloģijas, un sniegt jūtamu atbalstu uz eksporta preču ražošu tendētiem MVU, kā arī aktivizēt citus SVID minētos stipro pušu un iespēju faktoros, reālie IKP pieauguma tempi varētu sasniegt apmēram 75 % no teorētiski iespējamā IKP pieauguma;

pesimistiskajā variantā (Scenārijs B3), ja valsts ekonomika turpinās attīstīties tikai pa Latvijā tradicionāli kļuvušajiem darbības veidiem (koksnes ieguve un eksports, tekstilrūpniecība, metālapstrāde), IKP pieauguma tempi var izrādīties tikai apmēram puse (50%) no teorētiski iespējamajiem. Ja turklāt vēl arī ES valstu attīstība turpinās stagnēt (skatīt 44.lpp.), Latvijas IKP pieauguma temps pēc 2-3 gadiem var kļūt pat negatīvs;

bāzes variants (Scenārijs B2), – IKP pieauguma temps - vidēji starp optimistisko un pesimistisko, kā tas apskatīts tālāk.

Pieņēmumi, kādēļ reālais ekonomiskās attīstības temps nevar sasniegt teorētiski iespējamo balstās uz sekojošiem apsvērumiem:

- nepieciešamais finansu līdzekļu ieguldījums ļoti īsā laika posmā preču ražošanas un pakalpojumu sniegšanas sakārtošanai, atbilstoši ES prasībām, par uzņēmēju pašu vai aizņemtajiem līdzekļiem, kas var izraisīt banku procentu likmju kāpumu un pieaugošu uzņēmumu maksātnespēju, preču importa apjoma strauju pieaugumu, kas mūsu valstī ir jau sasniedzis augstu līmeni, salīdzinot ar eksportu;
- finansiāla atbalsta saņemšanai no ES infrastruktūras sakārtošanai un citiem pasākumiem, ko finansē ES kohēzijas un strukturālie fondi, nepieciešamais saņēmējvalsts līdzfinansējums mazinās valsts kopbudžeta iespējas paplašināt no budžeta finansējamās sociālās programmas;
- lauku atbalsta programmu finansējums, kas būs tikai daļa no tā, ko turpmāk vairākus gadus saņems pašreizējās ES dalībvalstis, kaut arī palielinās lauku

iedzīvotāju ienākumus, nenodrošinās līdzvērtīgu lauksaimniecības produkcijas un izstrādājumu no tiem konkurētspēju kopējā ES tirgū, tajā skaitā, iekšējā Latvijas tirgū;

- pašreizējās ES dalībvalstis var noteikt ierobežojumus iedzīvotāju un strādājošo pārvietošanās brīvībai no jaunajām dalībvalstīm vai aicināt darbā no tām tikai noteiktu specialitāšu darbiniekus, kas, pastāvot lielai starpībai darba samaksā, pārvilinās no Latvijas ievērojamu skaitu arī mūsu valstij nepieciešamos un vēl mazskaitlīgos augsti kvalificētos speciālistus un zinātniekus, kas piemēroti darbam tirgus saimniecības apstākļos;
- jaunajām dalībvalstīm dažu gadu laikā jābūt gatavām iekļauties eiro zonā, tāpēc tuvākajos gados jāatsakās no nacionālās valūtas piesaistes citām valūtām vai valūtu groziem, kas Latvijas tekošā konta augstā deficīta apstākļos var ietekmēt nacionālās valūtas vērtības samazināšanos attiecībā uz citu valstu valūtām;
- iekļaušanās eiro zonā saistāma ar pakāpenisku cenu izlīdzināšanos kopējā ekonomiskajā telpā, kas Latvijas ļoti zemās darba samaksas apstākļos nozīmē, ka nominālās darba samaksas pieaugums varētu apsteigt reālās darba samaksas pieaugumu.

Augstāk izskatīto apstākļu kopums liecina, ka, iestājoties ES, nāk līdzī ekonomikas attīstības jomā iepriekš uzkrātās ekonomikas politikas kļūdas, neizlēmība konkurētspējīga ražošanas potenciāla veicināšanā Latvijā u.c. valstij svarīgu jautājumu risināšanā, kas fokusējas iedzīvotāju labklājības līmenī.

Neiestājoties ES, uzkrātās kļūdas, konkurētspējīga produkta trūkums u.c., aktuālās problēmas tāpat neizzūd. Tieši pretēji - situācija kļūst vēl grūtāk pārvarama, iztrūkstošā finansiālā nodrošinājuma dēļ, ko sniegtu ES fondi, ja Latvija iestātos ES.

No tā izriet, ka ātrāka pašreiz zemā iedzīvotāju labklājības līmeņa paaugstināšana iespējama, kaut arī ne īsā laika posmā, tikai atrodoties ES dalībvalsts statusā un kā ekonomiski vājākā valsts, saņemot lielāku finansiālu atbalstu. Tā saņemšanas organizēšana un izmantošanas efektivitātes nodrošināšana pilnā mērā balstās uz saņēmējvalsts administratīvo potenciālu. No iespēju izmantošanas efektivitātes, ko dod iekļaušanās ES sastāvā, ir atkarīgs reālās darba samaksas un pensiju pieaugums, kas varētu būt samērā tuvs IKP pieauguma tempam (salīdzināmās cenās).

Par atšķirīgām metodēm un līdz ar to rezultātiem izklūšanai no ekonomiskas atpalcības un par attīstības tempu lielumu, atrodoties ES sastāvā, liecina Īrijas, Grieķijas, Spānijas un Portugāles ilggadīgā pieredze. Īrija, kas pirmā no šīm valstīm pievienojās 6 ES dibinātājvalstīm, IKP apmēra ziņā uz vienu iedzīvotāju ir jau apsteigusi ES dibinātājvalstis, lai gan izaugsmes temps pirmajos 20 gados ES sastāvā vidēji bija tikai nedaudz augstāks par 4% gadā un tikai pēc tam - gandrīz 10% gadā. Īrijas izaugsmes katalizators ir uz zinātnes sasniegumiem balstīta rūpniecības attīstība, plaši piesaistot tieši šim nolūkam ārvalstu kapitālu.

Taču der arī atcerēties, ka Īrijai bija pavisam savādāka situācija pirms iestāšanās ES: tai bija augsti kvalificēts, angļiski brīvi runājošs darba spēks, ilgāks pārejas periods

ES, iestrādes rūpniecības attīstībā. Tāpēc nebūtu korekti uzskatīt, ka, iestājoties ES, Latvija atkārtos Īrijas progresu. ES fondu līdzekļi drīzāk ļaus sākt investēt pētniecībā un attīstībā, jo šādu līdzekļu, kā augstāk minēts (skat. 26. lpp.) Latvijai līdz šim ir trūcis.

Turpretim, Grieķijā, kas ES iestājās tikai 8 gadus vēlāk, ekonomiskās attīstības temps, salīdzinot ar to kāds bija pirms iestāšanās, ievērojami kritās un 20 gadu laikā Grieķijas IKP uz vienu iedzīvotāju attiecībā pret 6 ES dibinātājvalstu attiecīgo rādītāju ir audzis no 37% pirms iestāšanās līdz tikai 54% 2001. gadā. Spānijas un Portugāles IKP uz vienu iedzīvotāju pieauguma temps pēc iestāšanās ES pieauga un vidēji 16 gadu laikā bija, attiecīgi, 3% un 4% gadā, sasniedzot 67% un 51% no 6 ES dibinātājvalstu IKP uz vienu iedzīvotāju. Atšķirībā no Īrijas, visās 3 augstāk minētajās valstīs dominējošā loma tautsaimniecībā ir pakalpojumu sniegšanas darbības veidiem.

Investīcijas kā galvenais ekonomikas attīstības faktors

Latvijai pievienojoties ES, īpaši pieaugtu ārvalstu investīciju loma ekonomiskās attīstības veicināšanā. Tādēļ šī faktora nozīmi mērķtiecīgi apskatīt atsevišķi.

Latvijas 2002. gada ekonomiskā attīstība un pēdējās desmitgades ekonomiskās reformas nākamajos tuvākajos gados materializēsies arvien pieaugošā ārvalstu investoru darbībā, vēl jo vairāk, ja Latvija pievienosies ES. Par to liecina vairākas pazīmes. Pirmkārt, pagaidām vēl ierobežotais Latvijas ekonomikas apjoms, kā arī zemā patērētāju pirktspēja jāvērtē kā investīciju atturoši nosacījumi īstermiņā. Toties no ilgtermiņa viedokļa, investori to vērtē kā ievērojamu izaugsmes potenciālu nākotnē. Tādēļ Latvijā, kā uzskata daudzi rietumvalstu uzņēmēji, investēt daudzās jomās ir izdevīgāk nekā, piemēram, Vācijā, kur jau sasniegts augsts dzīves līmenis un tirgus ir piesātināts. Iedzīvotāju pirktspēja tur ir augsta, bet pieprasījums pieaug lēnām vai nepieaug vispār. Līdz ar to nepieciešamo investīciju apjomu lielā mērā nodrošina amortizācija. Turklāt arī izmaksas ekonomiski attīstītajās valstīs parasti ir daudz augstākas nekā Austrumeiropā vai Baltijā.

Tabula 3-2 Investoru skatījums uz Latviju un pārējām ES kandidātvalstīm²¹

Avots: <i>Deutsche Bank Research, EU Enlargement Monitor</i>	Ekonomiskā attīstība	Valūtas stabilitāte	Cenu stabilitāte	Fiskālā stabilitāte	Ekonomiskā izaugsme		
	Novērtējums pēc dažādiem ekon. rādītājiem, 2002	Attiecība ar pēdējo 3 g. vid. kursu pret eiro, %, 2002.g. beigās	Inflācija, vid. cenu izmaiņas, %, 2002	Fiskālais balanss/IKP, %, 2002	IKP uz 1 iedz., PPP, eiro, 2002	Tekošā konta saldo/IKP, %, 2002	Bruto vid. mēneša alga, eiro, 2002
<i>ES 15</i>	100,0	+/- 15	3,2	-1,5	23 895	0,3	1 950
Čehija	73,2	-4,6	2,7	-4,1	14 189	-5,9	512
Igaunija	71,1	-1,5	3,0	-0,4	9 686	-7,9	414
Latvija	69,4	+5,0	3,8	-2,5	7 915	-8,4	281
Lietuva	66,6	+6,5	3,3	-1,8	7 753	-5,7	345
Polija	65,1	-8,1	2,8	-5,4	9 328	-4,3	539
Slovākija	70,3	-3,9	3,9	-1,0	12 332	-7,2	311
Slovēnija	74,5	-7,0	7,4	-2,8	16 861	0,0	1 033
Ungārija	71,4	-4,7	5,6	-9,4	12 355	-5,5	496

Latvijā ir izglītots un salīdzinoši lēts darbaspēks (kā redzams tabulā, 2002. gada beigās Latvijā bija viszemākā bruto alga starp visām ES kandidātvalstīm), kā arī tiek attīstīta agrākos gados stipri nolietotā fiziskā infrastruktūra. Tādējādi ārvalstu investīcijām ir nepieciešamais resursu nodrošinājums, kā arī tiek radīti pievilcīgāki investēšanas apstākļi.

Ārvalstu investoru uzmanībai secen nepaiet arī tas, ka līdz ar straujo ekonomisko attīstību ir pieaugusi arī Latvijas ekonomikas produktivitāte. Turklāt, katru gadu ir vērojams progress uzņēmējdarbību regulējošas likumdošanas ieviešanā, nodokļu sistēmas pilnveidošanā un rietumu standartos balstītas konkurences un korporatīvo īpašuma attiecību politikas realizēšanā.

Līdz ar iestāšanos ES un NATO, Latvija un pārējās kandidātvalstis kļūs vēl pievilcīgākas investoru skatījumā, jo būs apliecinājušas sevi kā stabilas demokrātijas ar funkcionējošu tirgus ekonomiku. Tomēr, lielākā vai mazākā mērā visām valstīm izpildot ES pirmsiestāšanās mājasdarbus, potenciālie ārvalstu investori kā nākamo ekonomiskās izaugsmes apliecināšanu "latiņu" nostāda atbilstību t.s. "konverģences kritērijiem", kas noteikti Māstrihtas līgumā un paredz priekšnosacījumus valstu iekļaušanai EMS. Šajā sakarā interesanti atzīmēt, ka Latvija ar 3,8% gada vidējo inflāciju (kas, jāatzīst, ir ļoti pesimistisks novērtējums), budžeta deficītu 2,6% apmērā no IKP un kopējo valsts parādu 13,9% apmērā no IKP 2002. gadā bija vienīgā valsts, kas no minēto kritēriju viedokļa bija gatava eiro ieviešanai. Sagaidāms, ka Igaunija, Lietuva, Čehija, Slovēnija un Slovākija to paveiks līdz 2006. gadam, savukārt pārējās kandidātvalstis varētu ieviest eiro tikai šīs desmitgades beigās.

Tāpat arī sagaidāms, ka Eirozonas uzņēmēji daudz vairāk uzmanības pievērsīs tām valstīm, kas būs veiksmīgi pievienojušās EMS, kā perspektīvāko investīciju vietu, jo šeit vairs nebūs valūtas kursa risku, kas vēl joprojām daudzus investorus dara piesardzīgus, jo kā redzams tabulā, dažām valstīm vēl joprojām nav izdevies nodrošināt valūtas stabilitāti. Turklāt, pēc eiro ieviešanas kandidātvalstīm nāksies ievērot arī lielāku fiskālo disciplīnu. Tas ir saistīts ar ES Izaugsmes un Stabilitātes

²¹ Avots – *Deutsche Bank Research, EU Enlargement Monitor* dati

paktu, kur viena no prasībām ir pienākums valstīm noturēt budžeta deficītu zem 3% no IKP, kas 2002. gadā nav bijis pa spēkam trijām no kandidātvalstīm. Praksē jau sen ir pierādījusies atziņa, ka fiskālās stabilitātes nozīme ilglaicīgā ekonomikas attīstībā ir daudz lielāka nekā īslaicīgi ieguvumi no palielināta deficīta. Tiesa, daudzi rietumvalstu ekonomikas eksperti atzīmē, ka draudošas deflācijas apstākļos budžeta izdevumu daļas palielināšana var izrādīties par vienīgo makroekonomisko līdzekli, kas varētu izkustināt ekonomisko attīstību no sastinguma punkta, pat ja par to nāktos maksāt ar lielāku budžeta deficītu.

Apkopojot pēdējās desmitgades ekonomikas attīstības rādītājus ir aprēķināts, ka attīstīto valstu uzņēmumi, starp kuriem vairums ir no jau esošajām ES dalībvalstīm, ir investējuši kandidātvalstīs vairāk nekā 80 miljardus eiro. Ņemot iepriekšminētos faktorus, ES jaunpienācējus gaida ievērojams investīciju pieplūdums, līdzīgs tam, kāds tika novērots 1990. gadu sākumā. Tomēr jāņem vērā tas, ka Austrumeiropa un Baltija pasaulē nav vienīgās zemu izmaksu vietas, turklāt produktivitāte šajās valstīs vēl joprojām ir salīdzinoši zema. Tā, piemēram, Vācijas strādnieks ar samaksu 55 eiro stundā pasaulē ir visdārgākais, tomēr viņš veic aptuveni četru poļu strādnieku darba apjomu.

Ārvalstu investori un eksperti pēdējos gados uzsver arī to, ka kandidātvalstīs un to starpā arī Latvijā, uzņēmējdarbības aktivitāte bieži vien saskan ar valdības centieniem liberalizēt ekonomiku. Proti, lielākā daļa valstu ir īstenojušas deregulācijas pasākumus daudz lielākā mērā nekā tas var tikt attiecināts, piemēram, uz Vāciju vai Franciju. Nereti kā piemērs tiek minēts Baltijas valstu ienesīgā, efektīvā un gandrīz pilnībā privatizētā banku sistēma. Pretstatā Vācijai, kur tā ir noslogota ar pieaugošu bezcerīgo kredītu apjomu, augstām izmaksām un ar lielu valsts kontrolētu banku klātesamību, kas būtiski deformē konkurenci.

Visu iepriekšminēto apstākļu rezultātā ES kandidātvalstu ekonomikas daudzos aspektos ir sākušas pietuvoties tam attīstības līmenim, kāds vērojams jau esošajās ES dalībvalstīs. Jāatzīst tomēr, ka ekonomiskā integrācija vēl joprojām būs samērā ilgs process, jo ekonomiskās atšķirības starp vairuma kandidātvalstu un ES vidējo līmeni ir daudz lielākas, nekā tas bija iepriekšējo jaunpienācēju gadījumos. Šai sakarā interesanti apskatīt *Deutsche Bank (DB)* regulāri aprēķināmo indikatoru, kas ir viens no respektējamākajiem ES valstīs. Tajā tiek ņemti vērā IKP pieaugums, produktivitāte un citi ekonomiskie faktori, tādējādi neaprobežojoties ar IKP uz vienu iedzīvotāju kā vienīgo ekonomiskās attīstības līmeņa raksturotāju, pēc kura Latvija būtu viena no vismazāk attīstītākajām kandidātvalstīm. Tādējādi pēc DB aprēķiniem, kuros tiek ņemta vērā arī ekonomiskā stabilitāte un izaugsme, Latvija 2002. gadā ir pietuvojusies ES kandidātvalstu vidējam rādītājam, kas atbilst 69,4% no dalībvalstu attīstības līmeņa.

Latvijai tomēr nepievienojoties ES, augstāk apskatītie Latvijas reitingi un vērtējums ārvalstu investoru acīs nekavējoties kļūtu daudz negatīvāks, vēl negatīvāks, nekā tas pat ir pašreiz (ņemot vērā aktīvo Latvijas virzību uz ES, investori pieņem, ka Latvijā tajā tiešām iestāsies). Tāpat ārvalstu privātie investori kā pozitīvu faktoru uztver pašreizējo ES finansējumu, kā arī tā pieaugumu pēc pievienošanās ES. Apskatīsim to detalizētāk.

No ES fondiem pieejamo finansu resursu apjomi un struktūra

ES finansējums pamatā tiek sadalīts pa kohēzijas un strukturālajiem fondiem. Šo fondu mērķi un finansēšanas objekti ir atšķirīgi.

Kohēzijas fonds

Kohēzijas fonds ir viens no ES finansu instrumentiem, kas finansē projektus vides aizsardzības un transporta infrastruktūras jomā. Kohēzijas fonds vairāk ir balstīts uz dalībvalstīm nevis uz reģioniem. Tā līdzekļi tiek novirzīti uz lieliem projektiem ar kopējām izmaksām vismaz 10 milj. eiro. Kohēzijas fonda finansējums tiek piešķirts konkrētiem projektiem.

Strukturālie fondi

Laikā no 2004 – 2006. gadam Latvijai būs pieejami 554,21 milj. eiro strukturālo fondu finansējuma, kas tiks izlietoti tālāk minēto prioritāšu realizēšanai²². Strukturālo fondu novirzīšana tiem vai citiem mērķiem atkarīga no Attīstības plānā noteiktajām prioritātēm. Uz šo brīdi Latvijas AT ir noteiktas šādas prioritātes.

Prioritāte: “Līdzsvarotas attīstības veicināšana”

No ES **Reģionālās attīstības fonda** paredzēts saņemt **161,74 milj. eiro**. Nepieciešamais līdzfinansējums no valsts – 65,65 milj. eiro, privātās investīcijas – 3,90 milj. eiro

Prioritātes mērķi:

- paaugstināt dzīves kvalitāti,
- uzlabot reģionu pievilcību un līdzsvarotu visas valsts teritorijas attīstību.

Prioritātes mērķi tiks sasniegti, veidojot sadarbību ar vietējiem partneriem, attīstot infrastruktūru (vides, veselības un izglītības), kas nodrošina dzīves kvalitāti un pieejamību (transporta, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas) visā Latvijas teritorijā.

Pasākumi:

- Pieejamības un transporta sistēmas attīstība - 71,16 milj. eiro (44% no prioritātes kopējā finansējuma).
- Vides un infrastruktūras kvalitātes uzlabošana – 46,91 milj. eiro (29%).
- Veselības aprūpes un izglītības infrastruktūras attīstība – 24,26 milj. eiro (15%).
- Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas attīstība – 16,17 milj. eiro (10%).
- Kapacitātes celšana reģionālās attīstības plānošanā – 3,24 milj. eiro (2%).

Prioritāte: “Uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana”

²² Latvijas Attīstības plāns, Finanšu ministrija, 2003.

Paredzētais finansējums no **ES Reģionālās attīstības fonda** – 161,67 milj. eiro

Prioritātes mērķi:

- veicināt uzņēmumu izveidi;
- paaugstināt esošo uzņēmumu konkurētspēju,
- nodrošinot nepieciešamos nosacījumus pārejai uz zināšanu ietilpīgu ražošanu.

Mērķi tiks sasniegti atbalstot saskaņotus un uz partnerības principiem balstītus projektus, kas apvieno pieeju finansējumam, ar uzņēmējdarbību saistītai infrastruktūrai, konkurētspējas sekmēšanai, cilvēkresursu attīstībai un inovācijām (uzņēmējdarbības atbalsta pakalpojumi un/vai pieeja tehnoloģijām).

Prioritātes pasākumi:

- Ar uzņēmējdarbību saistītas infrastruktūras attīstība - 72,79 milj. eiro (45%);
- Finansējuma pieejamības uzlabošana uzņēmējdarbībai – 40,44 milj. eiro (25%);
- Atbalsts uzņēmumu konkurētspējas palielināšanai – 24,27 milj. eiro (15%);
- Pasākumi pielietojamo pētījumu, inovāciju un tehnoloģiju pārnesei veicināšanai uzņēmumos – 24,27 milj. eiro (15%).

Prioritāte: “Cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana”

Paredzētais finansējums no **ES Sociālā fonda** – 150,98 milj. eiro.

Prioritātes mērķis - darbaspēka konkurētspējas un kvalitātes paaugstināšana, to sasniedzot ar mūžizglītības, reģionālās un vietējā līmeņa attīstības, informācijas sabiedrības, vienādu iespēju sievietēm un vīriešiem veicināšanas, kā arī sociālās izlīdzināšanas un ekonomikas, darbaspējas un nodarbinātības veicināšanu

Prioritātes mērķi paredzēts sasniegt, uzlabojot izglītības un apmācību sistēmu, attīstot aktīvu nodarbinātības politiku, kā arī veicinot sociālās atstumtības riska grupu integrāciju darba tirgū.

Prioritātē iekļautie pasākumi:

- Nodarbinātības veicināšana – 64,92 milj. eiro (43%);
- Izglītības un tālākizglītības attīstība – 57,37 milj. eiro (38%);
- Sociālās atstumtības apkarošana 28,69 milj. eiro (19%).

Prioritāte: “Lauksaimniecības un lauku attīstības veicināšana”

Paredzētais finansējums no **ES Lauksaimniecības un garantiju vadības fonda** – 80,89 milj. eiro

Prioritātes mērķis - nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu lauku attīstību, samazinot sociālekonomiskās atšķirības starp laukiem un pilsētām, saglabājot daudzveidīgu lauku vidi, un veicināt lauksaimnieciskās ražošanas efektivitāti un konkurētspēju.

Prioritātē iekļautie pasākumi:

- Investīcijas lauksaimniecības uzņēmumos – 20,22 milj. eiro (25%).
- Lauku ekonomikas dažādošana - 20,22 milj. eiro (25 %).
- Lauksaimniecības produktu pārstrādes un mārketinga uzlabošana – 16,99 milj. eiro (21%).
- Ilgtspējīgas mezsaimniecības attīstība – 6,07 milj. eiro (7,5%).
- Atbalsts jauniem zemniekiem – 4,05 milj. eiro (5%).
- Zemes uzlabošana 4,05 milj. eiro (5%).
- Lauku ainavas saglabāšana 4,05 milj. eiro (5%).
- Vietējās kapacitātes attīstīšana, atbalstot ilgtspējīgas lauku kopienas LEADER – 2,02 milj. eiro (2,5%).
- Apmācības – 1,61 milj. eiro (2%).
- Konsultācijas – 1,61 milj. eiro (2%).

Prioritāte: “Ilgtspējīgas zivsaimniecības attīstības veicināšana”

Paredzētais finansējums no ES **Zivsaimniecības vadības finansēm** – 21,58 milj. eiro

Prioritātes mērķis - veicināt zvejniecības, zivju apstrādes un akvakultūras sektoru attīstību. Sniedzot atbalstu, ir jāievēro pieejamo zvejas resursu izmantošanas ilgtspējības princips, kā arī jārod iespēja palielināt investīciju ieguldījumu un saglabāt nodarbinātību piekrastes reģionos.

Prioritātē iekļautie pasākumi:

- Zvejas intensitātes sabalansēšana - 6,58 milj. eiro (30,5%);
- Zvejas ostu aprīkojums – 4,04 milj. eiro (18,7%);
- Zvejas un akvakultūras produktu apstrādes un mārketinga uzlabošana – 3,37 milj. eiro (15,6%);
- Flotes atjaunošana un zvejas kuģu modernizēšana – 3,30 milj. eiro (15,3 %);
- Neliela apjoma piekrastes zveja – 2,09 milj. eiro (9,7%);
- Sociālekonomiskie pasākumi – 0,73 milj. eiro (3,4%);
- Akvakultūras attīstība – 0,67 milj. eiro (3,1 %);
- Jaunu noieta tirgu apgūšana un veicināšana – 0,39 milj. eiro (1,8%);
- Atbalsts tirgus dalībniekiem un ražotāju organizācijām 0,41 milj. eiro (1,9%).

Prioritāte: “Tehniskā palīdzība”

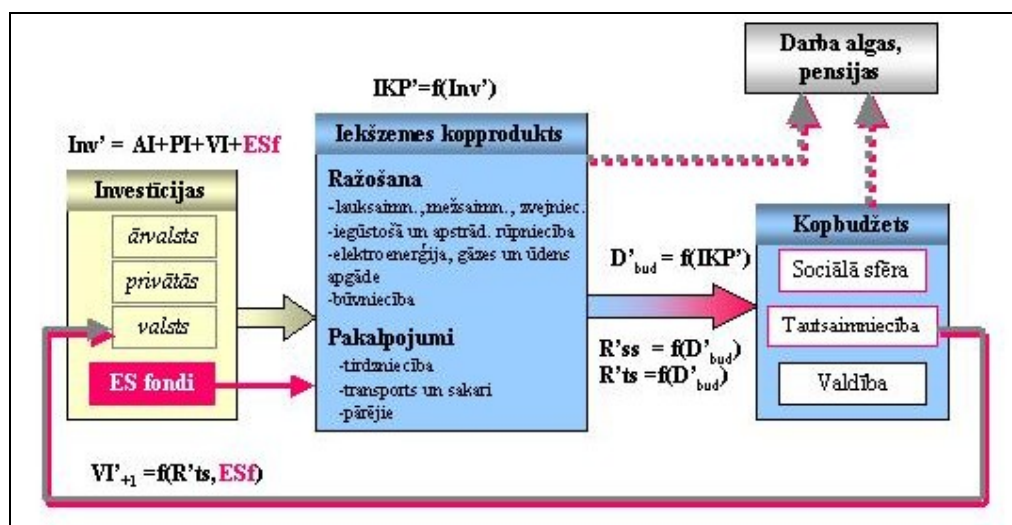
Tehniskās palīdzības mērķis ir atbalstīt efektīvu un “caurspīdīgu” strukturālo fondu izlietojuma programmas vadību, uzraudzību, kontroli un izvērtēšanu. Prognozējamais ES finansējums tiešajām vadības izmaksām paredzēts 15 milj. eiro.

Prognožu analītiskie aprēķini

Aprēķinu priekšnosacījumi

Salīdzinājumā ar Inerces scenāriju kopējām prognozētajām tendencēm šajā variantā tiek pievienots augstāk minētais ES finansu atbalsts un papildus privātās investīcijas, ko nodrošina Latvijas iestāšanās ES. (Skat. Attēls 3-6)

Attēls 3-6 Papildus investīciju ietekme uz makroekonomiskajiem rādītājiem

No četriem ES strukturālajiem fondiem trīs gadu laikā (2004.-2006.g.) Latvija var saņemt **554 milj. eiro** jeb apmēram **332 milj. latu**. Vēl aptuveni **viens miljards eiro** paredzēts infrastruktūras, lauksaimniecības, iekšējās politikas un budžeta līdzsvarošanas izdevumiem Latvijā. Tādējādi teorētiski Latvija investīciju veidā var saņemt **1,6 miljardus eiro** jeb **960 milj. latu**. (EK prognozē, ka Latvija apgūs tikai 1,117 miljardus eiro jeb 670 miljonus latu, līdzīgu iemeslu dēļ augstāk minētajiem.)

Lai iegūtu šos līdzekļus, obligāts nosacījums ir projektu un programmu daļēja finansēšana ar nacionālajiem līdzekļiem. Pēc speciālistu sākotnējā novērtējuma ES strukturālo fondu izdalīto līdzekļu apgušanai būs nepieciešami finansu līdzekļi: no valsts budžeta – **289 milj. eiro** apmērā (**173 milj. latu**), no vietējo pašvaldību budžetiem – **52,3 milj. eiro** (**31 milj. latu**), privātās investīcijas – **236 milj. eiro** (**142 milj. latu**).

Tabula 3-3 Iespējamo (teorētisko) strukturālā fonda investīciju sadalījums pa gadiem (milj. latu)

Gads	ES finansējums	Latvijas finansējums			KOPĀ	
		KOPĀ	Valsts	Pašvaldību		Privātais
2004	92	94	48	8	38	186
2005	119	124	62	11	51	243
2006	122	128	64	12	53	250
KOPĀ	333	346	173	31	142	679

Programmas, kurās paredzēta ES līdzekļu izmantošana, uzskatāmas par Latvijas

ekonomikas attīstības prioritārajiem virzieniem Tādēļ aprēķinos tiek pieņemts, ka valdības finansējums 15-25% robežās no nepieciešamajiem līdzekļiem tiek ielikts inerces varianta budžetā. Atlikušo daļu sākotnējā posmā plānots finansēt no valsts aizņēmumiem.

Modelējot budžetu, ņemtas vērā arī Latvijas kā ES dalībvalsts dalībmaksas izmaksas. Latvijai šie maksājumi noteikti šādā apmērā:

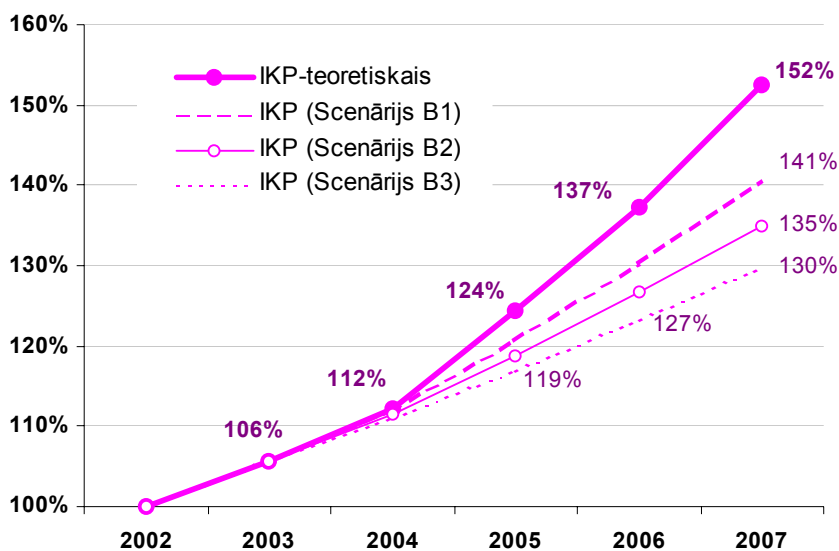
2004.gads	41.7 milj. latu
2005.gads	64.4 milj. latu
2006.gads	66.1 milj. latu
Kopā 2004.-2006.gg.	172.2milj. latu

Aprēķinu rezultāti

Saskaņā ar iegūtajiem rezultātiem (skat. tālāk Tabula 3-4), papildus investīciju apgūšana ļaus nodrošināt straujāku IKP pieaugumu. Ņemot vērā investīciju apgūšanas multiplikatīvo efektu²³, kā arī laika nobīdi investīciju apgūšanā un apgūto investīciju ietekmes novērtējumā uz kopējo ekonomisko efektivitāti (lagu), teorētiski IKP pieaugumu 10-11% gadā varētu sagaidīt sākot ar 2005.gadu. IKP reālais pieauguma temps būs atkarīgs no iekšējiem un ārējiem nosacījumiem:

- cik dinamiski attīstīsies Eiropas Savienības valstis;
- vai Latvija spēs apgūt tai iedalītos resursus apskatītajā laika periodā un cik efektīvi būs projekti, kuros šie līdzekļi tiks investēti.

Attēls 3-7 IKP salīdzinošā dinamika, 2002.-2007.g. (milj. latu)

²³ Balstoties uz jau Latvijas ekonomikā esošajām proporcijām un nosacījumiem, kā arī ņemot vērā izdalāmo investīciju mērķprogrammas, multiplikatīvā efekta novērtēšanas koeficients ir noteikts 1,25.

Modeļu aprēķinos Latvijas ekonomiskās aktivitātes līmeni nosaka no ES fondiem izdalīto līdzekļu apgūšanas koeficients. Optimistiskajam scenārijam (B1) koeficients ir pieņemts 70% līmenī. Vidējo attīstības tempu scenārijs (B2) ilustrē reālu spēju apgūt papildus investīcijas 50% apjomā. Pesimistiskajā scenārijā dotais regulēšanas parametrs nepārsniedz 30%.

Tiek pieņemts, ka šis koeficients atspoguļo arī citus šajā pētījumā minētos ierobežojošos, bet neformalizējamus faktoros – administratīvo kapacitāti, reģionālo sadrumstalotību u.c.

Tabula 3-4 Galveno makroekonomisko rādītāju dinamika (Scenārijs B - teorētiski iespējama attīstības līmenis), milj. latu

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Investīcijas (inertes scenārijs)	1224	1286	1350	1417	1488	1563
Papildinvestīcijas			260	486	509	603
Investīcijas kopā	1224	1286	1610	1903	1997	2166
IKP teor (2000.g. vidējās cenās)	4978	5264	5589	6196	6832	7586
IKP ikgadējs pieaugums	6.1%	5.7%	6.2%	10.9%	10.3%	11.0%
Kopbudžets						
Ieņēmumi	1895	2172	2368	2686	3030	3441
Izdevumi	2042	2340	2490	2755	3030	3441
t.sk. sociālā sfēra	1489	1685	1793	1983	2181	2478
tautsaimniecība	246	257	274	303	333	379
valdības dienesti	358	351	373	413	454	516

IKP prognoze 2007.gadam balstās uz pieņēmumu, ka kopējās investīcijas saglabāsies 2 miljardu latu līmenī. Tajā skaitā, no ES fondiem iedalītie līdzekļi sastādīs 150-170 milj. latu. Pateicoties intensīvajai infrastruktūras attīstībai, palielināsies ārvalstu investīciju pieplūdums. Parādīsies papildus resursi kapitālieguldījumiem arī budžetā.

Pie vislabvēlīgākās ārējo un iekšējo apstākļu sakritības (Scenārijs B1) no ES fondiem apgūto investīciju apjoms var sastādīt aptuveni 670 milj. latu, kas ļautu nodrošināt ikgadējo IKP pieaugumu sākot ar 2005.gadu 7.5-8.5% līmenī.

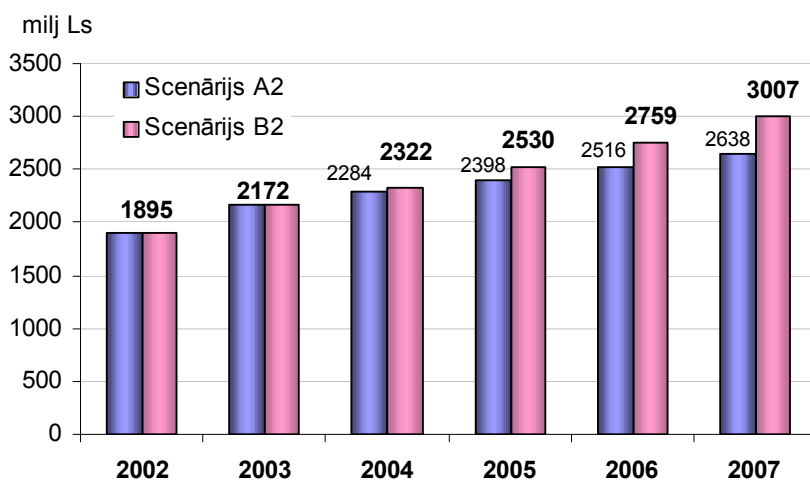
Bāzes variants (Scenārijs B2), kurš paredz Eiropas valstu ekonomisko attīstību vidējos tempos, liekas visticamākais. Saskaņā ar aprēķiniem, šī scenārija ietvaros prognozētais IKP pieauguma temps salīdzināmajās cenās būs 6-6,5% gadā. Salīdzinājumam, inertes scenārijs (Scenārijs A2) pie analogiskiem ārējiem nosacījumiem varēs nodrošināt ikgadēju IKP pieaugumu ne augstāku par 3-3,5%.

Tabula 3-5 Galveno makroekonomisko rādītāju dinamika (Scenārijs B2), milj. latu

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Investīcijas (inerces scenārijs)	1224	1286	1350	1417	1488	1563
Papildinvestīcijas (ES+Latvija)			174	288	307	318
Investīcijas kopā	1224	1286	1524	1706	1795	1881
IKP (2000.g.vidējās cenās)	4978	5264	5481	5836	6223	6629
IKP ikgadējs pieaugums	6.1%	5.7%	4.1%	6.5%	6.6%	6.5%
Kopbudžets						
Ieņēmumi	1895	2172	2322	2530	2759	3007
Izdevumi	2042	2340	2442	2595	2759	3007
t.sk. sociālā sfēra	1489	1685	1758	1868	1987	2165
tautsaimniecība	246	257	269	285	304	331
valdības dienesti	358	351	366	389	414	451

Ikgadējam inflācijas līmenim priekš IKP saglabājoties 2-2.3% līmenī²⁴, konsolidētā budžeta ieņēmumus uz 2007.gadu var prognozēt 3 miljardu latu apmērā iepriekšējo 2,6 miljardu latu vietā, kā tas bija Scenārijā A2.

Attēls 3-8 Budžeta ieņēmumu salīdzinošā dinamika, 2003.-2007.gg. (milj. latu)

Akumulētie budžeta papildus resursi ir pietiekoši valsts daļas finansēšanai investīciju programmās, kā arī iestāšanās maksai un dalības maksājumiem ES.

²⁴ Investīciju apjoma pieaugums, kas saistāms ar pieprasījuma pieaugumu, ražotāju un pakalpojumu sniedzēju izmaksu palielināšanās, sakārtojot ražošanas procesu, atbilstoši ES prasībām, izmantojot šim nolūkam banku kredītus, kā arī banku kredītu pieejamība patēriņa vajadzībām, pakāpeniski tuvinās cenas ES valstu līmenim. Pie šādiem nosacījumiem iekšzemes kopprodukta deflators ir pieņemts 2-2,3%.

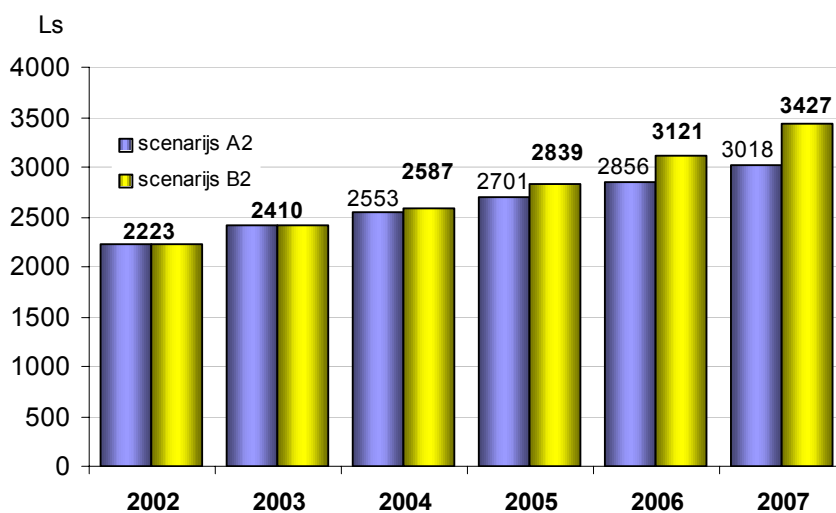
Tabula 3-6 Iespējamā papildus naudas plūsma, iestājoties ES, 2004.-2007.gg. (milj. Ls)

	2004	2005	2006	2007	2004-2007
Kopbudžeta papildus ieņēmumi	39	132	243	369	783
Valsts un pašvaldību finansējums	-45	-80	-87	-60	-273
ES dalībnieku maksa	-42	-64	-66	-65*	-237
Resursu deficīts/pārpalikums	-49	-12	90	244	273

*Dalības maksājumu orientējošais lielums

Ekonomisko procesu aktivizēšanās, ieplūstot būtiskam līdzekļu daudzumam, rada priekšnosacījumus, lai iedzīvotāju dzīves līmenis celtos intensīvāk. Saskaņā ar aprēķiniem, IKP uz vienu Latvijas iedzīvotāju 2007.gadā tuvināsies 3,5 tūkst. latu, kas ir par 14% vairāk nekā inerces scenārijā (skat. Attēls 3-4)

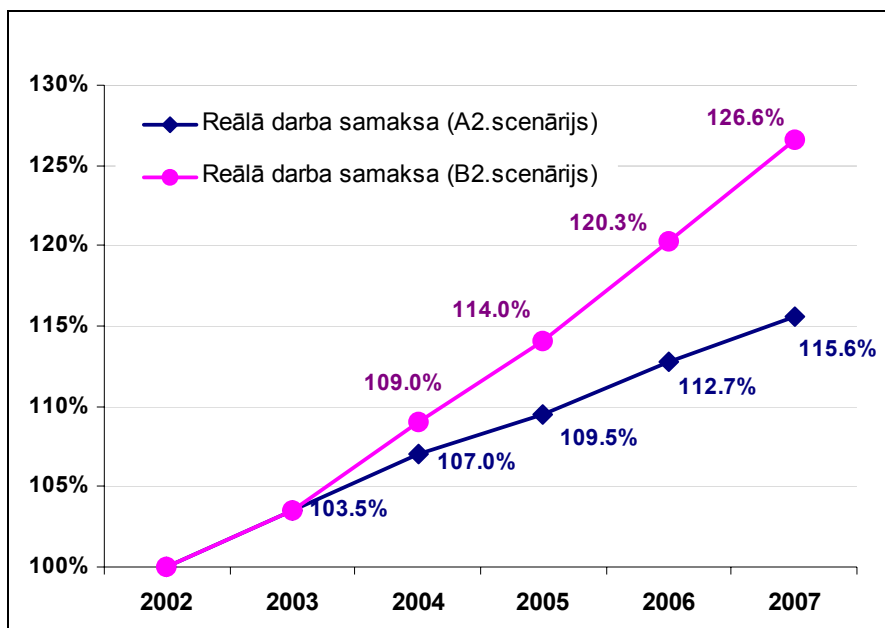
Attēls 3-9 IKP uz vienu Latvijas iedzīvotāju (faktiskajās cenās), (Ls)

Pozitīva dinamika būs vērojama arī palielinoties reālajai darba algai. Saskaņā ar aprēķiniem, 2007.gadā reālais darba algas pieaugums²⁵, salīdzinot ar 2002.gadu, būs 26% ar nosacījumu, ka Latvija iestāsies ES. Inerces scenārijā šis rādītājs tiek prognozēts 15-16% līmenī.

²⁵ Aprēķināts, izejot no neto darba samaksas

Attēls 3-10 Reālās darba algas prognozējamā dinamika

Virktne līdz šim uzkrāto kļūdu un pasivitātes, kas atspoguļojas preču un pakalpojumu darbības veidu apjomā un struktūrā, preču eksporta un importa sastāvā, ārvalstu investoru investīciju zemajā līmenī rūpniecībā, zinātniskā potenciāla un tā izaugsmes veicināšanas lomas nenovērtēšanā u.c., veido barjeru šāda ekonomiskās attīstības līmeņa pieauguma sasniegšanai. Ja valsts ekonomikā izdosies rast un sākt apgūt nišu darbības veidiem, kas izmanto ar jauniem zinātnes sasniegumiem saistītas tehnoloģijas un sniegt atbalstu maziem un vidējiem eksporta preču ražošanas uzņēmumiem, apgūt ES fondu sniegto finansiālo atbalstu uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides radīšanai, reālie iekšzemes kopprodukta tempi optimistiskajā variantā varētu sasniegt 75% no pieauguma. Šajā variantā vecuma pensiju vidējais apmērs varētu sasniegt iztikas minimumu 2007. gadā.

Arī iestāšanās ES nenozīmē, ka automātiski izzudīs tās ekonomiskās problēmas, kas nosaka zemo Latvijas iedzīvotāju labklājības līmeni. Tomēr iespējas šo problēmu risināšanai kļūst ievērojami plašākas. Rodas iespēja izmantot papildus finansiālus ieguldījumus, kas veido pievilcīgāku uzņēmējdarbības vidi, kas varētu sekmēt uzņēmējdarbības attīstību iekšzemes un ārvalstu investoriem. Teorētiskais aprēķins pierāda, ka ekonomiskās attīstības tempi turpmākajos gados (pēcprognožu posmā) varētu sasniegt un pat pārsniegt 10% robežu, kas ļautu samērā strauji celt darba samaksu.

3.3 Scenāriju dinamiskā matrica

Scenāriju matricas uzdevums ir, kombinējot dažādus SVID faktoros, identificēt iespējamās stratēģijas pēc pieejas – ar dažādu pasākumu palīdzību nostiprināt stiprās puses, attīstīt iespējas, ar to novēršot trūkumus un mazinot draudus. Lai iegūtu pilnīgu priekšstatu par Latvijas virzību laikā un telpā jeb stratēģijas dinamisko aspektu, tas tiek analizēts stratēģiju dinamiskajā matricā (skat. Tabula 3-7).

Tabula 3-7 Scenāriju dinamiskā matrica

A - Latvija neiestājas ES	<p>Scenārijs A-1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vidējs augsto tehnoloģiju (A-T) nozaru īpatsvars, veidojas industriālie klasteri 2. Tradicionālo nozaru diversifikācija, to pakāpeniska modernizācija 3. Uz eksportu tendētu MVU attīstība 4. Pieaug ārvalstu investoru piesaiste preču ražošanas veidu attīstībā 5. Aktīva izglītības un zinātnes reforma. 6. IKP pieauguma temps vidējs: 4,5-5 % gadā 7. Mērens darba samaksas un pensijas pieaugums: 20-21%²⁶, pensijas apjoms tuvojas iztikas minimumam. 	<p>Scenārijs A-2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Demogrāfiskā situācija neuzlabojas 2. Mērena ražojošo sektoru modernizācija 3. Izglītības un zinātnes reforma notiek, bet daudzas problēmas turpina pastāvēt 4. Investīciju apjoms ekonomikā samazinās 5. Samazinās IKP pieauguma temps: 3-3,5% gadā 6. Darba samaksa un pensijas pieaugums: 15-16% 	<p>Scenārijs A-3</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Izglītība un zinātne stagnē 2. A-T un rūpniecības reforma aizkavējas 3. Ražojošais sektors stagnē investīciju deficīta apstākļos, produktivitāte pieaug lēni 4. Pakalpojumu sektors neattīstās 5. IKP pieaug lēni: 2-2,5% gadā 6. Darba samaksa un pensijas pieaug lēni: 13% 7. Pieaug bezdarbnieku skaits 8. Latvija nonāk arvien lielākā politiskā atkarībā no kaimiņvalstīm
	<p>Scenārijs B-1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Plaša ekonomikas diversifikācija 2. Liels A-T nozaru īpatsvars ražošanā un eksportā 3. Reģionālās atšķirības izlīdzinās 4. Veiksmīga izglītības un zinātnes reforma 5. Pēc iespējas efektīvi izmantoti 1,6 mljrd. ES finansējums (apgūts 70% fondu līdzekļu) 6. IKP pieauguma temps: 7,5-8,5% gadā, sākot ar 2005.g. 7. Darba samaksa un pensiju pieaugums: 29-30% 8. Pensijas sasniedz iztikas minimuma līmeni 	<p>Scenārijs B-2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mērena reģionālā attīstība, atšķirības turpina pastāvēt, taču samazinās. 2. A-T nozares attīstās, bet lielāks īpatsvars tradicionālajām nozarēm. 3. Laba vispārējā, bet nepietiekama augstākās izglītības un zinātnes integrācija. 4. ES fondu līdzekļi tiek izmantoti par 50% 5. IKP pieauguma temps: 6-6,5% gadā 6. Darba samaksa un pensijas pieaugums: 26% 	<p>Scenārijs B-3</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Integrācija ES nespēj atrisināt reģionu problēmas, atšķirības saglabājas 2. Saglabājas liels tradicionālo nozaru īpatsvars, A-T nozares attīstās lēni 3. Izglītības un zinātnes attīstība – lēna 4. ES fondu apgūto līdzekļu apjoms nepārsniedz 30% 5. IKP pieaugums vidējs: 5-5,5% gadā 6. Darba samaksa, pensijas pieaugums: 22%
	Aktīva	Vidēja	Pasīva
	ES attīstība		

²⁶ Darba algu un pensiju pieaugums rēķināts 2007. g. salīdzinājumā pret 2002. g.

Iekšzemes kopprodukta pieaugumā uz vienu Latvijas iedzīvotāju arvien svarīgāka loma būs tehniskajam progresam un inovācijām, nevis kopējās kapitāla masas uzkrāšanai vai strādājošo skaita pieaugumam²⁷. Tādēļ arī no investīciju viedokļa jāpanāk straujāk pieaugoši ieguldījumi izglītībā, zinātnē un modernajās tehnoloģijās, nevis tikai fiziskā kapitāla apjoma palielināšanā (tas attiecas uz industriālo fizisko kapitālu; infrastruktūrā tā palielināšana joprojām būs nepieciešama), ko daļēji nodrošinās ES fondu līdzekļi. Turklāt nākotnē Latvijas iespējas piesaistīt ārvalstu investoru finansu plūsmas būs lielā mērā atkarīgas no valsts ekonomiskās stabilitātes, kā arī finansu tirgus institucionālās struktūras un tās uzticamības.

²⁷ Tajā pašā laikā mainīsies proporcija starp fiziskajā un intelektuālajā darbā nodarbinātajiem. Piemēram, ASV no 1990. līdz 1996. gadam strādājošo skaits ražojošā jomā samazinājās par 1%, bet pakalpojumu jomā pieauga par 15% (*Kevin Kelly. New Rules for the New Economy. London, 1998*).

NOSLĒGUMS

Latviju kā nelielu valsti, kas atrodas starp lieliem globāla mēroga reģioniem – ES, Austrumeiropu un NVS, būtiski ietekmē tajos notiekošie procesi. Globalizācijas procesu ietekmē vairums šo reģionu valstu ir apvienojušās ekonomiskās savienībās. Gandrīz visas tās valstis, kuras vēl neietilpst nevienā savienībā atrodas pievienošanās procesa noslēguma fāzē. Tādēļ pēc 1-2 gadiem Eiropā būs palikušas tikai dažas nepievienojušās valstis, bet pēc 5-7 gadiem tādu visdrīzāk praktiski nebūs.

Visciešākās ekonomiskās un politiskās saites Latvijai pēdējos gados izveidojušās ar ES. Tomēr ES pastāv virkne būtisku problēmu, kuras bremzē tās attīstību. Tā, ES valstis atpaliiek ne tikai no ASV, bet arī no pārējām OECD dalībvalstīm gandrīz visos ekonomisko attīstību raksturojošos rādītājos, izņemot sociālo nodrošinājumu. Tomēr tieši augstais sociālā nodrošinājuma līmenis un citas strukturāla rakstura problēmas kā smags slogs gulstas uz ES finansēm, ierobežojot attīstības programmu īstenošanas iespējas, bet pašreizējais sabiedrības noskaņojums virknē ES valstu ir grūti savietojams ar reformu iespējamību. Tas veicina tālāku problēmu saasināšanos, ekonomisko, sociālo un politisko pretrunu padziļināšanos.

Darbā izskatīti trīs alternatīvi ES attīstības scenāriji. Pirmais (pesimistiskais), pieļauj iespēju ES ekonomisko un politisko norietu. Otrais paredz lēnu un pretrunīgu attīstību, kur ciešākas ekonomiskās un politiskās saites izveidosies starp atsevišķu valstu grupām, piemēram, Baltijas jūras reģiona valstīm. Savukārt ES centrālo institūciju loma būs salīdzinoši vājāka un aprobežosies galvenokārt ar atsevišķu svarīgu jautājumu koordināciju. Trešajā variantā tiek pieņemts, ka ES izdodas pārvarēt stagnācijas tendences, veikt nepieciešamās strukturālās reformas un tālāk virzīties saskaņā ar Lisabonas stratēģijā noteiktajiem mērķiem. Šo iespējamo scenāriju mijiedarbība ar Latvijas lēmumu par iestāšanos vai neiestāšanos ES tiek izvērtēta Scenāriju dinamiskajā matricā (skat. Tabula 3-7).

Krievijas ekonomika pēdējos gados ir stabilizējusies. Ikgadējais IKP vidēji ir 5-6% robežās. Tai pašā laikā šis valsts ekonomika pašlaik un arī pārskatāmā nākotnē lielā mērā būs atkarīga no energoresursu cenām pasaules tirgū. Pie labvēlīgiem šī tirgus nosacījumiem Krievijas ekonomika (IKP apjoms) ap 2020. gadu varētu sasniegt vai nedaudz pārsniegt pašreizējo Japānas apjomu. Tai pašā laikā Krievija, kopīgi ar Baltkrieviju, Ukrainu un Kazahstānu aktīvi strādā pie kopējas ekonomiskās zonas izveidošanu. Iespējams, tas varētu būt kaut kas līdzīgs ES tās agrīnajā stadijā. Tiek domāts arī par stabilāku attiecību veidošanos starp minēto ekonomisko zonu un ES. Tas nozīmē, ka šādi attīstoties notikumiem un Latvijai neiestājoties ES, būs jāērķinās ar visai izolēta anklāva statusu starp lieliem, globāla mēroga ekonomiskiem grupējumiem. Lai gan Eiropā šādas valstis ir un, iespējams, būs arī turpmāk (Lihtenšteina, Šveice u.c.), Latvijai nav tik nozīmīgu ekonomisku vai citu priekšrocību, kas nodrošinātu stabilu ekonomisko izaugsmi ārpus lielām ekonomiski politiskām savienībām.

Pašreizējā ekonomiskā situācija Latvijā, neskatoties uz samērā augstajiem attīstības tempiem pēdējos gados, ir sarežģīta. Par to liecina makroekonomisko rādītāju analīze, kā arī samilzušās sociālās un demogrāfiskās problēmas, kuru risināšanai nepieciešama ne tikai tālākās reformas, bet arī finansiālais nodrošinājums, kas ir tieši atkarīgs no valsts ekonomiskās attīstības pakāpes, kā arī ārējā finansējuma pieejamību. Latvijā

turpina pastāvēt un pat padziļinās reģionālā nevienlīdzība, kas veicina arvien dziļāku sabiedrības sociālo neslāņošanu. Straujāka ekonomiskā un sociālā attīstība vērojama tikai galvaspilsētā un tās tuvākajā apkārtnē un dažos citos reģionālos centros. Pārējos reģionos vērojams augsts strukturālais bezdarbs, pārsvarā zems darba ražīgums un pievienotā vērtība strādājošos uzņēmumos un, attiecīgi, arī zemi strādājošo ienākumi. Atsevišķas Latvijas ekonomiskās priekšrocības, kuras līdz šim tika uzskatītas par būtiskiem ekonomikas attīstības faktoriem (ģeogrāfiskais stāvoklis u.c.), izrādījušā visai nedrošas, atkarīgas no Latvijas statusa starptautiskajā aspektā un nestabilajām politiskajām attiecībām ar kaimiņvalstīm, it īpaši ar Krieviju.

Ņemot vērā augstāk atspoguļoto SVID analīzi, visai pretrunīgo Latvijas situāciju Eiropas ģeopolitiskās un ekonomiskās situācijas kontekstā, kā arī virkni iekšējo ekonomisko un sociālo problēmu, Latvijai ir iespēja izvēlēties kādu no alternatīviem šo problēmu risināšanas virzieniem. Proti, saglabāt savu pašreizējo statusu, tas ir nepievienoties nekādām ekonomiski politiskām savienībām un mēģināt attīstīties patstāvīgi, vai arī lemt par pievienošanu kādam no Eiropas ekonomiskajiem grupējumiem – ES vai NVS. Tā kā pēdējais variants Latvijas lielākajai sabiedrības daļai ir politiski nepieņemams, tas pētījumā netika skatīts. Savukārt lai lemtu par Latvijas pašreizējā *Status Quo* saglabāšanu vai pievienošanu ES, darbā, papildus situācijas izpētei un SVID analīzei, veikta ekonomiski matemātiska modelēšana par katru no šiem alternatīvo lēmumu iespējamiem rezultātiem.

Modelēšana saskaņā ar pirmo (inerces, t.i., ja Latvija nepievienojas ES) liecina par ekonomikas izaugsmei nelabvēlīgām tendencēm. Investīciju sadalē pa nozarēm joprojām dominē pakalpojumu sfēra – 78% no kopējiem ieguldījumiem un tikai 22% no tiem tiek novirzīti ražošanas sektoram, kurš kopumā tomēr turpina visai pasīvu attīstības trajektoriju sakarā ar vāji attīstīto infrastruktūru, nenoteikto Latvijas politiski ekonomisko statusu un citām augstāk minētajām problēmām. Turklāt būtiski pavājināsies Latvijas konkurētspēja attiecībā pret ES – pēdējā vairs nepiešķirs Latvijai eksporta kvotas lauksaimniecības un citiem produktiem. Ar laiku tiks pārtraukts finansējums no pirmsiestāšanās strukturālajiem fondiem, atcelts vairums citu pašreiz pastāvošo priekšrocību. Tādēļ, ņemot vērā minēto, kā arī izejot no prognozētajiem investīciju apjomiem un iekšzemes kopproduktu veidojošo nozaru struktūras paredzams, ka IKP pieauguma temps tuvākajos gados palēnināsies. IKP reālo pieaugumu līdz 2007.gadam var vērtēt vidēji gadā 3 -3,5% līmenī. Inerces variants parāda arī, ka IKP varēs sasniegt kandidātvalstu vidējo līmeni, kāds tas ir uz šo brīdi, tikai 2007.gadā vai pat vēlāk.

Prognozētā budžeta ieņēmumu pieauguma dinamika nodrošina valstij 2007.gadā akumulētos līdzekļus 2,6 miljardus latu apjomā. Salīdzinot ar 2002.gadu, izdevumi sociālajai un kultūras sfērai palielināsies 1,3 reizes un sasniegs 1,9 miljardus latu. Tomēr, modelējamie attīstības tempi ir nepietiekami, lai pārvarētu Latvijas atpalikšanu vismaz no citām ES kandidātvalstīm.

Modelēšana saskaņā ar alternatīvo scenāriju (Latvija pievienojas ES) rāda, ka papildus investīciju apgūšana ļaus nodrošināt straujāku IKP pieaugumu. Ņemot vērā investīciju apgūšanas multiplikatīvo efektu, kā arī laika nobīdi investīciju apgūšanā un apgūto investīciju ietekmes novērtējumā uz kopējo ekonomisko efektivitāti, teorētiski IKP potenciālo pieaugumu 10-11% gadā varētu sagaidīt sākot ar 2005.gadu. Tomēr IKP reālais pieauguma temps būs atkarīgs no tā, vai Latvija pratīs apgūt tai izdalītos resursus apskatītajā laika periodā un cik efektīvi būs projekti, kuros tiks investēts.

Saskaņā ar aprēķiniem, tuvāko četru gadu laikā, ja Latvija iestājas ES, reālās darba algas pieaugums varētu būt 20-21% inerces variantā esošo 15% vietā.

Salīdzinot ar pirmo (inerces) scenāriju, IKP pieaugums salīdzināmajās cenās četru gadu laikā (2004.-2007.g.) tiek vērtēts 2,3-2,4 miljardu latu apmērā. Ikgadējam inflācijas līmenim priekš IKP esot 2-2.3% līmenī konsolidētā budžeta ieņēmumus uz 2007.gadu var prognozēt 3 miljardu latu apmērā iepriekšējo 2,6 miljardu latu vietā, kā tas bija pirmajā scenārijā (A2). Akumulētie budžeta papildus resursi ir pietiekoši valsts daļas finansēšanai investīciju programmās, kā arī iestājmaksai un dalības maksājumiem ES.

Ekonomisko procesu aktivizēšanās, ieplūstot būtiskam līdzekļu daudzumam, rada priekšnosacījumus, lai iedzīvotāju dzīves līmenis celtos intensīvāk. Saskaņā ar aprēķiniem, IKP uz vienu Latvijas iedzīvotāju 2007.gadā tuvināsies 3,5 tūkst. latu, kas ir par 14% vairāk nekā inerces scenārijā.

Paliekot ārpus ES, Latvija ne tikai neuzlabo savu stāvokli, bet būtiski to pasliktina. Latvija pašreiz saņem finansiālu palīdzību no pirmsiestāšanās strukturālajiem fondiem, kā arī izmanto dažādas citas priekšrocības – preču eksporta kvotas uz ES, plašu, dažāda veida tehnisko un konsultatīvo palīdzību. Neiestājoties ES, šīs iespējas tiks samazinātas līdz minimumam. Pievienošanās ES nenozīmē, ka automātiski izzudīs tās ekonomiskās problēmas, kas nosaka zemo Latvijas iedzīvotāju labklājības līmeni. Tomēr iespējas šo problēmu risināšanai kļūst ievērojami plašākas, jo efektīvi izmantots papildus finansiālais ES fondu ieguldījums, kā arī Latvijas kā pilntiesīgas ES dalībvalsts politiskais statuss un izskats veidos pievilcīgāku uzņēmējdarbības vidi, kas varētu sekmēt uzņēmējdarbības attīstību iekšzemes un ārvalstu investoriem. Investoru acīs Latvijai kā ES dalībvalstij būs daudz zemāks riska līmenis. Tas būtu stimuls tiem investēt arī rūpniecības attīstībā, ko ārvalstu investori līdz šim darīja nelabprāt, dodot priekšrocību nozarēm ar ātru kapitāla apgrozību – banku sfēra, tirdzniecība, nekustamie īpašumi, transports u.c.

Kas attiecas uz Latvijas uzņēmēju konkurētspēju ES un pasaules tirgū, tad to pilnā apmērā jāpierāda jau pašlaik. Pievienojoties ES, rodas papildus iespējas to nostiprināt, jo ES jau daudzus gadus tiek īstenotas dažādas mazo un vidējo uzņēmumu atbalsta programmas ar attiecīgu finansējumu. To starpā uzņēmēju apmācība, konsultācijas, dažāda veida tehniskā palīdzība utt. Daudz atkarīgs no pašu uzņēmēju attieksmes, spējas pielāgoties lielākam tirgum un mācīties. Tieši tas un daudzos gadījumos arī mūsu pašu valdības atbalsts, nevis pieaugošā konkurence no ES dalībvalstīm, būs noteicēji MVU dzīvotspējai.

Tāpēc, noslēdzot pētījumu, būtu vietā teikt, ka iestāšanās ES ir politisks lēmums, kas tikai dod iespēju straujākai ekonomikas attīstībai. Izaugsme pamatā tomēr ir un būs atkarīga no mūsu pašu prasmes ES sniegtās iespējas efektīvi izmantot.

Tabulu un attēlu saraksts

<i>Tabula 1-1 IKP pieauguma temps pret 2002. gadu</i>	15
<i>Tabula 2-1 Kopējā pievienotā vērtība pa preču un pakalpojumu grupām, %</i>	18
<i>Tabula 2-2. Koksnes un tās izstrādājumu eksports</i>	21
<i>Tabula 2-3 Preču grupas, kas nodrošināja eksporta ieņēmumu pieaugumu 2002. g., salīdzinot ar 2001. g.</i>	22
<i>Tabula 3-1 Galveno makroekonomisko rādītāju dinamika (Scenārijs A2), milj. latu</i>	49
<i>Tabula 3-2 Investoru skatījums uz Latviju un parējām ES kandidātvalstīm</i>	55
<i>Tabula 3-3 Iespējamo (teorētisko) strukturālā fonda investīciju sadalījums pa gadiem (milj. latu)</i>	60
<i>Tabula 3-4 Galveno makroekonomisko rādītāju dinamika (Scenārijs B - teorētiski iespējamais attīstības līmenis), milj. latu</i>	62
<i>Tabula 3-5 Galveno makroekonomisko rādītāju dinamika (Scenārijs B2), milj. latu</i>	63
<i>Tabula 3-6 Iespējamā papildus naudas plūsma, iestājoties ES, 2004.-2007.gg. (milj. Ls)</i>	64
<i>Tabula 3-7 Scenāriju dinamiskā matrica</i>	66
<i>Attēls 2-1 Apstrādes rūpniecības preču izlaide un pievienotā vērtība faktiskajās cenās, miljonos latu</i>	19
<i>Attēls 2-2 Latvijas preču eksporta struktūra</i>	20
<i>Attēls 2-3 Latvijas preču eksports uz ES, %</i>	21
<i>Attēls 2-4 Eksports un imports pret iekšzemes kopproduktu, %</i>	23
<i>Attēls 2-5 Preču imports</i>	24
<i>Attēls 2-6 Tekošā konta saldo</i>	24
<i>Attēls 2-7 Ārvalstu investīcijas</i>	25
<i>Attēls 2-8</i>	29
<i>Attēls 2-9</i>	30
<i>Attēls 2-10</i>	30

<i>Attēls 2-11</i>	31
<i>Attēls 2-12</i>	32
<i>Attēls 2-13</i>	32
<i>Attēls 2-14</i>	33
<i>Attēls 2-15</i>	34
<i>Attēls 2-16</i>	34
<i>Attēls 2-17</i>	35
<i>Attēls 2-18</i>	36
<i>Attēls 2-19</i>	37
<i>Attēls 2-20</i>	37
<i>Attēls 2-21</i>	38
<i>Attēls 3-1 Scenāriju dinamiskā matrica</i>	45
<i>Attēls 3-2 Makroekonomisko rādītāju savstarpējās ietekmes shēma</i>	47
<i>Attēls 3-3 IKP prognozējamā dinamika, 2002.g.=100% (Scenārijs A)</i>	49
<i>Attēls 3-4 IKP uz vienu Latvijas iedzīvotāju faktiskajās cenās, (Scenārijs A)</i>	50
<i>Attēls 3-5 IKP uz vienu iedzīvotāju salīdzināmās cenās un viena strādājoša reālā darba samaksa, (2002.gada=100%), Scenārijs A</i>	51
<i>Attēls 3-6 Papildus investīciju ietekme uz makroekonomiskajiem rādītājiem</i>	60
<i>Attēls 3-7 IKP salīdzinošā dinamika, 2002.-2007.g. (milj. latu)</i>	61
<i>Attēls 3-8 Budžeta ieņēmumu salīdzinošā dinamika, 2003.-2007.gg. (milj. latu)</i>	63
<i>Attēls 3-9 IKP uz vienu Latvijas iedzīvotāju (faktiskajās cenās), (Ls)</i>	64
<i>Attēls 3-10 Reālās darba algas prognozējamā dinamika</i>	65
